

PAMUKKALE JOURNAL OF
EURASIAN SOCIOECONOMIC
STUDIES

Pınar SAVAŞ YAVUZÇEHRE	1
Kentsel Dönüşüm Uygulaması Sonrası Suç Korkusu Üzerine Bir Değerlendirme: Denizli Aktepe Mahallesi Örneği	
<i>An Evaluation on Fear of Crime After Urban Transformation: Denizli Aktepe Neighborhood Example</i>	
Makbule AYTEKİN	18
Ülkelerin Sürdürülebilir Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı Amacı ve Ekonomik Göstergeler Bağlamında Sınıflandırılması	
<i>Classification of countries in the context of the sustainable industry, innovation and infrastructure goal and economic indicators</i>	
Aslı YENİPAZARLI-Birgöl CAMBAZOĞLU-Enis BEGEÇ	38
Ticari Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme Bağlantısı: BRICS Örneği	
<i>Trade Openness and Economic Growth Nexus: The Case of BRICS</i>	
Nazan BUDAK-Abdullah ÖZÇELİK	62
Devletin Dijitalleşmesini Tartışmak: Dijital Hükümet Literatürü Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz	
<i>Discussing the Digitalization of the State: A Bibliometric Analysis of the Digital Government Literature</i>	
Uğur FILİZ-Ferihan POLAT	83
Sosyo-Psikolojik Faktörlerin Seçmen Davranışlarına Etkileri: Pamukkale Üniversitesi Örneği	
<i>The Affect of Socio-Psychological Factors on Voter Behavior: The Case of Pamukkale University</i>	

Kentsel Dönüşüm Uygulaması Sonrası Suç Korkusu Üzerine Bir Değerlendirme: Denizli Aktepe Mahallesi Örneği ¹

An Evaluation on Fear of Crime After Urban Transformation: Denizli Aktepe Neighborhood Example

Pınar SAVAŞ YAVUZÇEHRE^{2a}

² Pamukkale Üniversitesi İİBF. pyavuzcehre@pau.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-7726-1119

^aYazışılan yazar/Corresponding author

Article Info: Research Article
Date Submitted: 18.10.2021
Date Revised: 01.12.2021
Date Accepted: 08.01.2022

Makale Bilgisi: Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi: 18.10.2021
Düzeltilme Tarihi: 01.12.2021
Kabul Tarihi: 08.01.2022

Abstract

In addition to the physical objectives of the urban transformation projects implemented in the shantytowns in the recent period, reducing the crime factor after the arrangements to be made in the space is also among the objectives. The effects of urban transformation projects implemented in almost every Anatolian city on the crime factor are now being discussed. With the urban transformation project carried out in Denizli in 2005-2009, 2000 houses were transformed. The aim of this article is to reveal the change in the fear of crime of the people living in the neighborhood after the urban transformation project in Denizli Aktepe District. In 2019, a survey was conducted with 125 people in the neighborhood. As a result, it was found that the participants of the survey found the city and the neighborhood safe, they trusted their neighbors, they did not find it safe to go out at night, they faced the crime of theft the most, and they were most afraid of being killed. After the urban transformation project, the crime element and fear of crime in the neighborhood decreased but did not disappear.

Keywords: Urban Transformation, Crime, Fear of Crime, Denizli, Aktepe Neighbourhood

JEL codes: R14, J18, R31, R38, Q48.

Özet

Son dönemde özellikle gecekondu mahallelerinde uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin fiziki hedefleri dışında mekânda yapılacak düzenlemeler sonrası suç unsurunu azaltmak da amaçları arasındadır. 2000'li yıllar sonrası hemen her Anadolu kentinde uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin suç unsuruna etkileri de artık tartışılmaktadır. Denizli'de 2005-2009 yıllarında gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesi ile 2000 konut dönüşüme uğramıştır. Bu makalenin amacı Denizli Aktepe Mahallesi'nde gerçekleşen kentsel dönüşüm projesi sonrası mahallede yaşayanların suç korkusundaki değişimi ortaya koymaktır. 2019 yılında, mahallede 125 kişi ile anket yapılmıştır. Sonuç olarak; ankete katılanların kenti ve mahalleyi güvenli buldukları, komşularına güvendikleri, gece dışarı çıkmayı güvenli bulmadıkları, en çok evden hırsızlık suçu ile karşılaştıkları ve en fazla öldürülmekten korktukları bulgularına ulaşılmıştır. Kentsel dönüşüm projesi sonrası mahallede suç unsuru ve korkusu azalmış ancak yok olmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Suç, Suç Korkusu, Denizli, Aktepe Mahallesi.

JEL kodları: R14, J18, R31, R38, Q48.

¹ Yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmişlerdir. Aksi bir durumda Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies Dergisi sorumlu değildir. İntihal raporu alınmıştır. / The authors declared that all processes of this study comply with research and publication ethics, and comply with ethical rules and scientific citation principles. Otherwise, Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies is not responsible. A plagiarism report is received.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem: The primary purpose of urban transformation, which gained speed in the 2000s in Turkey, is the renewal of residences that are not resistant to disasters. These types of residences are mostly located in slums. Urban transformation projects in Turkey began first in the slums. Urban transformation practices in Anatolian cities have also started in slums. These neighborhoods generally have a high crime rate. Another benefit expected from the transformation practices is that the physical improvement of the regions creates convenience in the fight against crime. The removal of dead-end streets, the construction of apartments instead of single-storey houses, the illumination of dark streets, the installation of cameras, the fact that the apartments have only one door for exit facilitate the fight against crime in slum areas. The aim of the study is to discuss to what extent the fear of crime phenomenon has decreased after urban transformation applications through the perceptions of the citizens. The assumption of the research is that after urban transformation projects, fear of crime does not disappear, it only decreases.

Research Questions: Do people living in the transformation area feel safer after the urban transformation implementation? After the urban transformation projects, does the phenomenon of crime/fear of crime disappear or is there a decrease in these rates?

Literature Review: There are very few academic studies about the impact of urban transformation practices on crime rates or fear of crime. In Turkey, there are studies especially on Istanbul applications. However, investigating the effects of the ongoing urban transformation practices in all Anatolian cities on crime perception and rates will be beneficial for future applications. This study has been written to serve this purpose in Denizli.

Methodology: After the urban transformation, to determine the change of the crime element in Aktepe neighborhood (the region with the highest crime rate in the region and Denizli); i) interviews were conducted with the Sevindik Police Station and the police officers patrolling the neighborhood, ii) 125 people in the neighborhood were interviewed, iii) neighborhood headman and survey participants were interviewed. 23 Questions were asked in the questionnaires. Demographic data, life expectancy in the neighborhood, exposure to crime, safety of the city and the neighborhood, crime rate after transformation, trust in neighbors, competence of police teams and frequency of going out at night were questioned. Unstructured questions were asked during the interviews. Official data could not be obtained from the Sevindik Police Station or from the police officers. However, they gave information about the change in the crime phenomenon in the neighborhood. More detailed information on matters other than the questionnaire questions was obtained from the interviews with the people living in the neighborhood or with the headman.

Results and Conclusion: With the urban transformation project realized in Denizli between 2005-2009, the slum area in Karşıyaka was abandoned and 2000 new houses were built in Aktepe neighborhood next to it. According to field research, the respondents generally find Denizli and the neighborhood safe; they feel safe at home and trust their neighbors, but do not find it safe to go out at night; the vast majority have not been subjected to any crime; the experience of victims of crime is mostly theft; what the participants fear most is being killed. Although most of the participants saw the police patrolling the neighborhood, they felt that

police controls were inadequate. Participants think that they know almost everyone in their neighborhood and that their neighbors will help in case of any difficulties. Majority of the respondents stated that after urban transformation, crimes partially or did not decrease at all. The goals for reducing urban crimes with urban transformation projects could not be fully achieved in Aktepe Neighborhood. With the urban transformation process, the apartmentization of the region has facilitated the fight against crime. In the study, it is stated that the fear of crime does not disappear after urban transformation; It has been determined that the impact of the transformation project on urban crimes is limited. According to the information received from the Sevindik Police Station and the police officers on patrol; facts such as enlightening the guilty, reporting the crime and not being able to conceal the crime positively affected the fight against crime. However, the perception of the citizens, the police or the headman is that the crime phenomenon does not disappear in the space. Only physical transformation has been achieved in the space. People who moved from Karşıyaka Neighborhood to the region do not feel safe in their new apartments. Urban transformation projects should include transformation in terms of social, cultural, and educational in the transformation area as well as physical transformation.

GİRİŞ

Suç tek bir nedene indirgenemeyecek kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Birçok faktörden özellikle de sağlıksız kentleşme sürecinde ortaya çıkan olumsuzluklardan oldukça etkilenen bir olgudur (Düzgün, 2007: 10). Tüm dünyada süregiden hızlı kentleşme sonucu kentler kalabalıklaşmaktadır. Yapılan alan araştırmalarına göre (Glaeser, Sacerdote, 1999: 225'ten aktaran Karasu, 2012: 79, Sipahi, 2016: 159; Gökulu, 2010: 223) yerleşim yeri büyüdükçe, tek ölçüt olmamakla birlikte özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından sağlıksız ve yoğun nüfus artışı suç oranını da artırmaktadır. Suç ve suçla mücadele tüm kentlerin en önemli problemlerinden biridir. Suç oranlarının artışı ve suçların çeşitlenmesi karşısında kentte yaşayan bireylerin suç korkusu da artmaktadır. Literatürde üzerinde uzlaşmış bir tanımla olmamakla birlikte; suç korkusu, suçtan mağdur olma korkusudur; geniş anlamda "bireysel ve toplumsal süreçleri kapsayan, güvensizlik duygusunun yapısıdır" (Kul, 2012: 29-30). Suç korkusu bireyin kente aidiyet duygusunu zedelemekte, yaşam kalitesi ve memnuniyetini düşürmekte, günlük yaşamını sınırlandırıp, güvenlik önlemlerine ilişkin maliyetleri artırmaktadır. Suç korkusu mikro ve makro ölçekte birçok kentsel ve toplumsal sonuç üretmektedir (Sipahi, 2016: 21). Bu sebeplerden dolayı hem merkezi hükümet hem de yerel yönetimler kentte suç algısını ve suç korkusunu azaltmaya dönük çeşitli kamu politikaları sürdürmektedir.

Suçun meydana gelmeden önce önlenmesi suç ile en etkili mücadeledir. Mekânda suç olgusunun oluşmasında ve artışında kültürel, ekonomik, siyasal ve toplumsal etmenler etkili olabilir. Yoksulluk, ekonomik kriz, işsizlik, enflasyon, gelir adaletsizliği, sosyal politikaların yetersizliği, eğitim sistemi, sağlıksız kentleşme ve daha sayılabilecek yüzlerce etmen suçun artışında etkili olabilir. Suça ortam hazırlayan ve suçluluğu artıran etmenleri ortadan kaldırmak gereklidir. Suç olgusunu artıran etmenlere yönelik ekonomik ve sosyal refah seviyesinin yükseltilmesi, toplumda gelir dağılımında adaletin sağlanması, düşük gelir gruplarından asgari geçim düzeyine ulaşamayanların barınma, sağlık, eğitim vb. konularda sosyal devlet koruması altına alınması gerekmektedir. Kentlerde mekânsal açıdan da suça yönelik caydırıcı önlemler alınmalıdır. Polis devriyelerinin artırılması, kamera sistemlerinin çoğaltılması, mahallelerin aydınlatılması, mahalle bekçisi uygulamasının etkinleştirilmesi, bölgede karakol kurulması vb. öneriler çoğaltılabilir (Savaş Yavuzçehre, 2019: 150). Sayılan tüm bu yöntemler yanında son dönemde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerinin (nihai hedefi olmamakla birlikte) çıktılarında biri olarak bölgelerindeki suç unsurunu azaltması beklenmektedir. Kentsel mekânda suçun işlenmesi ve suçlunun gizlenmesine kolaylık sağlayan unsurların kentsel dönüşüm ile gerçekleştirilen fiziksel iyileştirme ve yenileme sonrası ortadan kalkması hedeflenmektedir. Böylece mekânda yaşayanların suç korkusunu da azaltmak istenmektedir.

Çalışmanın amacı, kentsel dönüşüm uygulaması sonrası suç korkusunun ne ölçüde azaldığını vatandaş algıları üzerinden tartışmaktır. Çalışmada cevap aranan sorular: "Dönüşüm alanında yaşayanlar kentsel dönüşüm uygulamasından sonra kendilerini daha güvende hissediyorlar mı?", "Kentsel dönüşüm projelerinden sonra suç/suç korkusu olgusu ortadan kalkıyor mu yoksa bu oranlarda düşüş var mıdır?" Bu sorulara Türkiye örneğinde cevap arayan sadece İstanbul kenti özelinde birkaç çalışmaya rastlanmıştır. Konu farklı Anadolu kentleri açısından henüz çalışılmamış olup Denizli özelinde ele alınması önemlidir. Araştırmanın varsayımı ise kentsel dönüşüm projelerinden sonra suçun ortadan kalkmadığı,

suç korkusunun yok olmadığı, kısmen azaldığıdır. Araştırma yöntemi olarak Denizli'de kentsel dönüşüm mekânı olan Denizli Aktepe Mahallesinde TOKİ konutlarında yaşayanlarla anket, derinlemesine mülakat ve alanda gözlem yapılmıştır. Çalışmanın çerçevesini oluşturan iki kavram olan suç korkusu ve kentsel dönüşüm kavramları açıklandıktan sonra kavramlar arasındaki ilişki, alan araştırması sonuçları ile tartışılacaktır.

1.SUÇ KORKUSU

Son dönemlerde suç korkusu, kriminologlar, kamu politikası yapıcıları, siyasiler, polis teşkilatı, medya ve toplum için belirginleşen bir olgu haline gelmiştir. Suç korkusu gittikçe artan oranda birçok sosyal hastalığın (social maladies) sorumlusu olarak tanımlanmaktadır (Lee, 2007: 1). Kavram hakkında farklı tanımlar yapılmıştır. Hale (1996: 84) suç korkusunun rasyonelitesi hakkındaki tartışmaların sebebini, kısmen risk değerlendirmesi, endişe ve korku arasında ayırım yapabilmekteki netliğin olmamasına bağlamaktadır. Suç korkusu, bir kişinin suçla ilişkilendirdiği suç veya sembollere karşı duyulan korku veya endişenin duygusal tepkisidir (Taylor, 1996: 318; Ferraro, 1995: 4 aktaran Lee, 2007: 20). Gelişmiş ülkelerde "suç korkusu" güvenlik politikalarının belirlenmesinde ve halka sunulan güvenlik hizmetinin kalitesinin ölçülmesinde önemli bir kriter olarak kullanılmaktadır (Miceli vd. 2004: 776).

Suç korkusuna etkide bulunan unsurlar; güvenlik açığı, çevresel koşullar, kişisel suç ve mağduriyet bilgisi, polise ve adalet sistemine güven, kişisel risk algıları, fiziksel ve sosyal düzensizliğin gözlemlenebilir kanıtları, yerleşik nüfusun bileşimindeki değişiklikler ve çeşitli suçların ciddiyeti olarak sayılabilir. Araştırmalar savunmasızları; yaşlılar, kadınlar, yoksullar ve etnik azınlıklar olarak dört grupta incelemektedir. Her bireyin kendini savunmasız hissetmesinin nedeni farklı olabilir. Bazıları kendilerini fiziksel veya ekonomik olarak korunmasız hissederken bazıları da mağdur olmanın fiziksel ve duygusal sonuçlarıyla başa çıkabilme konusunda kendine güvenmeyebilir (Box, Hale, Andrews, 1988: 341, Skogan, 1986: 203).

Ampirik literatürde suç korkusuna ilişkin başlıca dört açıklayıcı model vardır: i) Mağduriyet modeli bireylerin demografik özellikleri üzerine yoğunlaşır, ii) Düzensizlik modeli toplumun fiziki ve sosyal özelliklerini suç korkusunun önemli belirleyeni olarak tanımlar, iii) Alt kültürel çeşitlilik modeli etnik farklılıkları suç korkusunun anlamlı belirleyeni olarak sunar, iv) Toplumsal kaygı/kontrol modeli ise toplumda bireyler arası ilişkiler ile bireyler ve kamu kurumları/polis arasındaki ilişkileri ön plana çıkarır (Karakuş, 2013: 3).

Batı'da olduğu gibi Türkiye'de de doğrudan ve dolaylı mağduriyet (fiziksel ve sosyal savunmasızlık) suç korkusunu arttırmaktadır. Önceden bir suçtan mağdur olanlar, gelir ve eğitim seviyesi düşük olanlar ve bilhassa kadınlar açısından suç korkusu daha yüksektir. Yaş açısından ise Batı'nın aksine Türkiye'de yaş ilerledikçe suç korkusunun azaldığı görülmüştür (Karakuş, 2013: 4). Oysaki Batıda yapılan araştırma sonuçlarında özellikle genç erkeklerin fiziksel üstünlüklerine de güvenerek suç korularının daha az olduğu ortaya konmuştur (Box, Hale, Andrews, 1988: 352).

Düzensizlik modeline göre, mekânda fiziksel (ışıklandırma, terk edilmiş konutlar vb.) yetersizlikler ve sosyal (dilenciler, alkollü bireyler vb. çevreyi rahatsız edenler) düzensizlik arttıkça bireyin de suç korkusu artmaktadır. Toplumda artan düzensizlik sonucu birey

mahalleyi güvenli bulmamakta psikolojik ve fiziksel anlamda kendini toplumdaki soyutlamaktadır (Karakuş, 2013: 4).

Alt kültürel çeşitlilik modeli suç korkusunu tetikleyen unsurlar arasında; etnik heterojenliğin fazlalığına, farklı kültürel değerlere sahip bireylerin oluşturduğu toplumlarda sosyal entegrasyonun daha düşük olacağına ve bireylerin etnik kökenleri nedeniyle kendilerinden farklı görünen, konuşan ve/veya davranan insanların hareketlerini şüphe ve endişeyle karşılayacaklarına dikkat çekmektedir (Dolu vd., 2010: 60).

Toplumsal kaygı /kontrol modeli ise suç korkusu ile toplumsal dayanışma ve güven, kontrol mekanizmalarının ilişkisine odaklanır. Mekânda, toplumsal dayanışma ve güvenin, enformel kontrolün yüksek olduğu, formel kontrolün polis ve kamu kurumlarının etkin hizmet verdiği ve polisten ve kamu kurumlarının hizmetlerinden memnuniyetin yüksek olduğu toplumlarda suç korkusunun daha düşük olacağı öngörülmektedir (Karakuş, 2013: 4).

Kentsel alanda suç korkusunu etkileyen mekânsal faktörler (Sipahi, 2016: 57): Kullanılmayan ve fonksiyonel olmayan alanların varlığı, mekanın suç üretmesi, boş konut birimlerinin varlığı, nüfus yoğunluğu, eski/yeni yerleşim yerleri, kent büyüklüğü, kent merkezi büyüklüğü, kent merkezine uzaklık, park alanlarının varlığı, trafik sıkışıklığı, kalabalık toplu taşıma araçları, cadde düzenlemeleri, güvenlik görevlilerinin varlığı, alarm sistemleri ve duvar/çit/demir parmaklık/ pencere kilitleri/pencere ızgaraları gibi engeller sayılmaktadır. Bu mekanlarla suçla mücadele etme ve suç korkusunu azaltmak için yürütülen bir kamu politikası da kentsel dönüşüm olmaktadır.

2. KENTSEL DÖNÜŞÜM

Kentsel dönüşüm, mevcut kentsel alanların planlanması, yönetimi ve yapılandırılmasına ilişkin bir süreçtir (Özden, 2008: 14). Kentsel dönüşüm çökme ve bozulma olan kentsel mekânın ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel koşullarını kapsamlı ve bütünlük yaklaşımlarla iyileştirmeye yönelik uygulanan strateji ve eylemlerin bütünüdür" (Akkar, 2006: 29). Kavramsal açıdan bakıldığında kentsel dönüşüm, kentin mekânsal ve ilişkili alanlarında görülen olumsuzlukların bütüncül plan, program ve politika ile giderilmesi çalışmalarını ifade eder (Sadioğlu, Ergönül, 2020: 885). Kamu idarecileri, kentlerin içinde buldukları gelişme ve değişim süreçlerinde kentsel dönüşümü bir araç olarak görmektedir. Oysaki dönüşüm projelerinden olumlu sonuç alabilmek için mekanlar toplumsal yapı ve sosyo-ekonomik arka planları ile okunmalıdır (Özden, 2008: 1). Dönüşüm projeleri ve suç olgusu için de bu geçerlidir. Ters durumda gerçekleşen projeler sonrası sadece fiziksel iyileştirme gerçekleşir.

"Güvenli kentler, suçlarla etkin mücadele edilen, suçluların barınmadığı, suç fırsatlarının verilmediği çarpık yapılaşmanın olmadığı, içinde yaşayanların çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma azim ve iradesini gösterdiği, mutlu olduğu, tüm ihtiyaçlarını karşılayabildiği ve hayat kalitesinin yüksek olduğu mekânlardır" (Derdiman, 2014: 273). Günümüz şartlarında bu tanımları harfiyen yerine getiren bir Anadolu kenti örneği vermek oldukça güçtür. Kentin bir bölgesinin fiziki imkanlar açısından yetersiz olması sonucu ortaya çıkan kentsel çöküntü bölgelerinde, eşitsizlikler ve yapısal sorunlar bölgede yaşayan bireylerin yaşam kalitesini doğrudan etkilemektedir (Gökulu, 2010: 222). Kaliteli bir yaşam için bireylerin öncelikle güvenli bir mekânda yaşamaları gerekmektedir. Mekânda, binalar

lehine fiziksel kaliteyi iyileştiren kentsel dönüşüm projelerinin suç olgusuna etkileri ise tartışmalıdır.

Mahalle yapısındaki değişiklikler ile suç korkusunu tartışan Skogan (1986, 203); mahallelerin fiziksel ve sosyal değişikliklere doğrudan tepki olarak suç oranları ve yaşam kalitesinin mutlaka değişmediğini; mahalle yatırımlarının, yıkım ve inşaat faaliyetlerinin, sanayisizleşmenin artan suç oranları ve suç korkusu üzerinde dolaylı etkisi olan gelişmeler olduğunu belirtmiştir.

Ülkemizde yapılan alan araştırmaları Ankara Altındağ Mahallesi (Akalin, 2016), İstanbul Esenler Havaalanı Mahallesi (Küçük, Özden, 2019), Denizli Karşıyaka Mahallesi (Savaş Yavuzçehre, 2019), Ankara Çiçin Mahallesi (Varlık, 2021) sonuçlarına göre, kentsel dönüşüm projelerinin kentsel mekânda gerçekleşen suçlar üzerindeki etkinliğinin sınırlı kaldığı; kentsel suçların azaltılmasına yönelik hedeflerin tam olarak gerçekleştirilemediği saptanmıştır.

3. DENİZLİ AKTEPE TOKİ KONUTLARI KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMASININ SUÇ KORKUSUNA ETKİLERİ

2005-2009 yılları arasında farklı kademelerde başlayan 2000 konutluk bir dönüşüm projesi olan Aktepe TOKİ Konutları Denizli Belediyesi ve TOKİ iş birliğinde tamamlanmıştır. İlk projede, 448 konut, devamında ise Kurudere birinci, ikinci ve üçüncü etap konutları olmak üzere toplam 1532 konutu içeren binalar inşa edilmiştir. İlerleyen yıllarda aynı bölgede 940 konutluk bir proje daha hayata geçirilmiş ve tüm kent sakinleri için satışa sunulmuştur (Kışlal Aydın, 2017: 104). Karşıyaka Mahallesinde yaşayan kişilerin bir kısmı Aktepe Mahallesi'ne taşınmışlardır. Kentin Ankara asfaltı üzerinde yer alan bir gecekondu mahallesi olan Karşıyaka Mahallesi anayollara ve organize sanayi bölgesine yakınlığı nedeniyle özellikle göçmen ve işçi ailelerce tercih edilmektedir. Bölgede Afyon ve doğu illerinden gelenler yanında Suriyeli göçmenler de yerleşiktir.

Dönüşüm projesi sonrası mahalle genişlemiş ve yerleşik vatandaş sayısı artmıştır. Aktepe Mahallesi muhtarının verdiği bilgiye göre Karşıyaka mahallesinde konutları yıkılanların hemen hepsi bölgede yeni yapılan binalara taşınmıştır. Karşıyaka'da konutları yıkılan sadece 15-20 kişi TOKİ konutlarını bırakarak başka semtlere göç etmiştir. Muhtarın ifadesine göre bölgeden taşınanlar TOKİ bloklarında suç faaliyetlerine devam edemedikleri için ayrılmıştır (Savaş Yavuzçehre, 2019: 147).

Denizli kentinde suç unsurunun en yüksek olduğu semt olarak anılan; mahallenin bağlı olduğu Sevindik Karakolu* ve bölgede devriye gezen polislerden alınan bilgilere göre başta uyuşturucu imalatı ve ticareti olmak üzere, irili ufaklı birçok suç unsuru yoğun yaşanan Karşıyaka ve Aktepe Mahallelerinin suç potansiyeli yüksektir.

Aktepe mahallesinde mekanla özdeşleşen suç olgusu hakkında internette herhangi bir arama sayfasına, dönüşüm öncesi gecekonduların yer aldığı Karşıyaka Mahallesi ya da dönüşüm konutlarının olduğu Aktepe Mahallesinin, ismi yazıldığında sayfalar dolusu uyuşturucu operasyonu vb. haberler çıkmaktadır. Bölge, Denizli'de yerel halk arasında suç batağı olarak

* Sevindik Polis Karakolu'nun toplam 14 sorumluluk bölgesi bulunmaktadır. Denizli'nin gecekondu bölgeleri başta olmak üzere çeşitli suçların yüksek olduğu bölgelerdir bu mahalleler; Aktepe, Akhan, Anafartalar, Deliktaş, Dokuzkavaklar, Eskihisar, Güzelköy, Kale, Karşıyaka, Korucuk, Sevindik, Sümer, Zafer mahalleleridir.

nitelendirilmektedir. Çeteleşme, uyuşturucu kullanma, kullandırma ve tedarik, yağmacılık, hırsızlık, fuhuş, çocuk istismarı bölgede en çok anılan suçlar arasındadır. Bölge suç yaratan bir mekân özelliği taşımaktadır. Uyuşturucu tacirliği, evlerde kenevir yetiştiriciliği, fuhuş, hırsızlık, madde bağımlılığı gibi suçların merkezi konumunda olan mahallede yaşayanlar, mülakatlar esnasında sayılan suç türlerinin mahalledeki varlığını doğrulamışlardır (Savaş Yavuzçehre, 2019: s.148-149).

Kentsel dönüşüm uygulaması sonrası Aktepe mahallesinde suç unsurunun değişimini tespit etmek üzere; i) Mahallenin bağlı olduğu Sevindik Karakolundan ve mahallede devriye gezen polislerle mülakat yapılmıştır, ii) mahallede 125 kişi ile anket yapılmıştır, iii) mahalle muhtarı ile mülakat yapılmıştır. Anketlerde 23 soru yöneltilmiştir. Demografik veriler, mahallede yaşam süresi, suça maruz kalma, kenti ve mahalleyi güvenli bulma durumu, dönüşüm sonrası suç olgusu, komşulara güven, polis ekiplerinin yeterliliği ve gece dışarı çıkma durumları sorgulanmıştır. Mülakatlarda yapılandırılmamış sorular sorulmuştur. Sevindik Karakolu'ndan ya da devriye gezen polislerden resmi veri alınamamıştır. Ancak mahalledeki suç olgusunun değişimi hakkında bilgi vermişlerdir. Mahallede yaşayanlarla yapılan mülakatlarda da anket soruları dışındaki konularda daha ayrıntılı bilgi edinilmiştir.

Çalışmada ilk olarak katılımcıların demografik özellikleri ve anket formunda yer alan bazı ifadelerle ilişkin yüzde ve frekans değerleri paylaşılacaktır. Araştırmada, demografik veriler ile ankette bulunan ifadeler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla ki-kare[†] testinden yararlanılmıştır.

Tablo 1. Demografik ifadelerle ilişkin bulgular

İfadeler	Sayı	%
Cinsiyet	Kadın	54 43,2
	Erkek	71 56,8
Yaş	18 – 24	16 12,8
	25 – 39	24 19,2
	40 – 54	44 35,2
	55 yaş ve üstü	41 32,8
Medeni Durum	Evli	93 74,4
	Bekâr	23 18,4
	Eşinden ayrı	1 0,8
	Boşanmış	4 3,2
Eğitim Durumu	Eşi vefat etmiş	4 3,2
	Okur-yazar değil	9 7,2
	Okuma-yazma biliyor	6 4,8
	İlkokul mezunu	71 56,8
	Ortaokul mezunu	10 8,0
	Lise mezunu	21 16,8
	Lisans mezunu	7 5,6
Lisansüstü mezunu	1 0,8	
Meslek	Çalışmıyor	35 28,0

[†] Ki-kare testi (Can, 2016: 345) çok kategorili iki değişkenin, gözlenen ve beklenen frekanslarını karşılaştırarak bu değişkenler arasındaki ilişkiyi sorgulayan, parametrik olmayan bir testtir.

	İş arıyor (işsiz)	8	6,4
	Ev hanımı	31	24,8
	Emekli	32	25,6
	Öğrenci	10	8,0
	Esnaf	9	7,2
Gelir Dağılımı	Gelir yok	39	31,5
	0 – 500 TL	4	3,2
	500 – 2500 TL	67	54,0
	2501 – 4000 TL	11	8,9
	4001 TL ve üzeri	3	2,4
Mahallede Oturma Süresi	Doğduğumdan beri	3	2,4
	1 - 3 yıl	7	5,6
	4 - 8 yıl	13	10,4
	9 - 10 yıl	17	13,6
	10 yıl ve üstü	85	68,0

Tablo 1’de katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin veriler yer almaktadır. Katılımcıların çoğunluğunun cinsiyet olarak erkek (%56,8); 40-54 yaşları arasında (%68); medeni durum olarak evli (%74,4); eğitim durumu ilkökul mezunu (%56,8), meslek olarak çalışmayan (%28), emekli (%25,6) ve ev kadını (524,8), 500-2500 TL arasında (%54) gibi düşük bir gelire sahip ve büyük çoğunluğunun (%68) 10 yıldan uzun bir süredir Karşıyaka-Aktepe mahallesinde oturdukları saptanmıştır.

Tablo 2. Suça maruz kalma durumu

Şimdiye dek herhangi bir suça maruz kaldınız mı?	Sayı	%
Evet	44	35,2
Hayır	81	64,8
Suçlar	Sayı	%
Dolandırılmak	3	7,3
Evdeyken hırsızlık	27	65,9
Yaralanma	1	2,4
Kapkaç	4	9,8
Diğer (cinayet, kundaklama, tecavüz, araba hırsızlığı, uyuşturucu)	6	14,6
Yakınlarınızdan herhangi biri ya da birileri suça maruz kaldı mı?	Sayı	%
Evet	23	19,0
Hayır	98	81,0
Suçlar	Sayı	%
Dolandırılmak	1	4,3
Evdeyken hırsızlık	19	82,6
Kapkaç	1	4,3
Diğer (terör, işyeri hırsızlığı)	2	8,7

Tablo 2’ye göre katılımcıların büyük çoğunluğunun (%64,8) herhangi bir suça maruz kalmadığı görülmektedir. Suça maruz kalanların yaşadığı tecrübe ise çoğunlukla (%65,6) evdeyken hırsızlıktır. Katılımcıların %81’i yakınlarının herhangi bir suça maruz kalmadığını, suça maruz kalanların (%82,6) ise yine evdeyken hırsızlık olduğu belirlenmiştir. Bu durum mahallede evdeyken hırsızlık suçunun ne derece çok olduğunu göstermektedir. Mahallede görüşülen polisler de durumu teyit etmişlerdir.

Tablo 3. Bazı ifadelerle ilişkin frekans analizi

Dereceler	İfadeler	Ort	Oldukça güvensiz		Güvensiz		Kararsız		Güvenli		Çok güvenli	
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
	Yaşadığınız kenti (Denizli) ne derecede güvenli buluyorsunuz?	3,42	8	6,4	14	11,2	23	18,4	77	61,6	3	2,4
	Yaşadığınız mahalleyi ne derecede güvenli buluyorsunuz?	3,21	13	10,4	22	17,6	20	16,0	65	52	5	4,0
	TOKİ konutlarında / Evinizde yalnızken kendinizi güvende hissediyor musunuz?	3,58	7	5,6	17	13,6	13	10,4	72	57,6	16	12,8
	Yaşadığınız mahallede gece dışarı çıkmayı/yürümeyi güvenli buluyor musunuz?	2,92	31	25,4	18	14,8	10	8,2	55	45,1	8	6,6
	Komşularınıza ne kadar güvenirsiniz?	3,67	7	5,6	10	8,1	20	16,1	67	54,0	20	16,1

Tablo 3'te ankette yer alan bazı ifadelerin ortalamaları ve frekans değerleri yer almaktadır. Katılımcılar genel olarak yaşadıkları kenti, Denizli'yi (%64) ve ikamet ettikleri mahalleyi (%56) güvenli bulmaktadır; TOKİ konutlarında/evlerinde (%70,4) kendilerini güvende hissetmektedir ve komşularına (%70,1) güvenmektedir. Her ne kadar mahalleyi güvenli olarak nitelendirse de gece dışarı çıkmayı (%51,7) güvenli bulmamaktadırlar. Kenti ya da mahalleyi güvenli nitelendirse de gece dışarı çıkmayı güvenli bulmamaları suç korkusunun yok olmadığını göstermektedir.

Tablo 4. En çok hangisinden korkarsınız?

İfade	Sayı	%
Dolandırılmak	14	11,6
Evdeyken hırsızlık	15	12,4
Tecavüz/cinsel taciz	11	9,1
Öldürülmek	31	25,6
Silahlı saldırı	13	10,7
Kapkaç	2	1,7
Terör	12	9,9
Hepsi	23	19,0

Tablo 4'teki sonuçlara göre katılımcılar en çok öldürülmekten (%25,6) korkmaktadır. Diğer taraftan yukarıdaki tüm durumlardan korkanlar, tüm katılımcıların %19'unu oluşturmaktadır.

Tablo 5. Geçen ay yalnız/arkadaşlarınızla gece dışarı ne sıklıkta çıktınız?

İfade	Sayı	%
Hiç çıkmadım	56	45,2

Yalnız bir kere	10	8,1
İki ya da üç kere	16	12,9
Üçten fazla	25	20,2
Her gece	17	13,7

Tablo 5'te katılımcıların geçen ay yalnız veya arkadaşlarıyla gece dışarı çıkma durumları görülmektedir. Katılımcıların %45,2'si gece dışarıya hiç çıkmadığını ifade etmektedir.

Tablo 6. Mahalle ve güvenlik durumu

Mahallenizde devriye gezen polisler görüyor musunuz?	Sayı	%
Evet	48	38,4
Kısmen	56	44,8
Hiç görmüyorum	21	16,8
Mahallenizdeki polis kontrolünün yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?	Sayı	%
Evet her zaman	28	22,4
Bazen/kısmen	37	29,6
Hayır hiçbir zaman	60	48,0
Mahallenizde kaç kişiyi tanıyorsunuz?	Sayı	%
Kimseyi tanımam	2	1,6
Çok az komşumu tanıyorum	50	40,0
Hemen hemen herkesi tanıyorum	73	58,4
Başına bir sıkıntı geldiğinde, (hırsızlık gibi) komşu veya komşularınızın size yardım edeceğini düşünüyor musunuz?	Sayı	%
Kesinlikle hayır	18	14,4
Kısmen/belki	21	16,8
Kesinlikle evet	86	68,8
Kentsel dönüşüm sonrası Karşıyaka Mahallesi'nde suçun azaldığını düşünüyor musunuz?	Sayı	%
Evet suç azaldı	34	27,2
Kısmen	48	38,4
Hayır suç azalmadı	43	34,4

Tablo 6'da katılımcıların mahalleleri ve güvenlik ile ilgili düşünceleri yer almaktadır. Buna göre katılımcıların %44,8'i mahallede polislerin devriye gezdiğini gördüğünü ifade etmektedir. Ancak katılımcıların %48'i polis kontrollerinin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Devriye gezen polisler bu durumun sebebini, tek bir devriye aracı ile çok geniş bir alandan sorumlu olmalarına bağlı açıklamışlardır. Katılımcıların %58,4'ü mahallelerinde hemen herkesi tanıdığını ifade etmektedir. Katılımcıların %68,8'i gibi büyük çoğunluğu, herhangi bir sıkıntı yaşadıklarında komşularının yardım edeceğini düşünmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı kentsel dönüşüm sonrasında Karşıyaka Mahallesi'nde suçların kısmen azaldığını ya da hiç azalmadığını düşünmektedir.

Tablo 7. Cinsiyet ve yaşanan mahallede gece dışarıya çıkma/yürüme ilişkisi

Cinsiyet		Yaşadığınız mahallede gece dışarı çıkmayı/yürümeyi güvenli buluyor musunuz?					Toplam
		Oldukça Güvensiz	Güvensiz	Kararsız	Güvenli	Çok Güvenli	
Kadın	Gözlenen	24	4	2	21	2	53
	Beklenen	13,5	7,8	4,3	23,9	3,5	53
Erkek	Gözlenen	7	14	8	34	6	69
	Beklenen	17,5	10,2	5,7	31,1	4,5	69

$\chi^2= 21,828$, $df= 4$, $p= ,000^*$

Tablo 7'de cinsiyet ile katılımcıların yaşadıkları mahallede gece dışarı çıkmayı güvenli bulma durumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Erkeklerin çoğunluğu gece dışarı çıkmayı güvenli bulurken, kadınların çoğunluğu ise mahallelerinde gece dışarı çıkmayı oldukça güvensiz bulmaktadır. Kadın katılımcılar sadece iş nedeniyle mesai dönüşü gece dışarıda bulunabildiklerini, böyle durumlarda da aileden bir erkeğin refakat ettiğini belirtmişlerdir.

Tablo 8. Cinsiyet ile komşuya güven durumu ilişkisi

Cinsiyet		Komşularınıza ne kadar güvenirsiniz?					
		Oldukça Güvensiz	Güvensiz	Kararsız	Güvenli	Çok Güvenli	Toplam
Kadın	Gözlenen	1	2	12	26	13	54
	Beklenen	3,0	4,4	8,7	29,2	8,7	54
Erkek	Gözlenen	6	8	8	41	7	70
	Beklenen	4,0	5,6	11,3	37,8	11,3	70

$\chi^2= 11,252$, $df= 4$, $p= ,024^*$

Tablo 8'de katılımcıların cinsiyeti ile komşularına güvene ilişkin anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Hem kadınların hem de erkeklerin büyük çoğunluğu komşularına güvendikleri görülmektedir. Mülakatlarda ise eski gecekondularında evlerini kapısını açık bırakıp çıkabildiklerini, komşularını çok iyi tanıdıklarını ama yeni evlerinde apartmanda çok kişi yaşadığı ve hepsini tanımadıkları için kapılarını sıkı sıkı kilitlediklerini söyleyerek şikâyetinde bulunmuşlardır. Ayrıca, son dönemde Suriyelilerin düşük kiralardan dolayı mahalleyi tercih etmeleri sonucu mahalleli durumdan tedirgin olduklarını söylemiştir.

Tablo 9. Medeni durum ile komşuya güven durumu ilişkisi

Medeni Durum		Komşularınıza ne kadar güvenirsiniz?					
		Oldukça Güvensiz	Güvensiz	Kararsız	Güvenli	Çok Güvenli	Toplam
Evli	Gözlenen	4	4	17	51	16	92
	Beklenen	5,2	7,4	14,8	49,7	14,8	92
Bekâr	Gözlenen	1	4	2	14	2	23
	Beklenen	1,3	1,9	3,7	12,4	3,7	23
Eşinden Ayrı	Gözlenen	0	0	0	0	1	1
	Beklenen	0,1	0,1	0,2	0,5	0,2	1
Boşanmış	Gözlenen	0	2	0	2	0	4
	Beklenen	0,2	0,3	0,6	2,2	0,6	4
Eşi vefat etmiş	Gözlenen	2	0	1	0	1	4
	Beklenen	0,2	0,3	0,6	2,2	0,6	4

$\chi^2= 38,879$, $df= 16$, $p= ,001^{**}$

Tablo 9'da katılımcıların medeni durumu ile komşularına güven durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Medeni durumu fark etmeksizin katılımcıların çoğunluğunun komşularına güvendikleri görülmektedir.

Tablo 10. Cinsiyet ile korkulan durum arasındaki ilişki

Cinsiyet		En çok hangisinden korkarsınız?								
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Toplam
Kadın	Gözlenen	3	9	6	9	4	1	2	19	53
	Beklenen	6,1	6,6	4,8	13,6	5,7	0,9	5,3	10,1	53
Erkek	Gözlenen	11	6	5	22	9	1	10	4	68
	Beklenen	7,9	8,4	6,2	17,4	7,3	1,1	6,7	12,9	68

1. Dolandırılmak, 2. Evdeyken hırsızlık, 3. Tecavüz/cinsel taciz, 4. Öldürülmek, 5. Silahlı saldırı, 6. Kapkaç, 7. Terör, 8. Hepsi
$\chi^2=26,298$, $df=7$, $p=,000^*$

Tablo 10'da katılımcıların cinsiyeti ile en çok hangi suç türünden korktukları arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Kadınların çoğunluğu tüm suç türlerinden korktukları görülmektedir. Bunlar; dolandırılmak, evdeyken hırsızlık, tecavüz/cinsel taciz, öldürülmek, silahlı saldırı, kapkaç ve terördür. Erkeklerin çoğunluğu ise öldürülmekten korkmaktadır. Mülakatlarda kadın katılımcılardan anne olanlar özellikle çocuklarının mahalledeki suçlara katılmaları yönünde endişelerini dile getirmişlerdir. Bir anne de Aktepe mahallesinde suçla karışan iki evladının hapse düşmesi sonrası mahalleden taşındığını aktarmıştır.

Tablo 11. Oturma süresi ile kentsel dönüşüm sonrası mahallede suç algısı ilişkisi

Oturma Süresi		Kentsel dönüşüm sonrası Karşıyaka Mahallesinde suçun azaldığını düşünüyor musunuz?				
		Evet Azaldı	Suç	Kısmen	Hayır Azalmadı	Suç
Doğduğumdan beri	Gözlenen	0	3	0	3	
	Beklenen	0,8	1,2	1,0	3	
1-3 yıl	Gözlenen	1	1	5	7	
	Beklenen	1,9	2,7	2,4	7	
4-8 yıl	Gözlenen	2	8	3	13	
	Beklenen	3,5	5,0	4,5	13	
9-10 yıl	Gözlenen	2	11	4	17	
	Beklenen	4,6	6,5	5,8	17	
10 yıl ve üzeri	Gözlenen	29	25	31	85	
	Beklenen	23,1	32,6	29,2	85	
		$\chi^2=20,582$, $df=8$, $p=,012^*$				

Tablo 11'de katılımcıların ikamet ettikleri mahallelerinde (Aktepe Mahallesi) oturma süreleri ile kentsel dönüşüm sonrası mahalledeki suç algısı arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir. Doğduğundan beri bu mahallede oturan katılımcılar suçların kısmen azaldığını düşünmektedir. Benzer bir durum bu mahallede 4-8 yıl ile 9-10 yıl arasında oturan katılımcılar için de geçerlidir. Ancak 1-3 yıldır bu mahallede oturan katılımcılar suç oranlarının azalmadığını düşünmektedir. Aynı şekilde 10 yıldan uzun süredir bu mahallede oturan katılımcıların çoğunluğu bu mahallede suçun azalmadığı görüşündedir. Alan araştırması sırasında yapılan mülakatlarda[‡] gerek mahalle muhtarının gerek katılımcıların genel görüşü de mahallede suçun azalmadığı yönündedir. Muhtar, mahalledeki uyuşturucuya yönelik düzenlenen baskınlardan ve operasyonlardan bahsetmiştir, polisler de durumu doğrulamışlardır.

Tablo 12. Suça maruz kalma durumu ile Denizli'yi güvenli bulma arasındaki ilişki

Suça maruz kalma		Yaşadığınız kenti/Denizli'yi ne derece güvenli buluyorsunuz?					
		Oldukça Güvensiz	Güvensiz	Kararsız	Güvenli	Çok Güvenli	Toplam
Evet	Gözlenen	6	7	11	18	2	44

[‡] Alanda yapılan mülakat sonuçları için bkz. Savaş Yavuzçehre, P. (2019). "Kentsel Dönüşüm Uygulaması Sonrası Suç Olgusu ve Algısında Değişim: Denizli Karşıyaka Mahallesi Örneği" ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM-UHAD) Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı, Sayı: 14, s.144-152

	Beklenen	2,8	4,9	8,1	27,1	1,1	44
Hayır	Gözlenen	2	7	12	59	1	81
	Beklenen	5,2	9,1	14,9	49,9	1,9	81
$\chi^2=14,529, df=4, p=,003^*$							

Tablo 12’de katılımcıların kişisel olarak suça maruz kalma durumları ile yaşadıkları kent olan Denizli’yi güvenli bulma durumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun şehri güvenli buldukları, bu durumun suça maruz kalmaktan bağımsız olduğu görülmektedir.

Tablo 13. Suça maruz kalma durumu ile en çok korkulan durum arasındaki ilişki

Suça maruz kalma		En çok hangisinden korkarsınız?								Toplam
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
Evet	Gözlenen	4	5	1	10	1	0	4	18	43
	Beklenen	5,0	5,3	3,9	11	4,6	0,7	4,3	8,2	43
Hayır	Gözlenen	10	10	10	21	12	2	8	5	78
	Beklenen	9,0	9,7	7,1	20	8,4	1,3	7,7	14,8	78
1. Dolandırılmak, 2. Evdeyken hırsızlık, 3. Tecavüz/cinsel taciz, 4. Öldürülmek, 5. Silahlı saldırı, 6. Kapkaç, 7. Terör, 8. Hepsi										
$\chi^2=27,686, df=7, p=p=,000^*$										

Tablo 13’te katılımcıların kişisel olarak suça maruz kalma durumları ile en çok korktukları durum arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Suça maruz kalan katılımcıların çoğunlukla tüm suç türlerinden; dolandırılmak, evdeyken hırsızlık, tecavüz/cinsel taciz, öldürülmek, silahlı saldırı, kapkaç ve terörden korku duydukları görülmektedir. Suça maruz kalmayanların çoğunluğu ise öldürülmekten korkmaktadır.

SONUÇ

Bireyin kaliteli bir yaşam sürdürmesi için öncelikle kendini güvende hissetmesi suç korkusu hissetmemesi gerekmektedir bunun için de güvenli kentler yaratılmalıdır. Oysaki suç insanlık tarihi boyunca var olmuştur. Kalabalıkla birlikte arttığı bilinen suç olgusu kentlerde daha çok görülmektedir. Kentsel alanda suçla mücadele çok boyutlu bir süreçtir. Günümüzde suç olgusunu azaltmanın birçok farklı yolu olmasına rağmen bir kamu politikası olarak durumun ekonomik, toplumsal, eğitsel yönleri yerine belki de daha kolay olan mekânda fiziksel iyileştirme tercih edilmektedir. Bunlardan biri de kentsel dönüşüm projeleridir. Dönüşüm sonrası mekânda suç üreten unsurların ortadan kaldırılıp suçun aydınlatılması, suçlunun yakalanması gibi süreçleri kolaylaştırıcı ortamlar yaratılmak istenmektedir. Hemen hemen tüm Anadolu kentlerinde süre giden kentsel dönüşüm projelerinde bu hedeflerin gerçekleştirildiğini iddia etmek zordur.

Denizli Aktepe TOKİ konutları örneğinde de mekânda sadece fiziksel dönüşüm sağlanmıştır. Karşıyaka Mahallesinden Aktepe Mahallesi taşınan kişiler, eski gecekondular ile yeni apartmanları arasında suça yönelik kendilerini güvende hissetmemektedir. Alan araştırması sonucu;

Mahallede kentsel dönüşüm sonrası suç olgusunun, suç algısının ve suç korkusunun yok olmadığı,

Daha evvel suça maruz kalan/kalmayan katılımcıların çoğunlukla tüm suç türlerinden korku duydukları,

Katılımcıların kenti ve mahalleyi güvenli olarak tanımladıkları halde geceleri (kadınların hemen hepsinin erkeklerin de çoğunun) mecbur kalmadıkça dışarı çıkmadıkları, gece dışarı çıkmayı güvenli bulmadıkları,

Katılımcıların birçok suç türünden korktukları ama hemen hepsinin en çok öldürülmekten korktukları,

Polis kontrollerinin varlığından haberdar olmakla birlikte tedbirleri yeterli bulmadıkları,

Komşularına güvendikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çalışmada anket ve mülakatlar sonucu elde edilen verilere göre suç korkusunu açıklayan modeller düşünüldüğünde, Denizli Aktepe Mahallesi özelinde mağduriyet modelinin yapılan anket sonuçlarına göre geçerli olmadığı; mekânda fiziksel iyileştirmelerin yapılması sonucu suç korkusu kısmen azalsa da suç olgusu tamamen yok olmaması ile düzensizlik modelinin bu mahallede geçerli olmadığı; komşulara güvenin tam olmasına rağmen formal kontrolün polisin yeterli olarak değerlendirilmemesi ile toplumsal kaygı modelinin geçerli olduğu; mahalleye son yıllarda yerleşen Suriyeliler ile alt kültürel çeşitlilik modelinin geçerli olduğu ve mahalledeki suç korkusunu arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Apartman yaşamının, suçun aydınlatılması, ihbarı, gizlenememesi gibi olgular üstünde olumlu etkisi olduğu gözlenmiştir. Kentsel dönüşümün mekândaki suç olgusunun azaltılmasında ya da yer değiştirmesinde etkili olduğu söylenebilir. Ancak suçun/suç korkusunun kentsel dönüşüm ile azaldığı veya tamamen ortadan kalktığı iddia edilemez. Kentsel dönüşüm projelerinin uygulama sonuçları da yeni suçlar ya da mağduriyetler yaratabilmektedir. Kentsel alanda suçla mücadelede, dönüşüm projeleri de dâhil olmak üzere fiziksel, sosyal ve ekonomik dönüşüm eş zamanlı olarak planlanmalı, gerçekleştirilmeli ve muhakkak eğitim ile desteklenmelidir.

Mekânda gerçekleşen fiziksel değişimin yanında sosyal, kültürel veya eğitime dair bir değişimi, gelişimi getirmemesi dönüşüm sonrası mekânda suçun azalmasını da engellemektedir. Suçun/suç korkusunun azaltılması için güvenli yaşam alanları oluşturmak adına emniyet güçleri, mahalli idareciler (muhtar, belediye), şehir plancıları ortak hareket etmelidir. Olumlu bir kentsel güvenlik algısı yaratılması için öncelikle kentlilerin kamu idarecilerine ve emniyet güçlerine güvenmesi gerekmektedir. Dönüşüm projelerinde şehir plancıları, mimarlar, mühendisler yanında kentleşme uzmanları, psikologlar, sosyologlar, hukukçular da yer almalıdır. Tüm insanların daha iyiyi hak ettikleri ve ihtiyaçlarını kendilerinin daha doğru ifade edebilecekleri anlayışı ile oluşturulacak kamu politikalarında vatandaşlar da paydaş olarak sürece ortak edilmelidir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı / Researchers' Contribution Rate Statement

Yazar bu çalışmaya tek başına katkı sağladığını beyan etmiştir.
The author declare that she has contributed to this article alone.

Araştırmacıların Çatışma Beyanı / Researchers' Conflict of Interest Statement

Yazar, bu çalışmada potansiyel bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

The author declare that there is no potential conflict of interest in this study.

Destek ve Teşekkür Beyanı/ Statement of Support and Acknowledgment

Çalışmanın alan araştırmasında katkı veren 2018-19 SBKY Kamu Yönetimi ve Kent Çalışmaları Yüksek Lisans Programı Kent Çalışmaları Stüdyosu dersi öğrencilerine alan araştırmasında verdikleri destekten dolayı teşekkür ederim.

I would like to thank the 2018-19 PAU Public Administration and Urban Studies Graduate Program Urban Studies Studio Course students who contributed to the field research of the study for their support in the field research.

Araştırmacıların Etik Beyanı / Ethical Statement of Researchers

Yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Akalın, M. (2016). "Kentsel Dönüşüm Projelerinin Suç Oranlarına Etkilerinin Değerlendirilmesi: Ankara Altındağ Örneği", *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:9, s. 5-33.
- Akkar Z.M., (2006). "Kentsel dönüşüm üzerine Batı'daki kavramlar, tanımlar, süreçler ve Türkiye ", *Planlama* 2006/2.
- Aytaç, S., Derdiman, R. C., Baştürk, Ş. ve Öngen, B. (2015), "Kent Güvenliği Olarak Suç Korkusu: Bursa Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, Sayı 3, Cilt 3, ÖS: Ergonomi 2015, ss.259-267.
- Box, S., Hale, C., Andrews, G. (1988). "Explaining Fear Of Crime", *British Journal of Criminology*, Vol.28, No. 3, Summer 1988, s. 340-356.
- Can, A. (2016). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Surecinde Nicel Veri Analizi* (4.baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Dolu, O., Uludağ, Ş., & Doğutaş, C. (2010). "Suç korkusu: Nedenleri, Sonuçları ve Güvenlik Politikaları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), s. 57-81.
- Düzgün, Ş., (2007), "Suç Olgusuna Teorik Yaklaşımlar ve Disiplinlerarasılık", *TMMOB Mimarlar Odası Bülteni; Kent ve Suç Dosyası*, Bülten.55, Kasım-Aralık, Ankara, s. 4-10.
- Gökulu, G. (2010). "Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 1, ss:209-226
- Hale, C. (1996). "Fear of Crime: A Review of the Literature", *International Review of Victimology*, Vol 4, Issue 2, p.79-150.
- Karakuş, Ö. (2013). "Suç Korkusunun Sosyolojik Belirleyenleri: Sosyal Sermaye mi? Sosyal Kontrol mü?", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2013, 14(1), 1-19.
- Karasu, M. A. (2012), "Kent ve Suç Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve", *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, ss.175-193.

- Kışlal Aydın, H. (2017). "Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Kentsel Yaşam Kalitesine Etkileri: Denizli Karşıyaka Mahallesi Örneği", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Kul, M (2013). Suçtan Daha Büyük Suç Korkusu, İstanbul: YeniYüzyıl.
- Küçük, H., Özden P. P. (2019). "Kentsel Dönüşüm ve Kent Güvenliği İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme: Esenler Havaalanı Mahallesi Örneği", ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi 13. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Özel Sayısı, s. 305-321.
- Lee, M. (2007). *Inventing Fear of Crime*, Routledge, New York.
- Miceli, Renato; Michele, Roccato ve Rosalba, Rosato, (2004), "Fear of Crime in Italy: Spread and Determinants", *Environment and Behavior*, Vol. 36, Issue 6, pp.776-779.
- Özden, P. P. (2008). *Kentsel Yenileme Yasal-Yönetmelik Boyut Planlama ve Uygulama*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Sadioğlu, U., Ergönül, E. (2020). "Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Anlamı, Aktörleri ve Amaçları", *idealkent*, Sayı 30, Cilt 11, Yıl 2020-22, s. 878-908.
- Savaş Yavuzçehre, P. (2019). "Kentsel Dönüşüm Uygulaması Sonrası Suç Olgusu ve Algısında Değişim: Denizli Karşıyaka Mahallesi Örneği", ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi 13. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı, Sayı: 14, s. 144-151.
- Sipahi, E. B. (2016). *Suç Korkusu Türkiye Kentlerinde Bir Alan Araştırması*, Çizgi Yayınevi, Konya.
- Skogan, W. (1986). "Fear of Crime and Neighborhood Change", *Crime and Justice A Review of Research*, (Ed.) M. Tomry, Vol. 8, The University of Chicago Press, s. 203-229, <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/449123>
- Taylor, Ian (1996), "Fear of Crime", *Urban Fortunes and Contemporary Social Movements*, *Sociology* 30(2): 317-338.
- Varlık, S. (2021). "Kent ve Suç İlişkisi", *Polis Dergisi*, <https://polisdergisi.pa.edu.tr/kent-ve-suc-iliskisi-1229-haber>, (23.9.2021).

Ülkelerin Sürdürülebilir Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı Amacı ve Ekonomik Göstergeler Bağlamında Sınıflandırılması¹

Classification of countries in the context of the sustainable industry, innovation and infrastructure goal and economic indicators

Makbule AYTEKİN^{2a}

² Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SBE. Doktora Öğrencisi, makbuleaytekin1@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-9652-8373

^aYazışılan yazar/Corresponding author

Article Info: Research Article
Date Submitted: 08.01.2022
Date Revised: 17.02.2022
Date Accepted: 17.02.2022

Makale Bilgisi: Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi: 08.01.2022
Düzeltilme Tarihi: 17.02.2022
Kabul Tarihi: 17.02.2022

Abstract

This study aims to perform a comparative cluster analysis of countries based on economic indicators and the SDG's ninth goal, which consists of industry, innovation, and infrastructure. Ward linkage, one of the clustering analysis methods, was used to evaluate data obtained from multiple sources in this context. The results show that countries can be classified into eight groups. As a result, it has been revealed that countries that have made success in industry, infrastructure, and innovation also differ positively in economic indicators from other countries. To achieve the sustainability goal of economic development, industry, infrastructure, and innovation, underdeveloped and developing countries should prioritize infrastructure investments, use their resources effectively, produce projects that will accelerate forward-looking development, end internal conflicts and wars, and establish good governance.

Keywords: Sustainability, Economy, Clustering, Ward Linkage Method.

JEL codes: O10, Q01, Q56.

Özet

Bu çalışmada ülkelerin ekonomik göstergeler ile sürdürülebilir kalkınmanın dokuzuncu amacı olan sanayi, yenilikçilik ve altyapı bağlamında sınıflara ayrılarak karşılaştırmalı analizlerinin yapılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, çeşitli kaynaklardan derlenen 2020 yılı verileri için kümeleme analizi yöntemlerinden Ward bağlantı yöntemi kullanılmıştır. Sonuçlar, ülkelerin sekiz küme altında değerlendirilebileceğini göstermektedir. Buna göre, sürdürülebilir sanayi, altyapı ve yenilik amacıyla belirli mesafe kat etmiş ülkelerin, ekonomik göstergelerde de diğer ülkelere olumlu olarak farklılaştığı görülmüştür. Geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir ekonomik kalkınma, sanayi, yenilikçilik ve altyapı amacına erişmek için altyapı yatırımlarına öncelik vermesi, kaynaklarını etkin kullanması, ileriye dönük kalkınmayı hızlandıracak projeler üretmesi, iç çatışmalara ve savaşlara son vermesi, iyi yönetim düzeyini tesis etmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Ekonomi, Kümeleme, Ward Bağlantı Yöntemi.

JEL kodları: O10, Q01, Q56.

¹ Yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmişlerdir. Aksi bir durumda Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies Dergisi sorumlu değildir. İntihal raporu alınmıştır. / The authors declared that all processes of this study comply with research and publication ethics, and comply with ethical rules and scientific citation principles. Otherwise, Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies is not responsible. A plagiarism report is received.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem: This study aims to perform a comparative cluster analysis of countries based on economic indicators and the SDG's ninth goal, which consists of industry, innovation, and infrastructure.

Research Questions: Responses to several research questions will be addressed in this study. As a result, the change in economic development, which is expected to play a key role in achieving the goal of sustainable industry, innovation, and infrastructure, will be investigated for different country classes. It also aims to determine the diversification level of countries with different levels of economic development in terms of achieving industry, innovation, and infrastructure goals, as well as the distinctions between the leading and the others.

Literature Review: The ninth goal of sustainable development, industry, innovation, and infrastructure, has long been viewed as the engine of economic development. Technological advancements are expected to create job opportunities, improve energy efficiency, and aid in the solving of environmental problems. It has also been emphasized the importance of investing in sustainable industry, scientific research, and innovation for sustainable development (UNDP, 2021). There has been a lot of research done on the relationship between sustainable development and economic growth. Researchers investigated various topics, including the emergence of the concept of sustainable development and its effects, the transition to economic development with science, technology and innovation, the Quintuple Helix innovation model, the resource use trends and effects on ecology in achieving SDG goals, the effects of the ninth goal of SDG on forests, poverty, sustainable development and green growth indicators, economic freedom index and sustainable development relationship, advantages and disadvantages of green sustainable economy, the effects of sustainable development on resources (Kılıç, 2006; 2012; Lei & Zhou, 2012; Kuşat, 2013; Fritz & Koch, 2014; Güney, 2017; Yılmaz, 2018; Öz & Yiğit, 2019; Tomaselli et al., 2019; Eisenmenger et al., 2020; Walsh, 2020; König et al., 2021). Besides, the effects of taxes, duties, emissions trading, subsidies, recycle, reduction principles application, circular economy, artificial intelligence, innovations, financing, and infrastructure in achieving sustainability goals are investigated (Karakaya & Özçağ, 2004; Gürlük, 2010; Anuşlu & Fırat, 2018; Önder, 2018; Schroeder et al., 2019; Mhlanga, 2021).

Methodology: Ward Linkage, one of the clustering analysis methods, was used to classify 83 countries into clusters based on the ninth goal of sustainability and economic indicators. The foreign direct investment, net inflows (% of GDP; E1), labor force participation rate (% of total population ages 15-64 ; E2), GDP per capita (current USD; E3), inflation rate (annual %; E4), exports of services and goods (% of GDP; E5) were used as the economic variables. Six variables, on the other hand, were created by using the indicators that have the least missing data among the SDG 9 goal data and are significantly different from one another. The SDG variables are freight transport volume (tonne kilometres; S1), passenger transport volume (passenger kilometres; S2), manufacturing value added per capita (USD; S3), manufacturing employment as a proportion of total employment (%; S4), proportion of small-scale industries with a loan or line of credit (%; S5), and proportion of population covered by at least a 4G mobile network (%; S6). The study's data was compiled from a variety of sources (ECB Statistics, 2021; Our World Data, 2021; Trading Economics, 2021; WB Data, 2021; UN data,

2021; United Nations Industrial Development Organization, 2021; UN Sustainable Development, 2021; U.S. Small Business Administration).

Result – Conclusion: According to the findings, countries can be classified into eight clusters. When we examine the countries under eight clusters, Cluster 1 consists of the former Eastern Bloc countries and Latin American countries in general, excluding Greece, Indonesia, Thailand, Portugal, and South Africa, which do not stand out in a positively or negatively in the context of the evaluated countries and variables. Cluster 2 includes countries that excel in global trade and industry, such as Germany, France, Japan, and the United Kingdom. Cluster 3 countries are located between Cluster 5, which includes poorer countries, and Clusters 1, 4, and 7, which have higher incomes than Cluster 3. Turkey, Bangladesh, Iran, Egypt, and Pakistan are among the countries in Cluster 3. Cluster 4 includes new generation EU members such as Czechia, Hungary, Poland, and Vietnam, which have made some industrialization progress. When compared to the other clusters, Cluster 5 is dominated by poor countries. Mozambique, the Democratic Republic of the Congo, and Zambia are among these countries. Cluster 6 includes China, the United States, and India, all of which have large populations, a diverse geography, and rising global trade volumes. Cluster 7 includes Southern Cyprus and Venezuela, which are at different stages of development among the countries studied but have felt the effects of recent economic crises. Ireland, Luxembourg, Singapore, and Switzerland are in Cluster 8, and they differ from other countries in many aspects of the variables studied.

Achieving high industrial production levels is regarded as critical for a country's economic development and welfare. However, in order to make industrial production effective, adequate infrastructure must be provided, as well as a focus on innovation and technology investments. This situation necessitates a more careful approach to the problems of transferring resources to future generations and protecting the environment in terms of sustainability. The findings revealed that countries that have made some progress in industry, infrastructure, and innovation, the ninth sustainability goal, outperform other countries in economic indicators. Giving priority to infrastructure investments in order to achieve the goal of economic development and industry, infrastructure and innovation for underdeveloped countries, effectively using their resources, producing projects that will accelerate future development, ending internal conflicts and wars, establishing good governance, circular and green economy policies are recommended in this context.

GİRİŞ

Endüstri devrimini takip eden zaman diliminde yaşanan teknolojik gelişmeler, hızlı artan nüfus, ekonomik refah ve büyüme, tüketimin daha önce görülmemiş boyutlarda artmasına neden olmuştur. İçinde bulunduğumuz zamanı da kapsayan söz konusu dönemde, dönüşü mümkün olmayacak biçimde çevre tahrip edilmiş, yenilenemeyen kaynaklar fütursuzca harcanmıştır. Geline nokta, iklim değişikliği gibi geri döndürülmesi güç sorunlarla karşılaşmıştır. Bu durum ise uluslararası kuruluşları, sivil toplum kurumlarını ve devletleri çevrenin korunması, mevcut kaynakların gelecek nesillere aktarılması, canlıların korunması ve tüm insanlara yönelik daha iyi yaşam şartlarının sağlanmasına yönelik sürdürülebilirlik politikalarını benimsemeye itmiştir.

Ülkelerin vatandaşlarına daha iyi yaşam koşulları sağlaması ve sürdürülebilir refaha erişmesinde ekonomi merkezli politikalar önemli yer tutmaktadır. Bu kapsamda, sürdürülebilir kalkınmayı sanayi, yenilikçilik ve altyapı çerçevesinde ele almak önemli çıkarımlar sağlamaktadır. Sanayideki üretim, altyapının yeterliliği, teknoloji temelli üretimin esas alınarak katma değer yaratılması ekonomik büyümenin sağlanmasında önemli unsurlardır. Ülkeler karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, yeniliklerin ve teknoloji temelli üretimin, lider (gelişmiş) ülkelere takipçi/taklitçi (gelişmekte olan) ülkelere doğru gerçekleştiği görülmektedir. Bu süreç bilgi birikimi, tecrübe ve belirli bir altyapıya sahip olmayı gerektirmektedir. Bu durum ise takipçi ülkeler açısından oldukça uzun bir dönüşüm sürecine işaret etmektedir. Söz konusu dönüşümü başarılı bir şekilde gerçekleştiren ülkelere Japonya'yı örnek vermek mümkündür. Japonya, sanayi, altyapı ve yenilikçilik bağlamında gerçekleştirdiği dönüşüm ile örnek aldığı ülkelere ABD'ye otomobil ihracatı gerçekleştirmiştir. Bu dönüşümde uzun yıllar süren Ar-Ge faaliyetleri, altyapı çalışmaları ve teknolojik gelişim önemli yer edinmiştir. Devletin teknolojik gelişme ve dönüşümü incelemesi ile Güney Kore de tıpkı Japonya gibi teknoloji üreten ve ihraç eden ülke haline gelmiştir. Güney Kore, dönüşüm sürecinin ilk döneminde teknoloji anlamında kendisinden üstün ülkelere öğrenci göndermiştir. Eğitimini tamamlayan nitelikli işgücünün tekrar yurda dönmesiyle teknoloji transfer potansiyeline erişmiştir (Gönel, 2016). Güney Kore ve Japonya'nın gerçekleştirdiği dönüşümlerin benzerlerini gerçekleştiren ülkelere daha fazla örnek vermek mümkündür. Bu durum ise sanayi, altyapı ve yenilikçilik temelli ekonomik büyüme politikalarının önemini göstermektedir.

Diğer taraftan, ülkelerin teknolojik gelişme ve kalkınma uğruna doğal kaynakları fütursuzca kullanmaları, çevrede yarattıkları tahribat, gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakma noktasında kaygılara neden olmaktadır. Bu kapsamda, kalkınmanın sürdürülebilir biçimde gerçekleştirilmesi, çevreye verilecek zararın en aza indirilmesi, canlıların korunması, gelecek nesillere kaynakların aktarımı konuları sürdürülebilirlik kavramı altında incelenmeye başlanmıştır. Sürdürülebilirlik, mevcut kaynakların süreklilik arz edecek biçimde korunmasını ve/veya etkin kullanılmasını içermektedir (Meadowcroft, 1997). Sürdürülebilirlik çok farklı alanlarda ele alınmakta ve politikalar geliştirilmektedir. Bu alanlar arasında tarım (Latruffe vd., 2016), tedarik zincir yönetimi (Rajeev vd., 2017), toplu taşıma (Miller vd. 2016), kentsel gelişim (Kaur ve Garg, 2019), yenilenebilir enerji, iklim değişikliği (Owusu ve Asumadu-Sarkodie, 2016), ekonomik kalkınma (Hammer ve Pivo, 2017) gibi çok farklı alanları görmek mümkündür. Öte yandan BM, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik on yedi amaç ve bunlarla ilişkili çok sayıda hedef belirlemiştir.

BM'nin düzenlediği 1972 Stockholm Çevre Konferans'ında ilk kez, çok geniş bir çerçevede sürdürülebilirlik kavramı gündeme gelmiştir. Bu konferansta doğal kaynakların kullanımı ve gelecek nesillere aktarılması noktaları dile getirilmiştir. Konferansta söz konusu konuların gündeme gelmesinde Roma Kulübünün hazırladığı Büyümenin Sınırları raporu etkili olmuştur. Bununla birlikte, uzun bir süre somut adımlar atılmamıştır. 1987 yılında Brundtland Raporu'nda, mevcut politikaların dünyayı sosyal ve ekolojik olarak istikrarsızlığa iteceği, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Brundtland Raporunda sürdürülebilir kalkınma, günün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama imkanına zarar vermeden karşılamak olarak tanımlanmıştır (Brundtland, 1987; Yaylı, 2007). 1992'de 178'den fazla ülke Rio de Janeiro'da düzenlenen zirvede, insanların hayatlarını iyileştirmek ve çevreyi korumak çerçevesinde bir sürdürülebilir kalkınma eylem planı olan Gündem 21'i kabul etmiştir. BM üyesi ülkeler ise 2000 yılında New York'ta, 2015 yılına dek yoksulluğu azaltmak amacıyla Binyıl Kalkınma Amaçları (Millennium Development Goals)'ni oy birliğiyle kabul etmiştir. 2015 yılında ise 2030 yılına kadar erişilmesi düşünülen on yedi amacı içeren Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (Sustainable Development Goals; SDG)'nin uygulanması kararlaştırılmıştır. Bahsi geçen on yedi amaç yoksulluğa son (1), açlığa son (2), sağlık ve kaliteli yaşam (3), nitelikli eğitim (4), toplumsal cinsiyet eşitliği (5), temiz su ve sanitasyon (6), erişilebilir ve temiz enerji (7), insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (8), sanayi, yenilikçilik ve alt yapı (9), eşitsizliklerin azaltılması (10), sürdürülebilir şehirler ve topluluklar (11), sorumlu üretim ve tüketim (12), iklim eylemleri (13), sudaki yaşam (14), karasal yaşam (15), barış adalet ve güçlü kurumlar (16) ve amaçlar için ortaklıklar (17) olarak ifade edilmiştir (UN Sustainable Development, 2021; Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, 2021). SDG amaçlarının tümü önemli olmakla birlikte, bu çalışmada ülkelerin gelişmiş, refaha erişmiş ve uluslararası ticarete rekabetçi bir ülke olması için önemli olan sanayi, yenilikçilik ve altyapı yatırımlarını sürdürülebilirlik bağlamında incelenmesi gerçekleştirilecek, ülkeler bahsi geçen değişkenlere göre sınıflanacaktır. Bu kapsamda, ülkelerin ekonomik göstergeleri ile sürdürülebilir kalkınmanın dokuzuncu amacı olan sanayi, yenilikçilik ve altyapı bağlamında sınıflara ayrıştırılarak karşılaştırmalı analizleri yapılacaktır. Böylelikle, sürdürülebilir sanayi, yenilikçilik ve altyapı amacına erişmede önemli yere sahip olması beklenen ekonomik gelişmenin farklı ülke gruplarına göre değişimi incelenecektir. Çalışma sonucunda, ekonomik gelişmişliği farklı düzeylerde olan ülkelerin sanayi, yenilikçilik ve altyapı amacında erişmede farklılaşma durumu, öncü ülkeler ile geri kalanlar arasındaki farklılıkların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, kümeleme analizi yöntemlerinden Ward Bağlantı kullanılacaktır.

1. LİTERATÜR

Sürdürülebilir kalkınmanın dokuzuncu amacı olan sanayi, yenilikçilik ve altyapı ekonomik büyümenin itici gücü olarak görülmüştür. Teknolojik gelişmelerin iş imkanları yaratması, enerji verimliliğini artırması, çevresel sorunların çözümüne destek olması beklenmektedir. Ayrıca, sürdürülebilir sanayi, bilimsel araştırma ve yeniliklere yatırım yapılmasının sürdürülebilir kalkınma için önemli olduğu vurgulanmıştır (UNDP, 2021). Bu çerçevede, sürdürülebilir kalkınma ve ekonomi ilişkisini inceleyen çok sayıda çalışmaya erişmek mümkündür. İzleyen kısımda, söz konusu çalışmalardan öne çıkanlar özetlenmiştir.

Karakaya ve Özçağ (2004), sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliği bağlamında amaçlara erişmede vergiler (karbon vergisi), harçlar, ticarete konu olabilecek yasal izinler (emisyon

ticareti), sübvansiyonlar ve geri ödeme planları gibi iktisadi araçların kullanılabileceğini ifade etmiştir.

Kılıç (2006), sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkışı ve ilgili döneme kadar olan etkilerine değinmiştir. Sürdürülebilirlik bağlamında ekonomik hedeflere erişmek için maliyetlerin fiyatlara yansıtılması, mevcut ve gelecek nesiller arasında ayırım yapılmaması, devlet borçlanmalarının gelecek nesilleri kısıtlamayacak düzeyde kalması, ürün-insan-bilgi kapsamında toplumsal sürdürülebilirliğin dikkate alınması, adil gelir paylaşımının sağlanması, uluslararası ekonomik ilişkilerin adaletli olması, uluslararası işbirliğinin kamu, STK ve özel kuruluşlarca benimsenmesi, teknoloji kullanımında çevreye zarar verilmemesi kriterlerine dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Gürlük (2010), ülkelerin sürdürülebilir kalkınmayı finansman, altyapı, çevresel bilinç düzeyi, kurumsal yapı farklılıkları nedeniyle aynı ölçüde uygulayamayacağını ifade etmiştir. Pearce-Atkinson sürdürülebilir kalkınma ölçüsü (Z), GSYİH'daki tasarrufların oranı, insan yapımı sermaye oranı ve bu oranın yıpranma payını dikkate alarak hesaplanmaktadır. Z değerinin sıfırdan büyük ve artan miktarda olması sürdürülebilir kalkınmaya erişim açısından iyi yolda olduğunu göstermektedir. Gürlük (2020), genel olarak Kuzey Avrupa ülkelerinin bu ölçüme göre ön sıralarda bulunduğunu belirtmiştir.

Kılıç (2012), sürdürülebilir kalkınma modellerinin çevresel kirlenme üzerinde en fazla etkiye sahip ekonomik faaliyetler (büyüme, tüketim, fayda-maliyet, rekabet gibi) konusunda yeterli ölçüde politika içermediğini dile getirmiştir.

Lei ve Zhou (2012), sürdürülebilirlik açısından ülkelerin kaynak tüketimlerinin değerlendirmesi için 17 önde gelen ülkeyi seçmiştir. İncelenen ülkelerin çoğunluğunun gereğinden çok fazla kaynak tükettiği tespit edilmiş ve sürdürülebilirlik için enerji tüketiminin ve verimliliğinin artırılmasının önemi vurgulanmıştır.

Kuşat (2013), yeşil ve sürdürülebilir ekonomiye geçiş ile ortaya çıkacak avantaj ve dezavantajları değerlendirmiştir. Örneğin, yeşil ve sürdürülebilir ekonomi ile çevreye uyumlu ekonomik ürünler elde edilirken enerji ve yer altı kaynaklarının fiyatlarının yükselecek olmasına dikkat çekilmiştir.

Fritz ve Koch (2014), sürekli ekonomik büyüme altında kaynakların tükenmesi ve çevresel bozulma konularında etkin çözümlerin sağlanmasının mümkün olamayacağını belirtmiştir. Çalışmada 38 ülke, ekolojik sürdürülebilirlik, toplumsal kapsayıcılık ve yaşam kalitesi açısından Dünya Bankası, Global Footprint Network ve OECD'den elde edilen verilerle değerlendirilmiştir. Sonuçlara göre ülkeler beş refah kümesine/sınıfına ayrıştırılmıştır.

Güney (2017), ekonomik özgürlük indeksi verileri (kamu büyüklüğü-harcamaları, hukuki yapı, güçlü paraya erişim, uluslararası ticaret özgürlüğü, işgücü-kredi-işletme düzenlemeleri) ile sürdürülebilir kalkınma ilişkisini AB üyesi ülkeler ve Türkiye bağlamında 1990-2014 dönemi için incelemiştir. Sürdürülebilir kalkınma üzerinde kamunun hesap verebilirliğinin pozitif, ülkedeki dini inanış çeşitliliği ise negatif etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anuşlu ve Fırat (2018), inovasyonun sürdürülebilir kalkınma ve çevresel performans üzerindeki etkilerini dokuz regresyon modeli ile incelemiştir. Bu kapsamda, küresel inovasyon indeksi, çevresel performans endeksi ve sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ilişkin

veriler kullanılmıştır. Genel olarak, endüstri 4.0'ın sürdürülebilir kalkınma üzerinde olumlu etki yarattığı belirtilmiştir.

Önder (2018), sürdürülebilir kalkınma için mevcut halde yürütülen doğrusal ekonominin yetersiz kaldığı ve geri dönüşüm, yeniden kullanma, azaltım prensiplerini içeren döngüsel ekonominin kabul görmeye başladığı dile getirilmiştir. Özellikle AB üyesi ülkelerde uygulanmaya başlanan döngüsel ekonomi ile kaynak verimliliğinin artması, atıkların azaltılması ve aşırı tüketimin engellenmesi amaçlanmaktadır.

Yılmaz (2018), sürdürülebilir kalkınmanın ve yeşil büyümenin ölçülmesinde kullanılan göstergeleri incelemiştir. Sürdürülebilir kalkınma göstergeleri olarak EuroStat'ın konu başlıkları olan kişi başına GSYİH, kaynak verimliliği, yoksulluk-dışlanma riski altındaki kişiler, yaşlıların istihdam oranı, doğumda yaşam beklentisi, sera gazı emisyonları, taşımacılıkta enerji tüketimi, kuş indeksi, resmi kalkınma yardımlarının milli gelirden aldığı pay, iyi yönetim vurgulanmıştır. Yeşil büyüme göstergeleri ise sosyo-ekonomik bağlam, doğal varlık tabanı, çevre-kaynak verimliliği, çevresel yaşam kalitesi, politikalar ve ekonomik fırsatlar, zenginlik değişiklikleri olarak belirlenmiştir.

Öz ve Yiğit (2019), BM binyıl kalkınma hedefleri ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri bağlamında yoksulluğu incelemiştir. Türkiye'de yoksullukla mücadele kapsamında önemli ilerlemeler sağlandığı, bununla birlikte istihdamın nüfusa oranında gerileme gözlemlendiği belirtilmiştir.

Schroeder vd. (2019), döngüsel ekonomi uygulamalarının SDG amaçlarına erişmeye doğrudan katkı sağladığını belirtmiştir. Bu kapsamda, döngüsel ekonominin sanayi, yenilik ve altyapı amacına dolaylı katkıları olduğu ifade edilmiştir.

Tomaselli vd. (2019), SDG'nin dokuzuncu amacı olan sanayi, yenilik ve altyapının ormanlar ile ormanlara bağlı yaşayan canlılara etkilerini incelemiştir. Yazarlar, bahsi geçen amacın sınırsız ekonomik büyümeye veya devam eden altyapı genişlemesine dayanmayan alternatif sosyoekonomik modelleri teşvik etmek ve desteklemek için yeniden düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu kapsamda, ekosistem hizmetlerinin ve ormanların bakımının yeşil ve sürdürülebilir bir ekonominin temel yapı taşı olarak görülmesi önerilmiştir.

Eisenmenger vd. (2020) gerçekleştirdikleri literatür taraması sonucunda, SDG amaç, hedef ve göstergelerinin kaynak kullanımındaki mutlak eğilimleri izlemediği, ekonomik büyümeye ekolojik bütünlüğün üzerinde öncelik verildiğini belirtmiştir. Ayrıca, SDG amaçlarının ağırlıklı olarak sürdürülemez kaynak kullanımından sorumlu kurumlara dayandığı ve kısmen daha az sürdürülebilirliğe yönelik mevcut eğilimleri güçlendiren önlemler önerdiği ifade edilmiştir.

Walsh vd. (2020), kapsayıcı ve çevresel açıdan sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya geçiş yolunun bilim, teknoloji ve yenilik (STI; science-technology-innovation) açısından yoğun olması gerektiğini belirtmiştir. Yazarlar, STI ile ilişkili yatırım modellerinin sürdürülebilirlik amaçlarına erişmek için yönlendirilmesi ve biçimlendirilmesini tavsiye etmiştir.

König vd. (2021), beşli yenilik sarmalında yer alan üniversite/akademi, sanayi/iş dünyası, hükümet/devlet, kamu/toplum ve çevre etkileşiminin sürdürülebilir kalkınma ile ilişkisini incelemiştir. Yazarlar, beşli yenilik sarmal modelinin sürdürülebilir kalkınma için gerekli olan sosyo-ekolojik geçişleri sağlayabileceğini belirtmiştir.

Mhlanga (2021), gelişmekte olan ülkelerde yapay zekanın yoksulluğun azaltılması (SDG amaç 1) ile endüstri, inovasyon ve altyapı (SDG amaç 9) üzerindeki etkisini içerik analizi ile incelemiştir. Yapay zekanın (AI; artificial intelligence) yoksulluk haritaları aracılığı ile yoksulluk verilerinin etkin toplanmasını sağlama, tarım ve finans eğitiminde devrim yaratarak yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yardımcı olduğu ifade edilmiştir. Ülkelere, SDG amaçlarına erişmek için daha fazla yapay zekâ yatırımları yapmaları tavsiye edilmiştir. Çalışma ayrıca, AI'nın eğitimde ve finans sektörünün daha önce dışlanan bireylerin ana akım ekonomiye katılmalarına izin vererek çok yardımcı olduğunu keşfetmiştir. Bu nedenle, gelişmekte olan ekonomilerdeki hükümetlerin, inovasyon, altyapı geliştirme, yoksulluğun azaltılması ile ilgili amaçlara ulaşılabilmesi için yapay zekâ kullanımına daha fazla yatırım yapması ve bununla ilgili araştırmaları artırmasının önemli olduğu ifade edilmiştir.

Ele alınan çalışmada ise 83 ülkenin 2020 yılı verilerinden yararlanılarak sürdürülebilirliğin dokuzuncu amacı olan sanayi, altyapı ve yenilikçilik ile ekonomik göstergeler bağlamında kümeler ayrılması amaçlanmıştır. Literatürde yer verilen çalışmalar incelendiğinde, çalışmanın karar alıcılara farklı bir bakış açısı kazandırması beklenmektedir. Çalışmada kümeleme analizi yöntemlerinden Ward Bağlantı kullanılacaktır. İzleyen bölümde, söz konusu yöntemle ilgili açıklayıcı bilgiler sunulmuştur.

2. WARD BAĞLANTI YÖNTEMİ İLE KÜMELEME ANALİZİ

Kümeleme analizi, birimlerin ya da değişkenlerin kümeler (gruplara/sınıflara) ayrılmasında kullanılmaktadır. Bu sınıflara ayırma işleminde aşamalı (hiyerarşik) veya aşamalı olmayan yöntemlerden yararlanılmaktadır. Aşamalı olmayan yöntemlerde önceden belirlenmiş küme sayısına göre kümeleme işlemi gerçekleştirilmektedir. Küme sayısının belirlenmesinde çeşitli teknikler, formüller veya araştırma ile ilgili kuramsal çerçeveden yararlanılmaktadır. Öte yandan, aşamalı kümeleme yöntemleri ise kümeleme işlemi uzaklık, benzerlik ve farklılıkları dikkate alarak bütünden teke veya tekilden bütüne doğru gerçekleştirmektedir. Diğer bir ifadeyle, birimlerin ya da değişkenlerin tek başına bir küme oluşturduğu yapıdan hepsinin tek kümede olduğu yapıyı içeren yelpazede kümeleme işlemleri aşamalı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu işlemler sonucunda, dendogram, kümeler arası uzaklıklar, buz saçılım grafiği gibi araçlardan yararlanılarak küme sayısına karar verilmekte ve kümeleme işlemi gerçekleştirilmektedir. Ele alınan çalışmada, ülkelerin ekonomik göstergeleri ve SDG dokuzuncu amacına erişme durumları bağlamında kümeler ayrılması hedeflenmektedir. Bahsedilen hedef ile ilgili açık bir kuramsal çerçeve olmaması ve keşfedici yapısı nedeniyle aşamalı kümeleme işleminden yararlanılacaktır. Bu kapsamda, küme içi değişkenliği (varyansı) en küçük kılmayı amaçlayan Ward Bağlantı yönteminden yararlanılacaktır. Ward Bağlantı yönteminde m ve j kümeleri arasındaki uzaklık eşitlik (1) ile hesaplanmaktadır (Özdamar, 2013).

$$d_{mj} = \frac{(N_j + N_k)d_{kj} + (N_j + N_l)d_{lj} - N_j d_{kl}}{N_j + N_m} \quad (1)$$

Eşitlik (1)'de m kümesinin daha önce oluşturulmuş k ve l kümelerinden hangisi ile birleşeceğinin belirlenmesinde j kümesi ile k ve l kümelerinin uzaklıkları dikkate alınmaktadır. Ayrıca, N_j j kümesinin, N_k k kümesinin ve N_l l kümesinin eleman sayısını göstermektedir.

3. BULGULAR

Çalışmada kullanılan ekonomi değişkenleri doğrudan yabancı yatırımların GSYİH'ya yüzdesel oranı (E1), iş gücüne katılım oranı (E2; %), kişi başına GSYİH (E3; USD), enflasyon oranı (E4; %), hizmet ve ürünler ihracatının GSYİH içindeki yüzdesel payı (E5; %)'tir. Öte yandan, SDG 9.amaç verileri içinde en az eksik veri içeren ve birbirinden belirgin biçimde farklı göstergelerden yararlanarak altı değişken oluşturulmuştur. SDG değişkenleri yük taşıma hacmi (S1), yolcu taşıma hacmi (S2), kişi başına üretim katma değeri (S3; USD), toplam istihdamda üretim istihdamının payı (S4; %), kredi veya kredi limiti olan küçük ölçekli sanayilerin oranı (S5; %), en az 4G mobil ağ tarafından kapsanan nüfus oranı (S6; %)'dir. Çalışmada kullanılacak veriler çeşitli kaynaklardan derlenmiştir (ECB Statistics, 2021; Our World Data, 2021; Trading Economics, 2021; WB Data, 2021; UN data, 2021; United Nations Industrial Development Organization, 2021; UN Sustainable Development, 2021; U.S. Small Business Administration). Bununla birlikte, S5 değişkeninde İran, Japonya, Norveç, Singapur ve BAE'ye ilişkin veriler bulunmadığından diğer ülkelere ait ortalama değer, bu ülkelere atanmıştır. Bazı ülkeler ve SDG dokuzuncu amaç altında yer alan bazı göstergeler çok sayıda eksik veri içermesi nedeniyle çalışmaya dâhil edilememiştir. Çalışmada beş ekonomik göstergeleri yansıtan değişken ve altı SDG dokuzuncu amaçla ilgili değişken kullanılmıştır. Seksen üç ülkeye ait bahsi geçen değişkenler gözetilerek veriler derlenmiştir. Analizlerde kullanılan veriler, değişkenler bağlamında incelendiğinde Tablo 1'deki en yüksek ve en düşük değerlere ulaşılmaktadır.

Tablo 1: En Yüksek ve En Düşük Değerlere Sahip Ülkeler

	E1	E2	E3	E4	E5	S1	S2	S3	S4	S5	S6
En Yüksek Değer	103,93	86,67	114.705	254,95	208,75	1.215.943	53.598.669	24.587	27,44	80,84	100,00
En Yüksek Değere Sahip Ülke	G.K.R.Y.	İzlanda	Lüksemburg	Venezuela	Lüksemburg	Çin	Çin	İrlanda	Çekya	Belçika	Belçika, Danimarka, İtalya, Polonya, Singapur, İsveç
En Düşük Değer	-16,06	44,67	504	-1,93	10,12	83	54	45	3,75	0,00	0,00
En Düşük Değere Sahip Ülke	Lüksemburg	Irak	Mozambik	BAE	Pakistan	G.K.R.Y	Zambiya	Mozambik	Lüksemburg	Azerbaycan	Irak

Tablo 1'den doğrudan yabancı yatırımların GSYİH'ya yüzdesel oranında (E1) en yüksek değere sahip ülkenin GKRY, en düşük değere sahip ülkenin ise Lüksemburg olduğu görülmektedir. Lüksemburg, ABD'nin ardından ikinci en büyük yatırım fon merkezine

sahiplik etmektedir. Ayrıca, Lüksemburg Avrupa'nın önemli bireysel bankacılık ve sigortacılık merkezidir. Skype, eBay ve Jajah gibi önemli İnternet üzerinden hizmet veren şirketlerin uluslararası merkezleri de Lüksemburg'tadır. Bununla birlikte, Lüksemburg'un yüzölçümü (yaklaşık 2586 km²) oldukça küçüktür (wikipedia, 2021). Bu durum, ülkenin belirli bir noktada iyi seviyede olan ekonomisini korumasına yol açmış olabilir. Yabancı yatırımcıların yüksek getiri elde etmek için makul düzeyde risk içeren ülkeleri tercih ettiği ve GKRY'nin 2008 küresel krizi sonrası yaşadığı büyük ekonomik krizin doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde olumsuz etkileri olduğu belirtilmiştir (Asgarnezhad Nouri ve Soltani, 2016). Bu durumun 2019 yılına dek olumsuz etkileri gözlemlenmiştir. GKRY, 2018 yılında doğrudan yabancı yatırımların GSYİH içindeki payında büyük bir daralma yaşamış (-%24,9), 2019 yılında ise büyük bir sıçrama gerçekleştirmiştir (UN data, 2021).

İşgücüne katılım oranında (E2) en düşük ülke Irak'tır. Irak'ın yaşamış olduğu savaş, iç çatışma, terör ve şiddet döngüsünün istihdam yaratacak sermayenin ve girişimin önünde engel teşkil etmesi, hızlı nüfus artışına paralel istihdam yaratılamaması, kadınlarda eğitim oranlarının çok düşük kalması, doğal kaynaklardan elde edilen gelirlerin istihdam yaratacak biçimde oluşturulmaması, etkin istihdam politikasının eksikliği, tarımın göz ardı edilmesi işgücüne katılımın düşük düzeylerde kalmasına neden olmaktadır (Bandiera vd., 2019). Diğer taraftan, incelenen ülkeler arasında işgücü katılım oranı en yüksek ülkenin İzlanda olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada, 2008 krizinde İzlanda'da ortalama olarak çalışanların maaşları düşerken işgücüne katılımlarının arttığı, İzlandalıların çalışma arzularının öne çıktığı ifade edilmektedir (Ólafsdóttir, 2020).

Kişi başına düşen gelir (E3) değerlerinin en yüksek olduğu ülke refah seviyesi oldukça yüksek nadir ülkelerden biri olan Lüksemburg'tur. Mozambik'te kişi başına düşen gelir değerlerinin en düşük olması, ülkenin son dönemde uyguladığı politikalarla açıklanmaktadır. Buna göre, Mozambik kaynaklarını imalat yerine tarıma yönlendirmekte, tarımda ise görece yüksek harcamalara rağmen verimliliği sağlayamamaktadır (Grabowski, 2018; Benfica vd., 2019).

Tablo 1'de enflasyon oranının (E4) en yüksek olduğu ülkenin incelenen dönem için Venezuela olduğu görülmektedir. Bu durumun oluşmasında son dönemde petrol fiyatlarındaki hızlı düşüş, yolsuzluklar, iç çıkar çatışmaları, temel yaşam maddelerinde ithalata bağımlılık, yüksek miktarda karşılıksız para basımı, dış şoklara karşı savunmasız ekonomi ve siyasi istikrarsızlıklar neden olarak gösterilebilir (Reilly, 2020; Su vd. 2020). E4 değişken değerinin en düşük olduğu ülke Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) olarak tespit edilmiştir. BAE, 2015 yılında görece yükselen enflasyonu kontrol altına almaya çalışmış ve son dönemde deflasyon (negatif enflasyon) açıklamıştır. OPEC Ülkelerinden olan BAE önemli bir enerji ihracatçısı konumdadır ve bunu sürdürülebilir hale getirmiş ender ülkelerden biridir.

Hizmetler ve ürünler ihracatının GSYİH içindeki payı (E5) değişkeninde en yüksek değere sahip ülke Lüksemburg, en düşük değere sahip ülke ise Pakistan'dır. Bu noktada, hatırlanacağı üzere, Lüksemburg'un e-ticaret devlerinin uluslararası merkezine, Avrupa'nın ise önemli bankacılık ve sigortacılık şirketlerine ev sahipliği yaptığından daha önce bahsedilmiştir. Lüksemburg'un yapmış olduğu planlamaların karşılığını aldığından söz etmek mümkündür. Pakistan'ın rekabetçilik, katma değeri yüksek ürün üretimi, ürün ve hizmetlerde inovasyon bağlamında ihracatta durgunluk yaşadığı, doğrudan yabancı yatırımcı

çekmede yeteri kadar başarılı olmadığı, yerel para biriminin (Rupi) sürekli değer kaybettiği, ekonomik istikrarsızlık yaşadığı ifade edilmektedir (Awan ve Mukhtar, 2019).

Tablo 1' de taşıma yük hacmi (S1) ve yolcu taşıma hacmi (S2) değişkenlerinin en yüksek olduğu ülkenin Çin olduğu görülmektedir. Çin'in genel olarak dış ticarete sağlamış olduğu yüksek rekabetçi üretim ve tedarik zinciri ağının bu durumda etkili olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, son dönemin popüler projelerinden biri olan "Bir Kuşak Bir Yol" projesi Çin tarafından hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Çin, üretimde rekabet gücü yüksek mallardaki üretimini Avrupa'ya, Afrika'ya ve deniz aşırı bölgelere taşıyarak kadim İpekyolu'nu canlandırmak istemektedir. Bununla birlikte, Bir Kuşak Bir Yol projesi içinde yer alması planlanan bazı bölgelerin geri kalmış ve alt yapı yönünden yetersiz durumda olması önemli engeller olarak görülmektedir (Lu vd., 2018). GKRY, bir ada ülkesi olmasına rağmen yaşamış olduğu krizin etkisi ile taşıma yük hacminin en düşük değerinde olduğu ülke olarak dikkat çekmektedir. Zambiya yolcu taşıma hacmi bakımından en düşük göstergeye sahip olan ülke olmuştur. Bu durumun nedenleri arasında Zambiya hükümetinin artan trafik kazalarını engellemek için gece seyahatine kısıtlama getirmiş olması gösterilebilir (Moonga ve Hangoma, 2021).

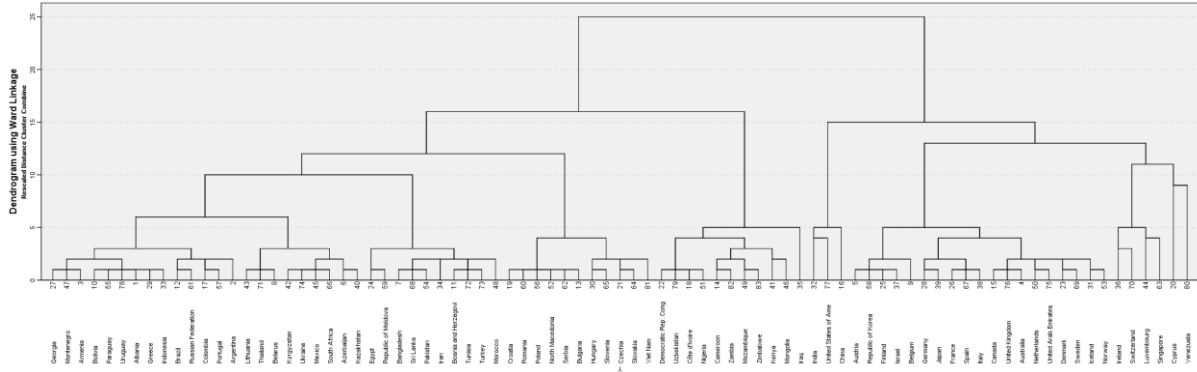
Kişi başına üretim katma değeri (S3) değişkeninde en iyi performansa sahip ülke İrlanda, en düşük performansa sahip ülke Mozambik olduğu anlaşılmaktadır. İrlanda'nın S3 değişkeninde öne çıkmasının temel nedenleri arasında bir dizi imalat şirketinin faaliyetlerini İrlanda'ya taşıması, düşük kurumlar vergisi nedeniyle fikri mülkiyet kullanımından elde edilen satışların (üretim) GSYİH ve kişi başına üretim katma değerini arttırması bulunmaktadır (Kynčlová vd. 2020). Hatırlanacağı üzere Mozambik'in kaynaklarını imalattan tarıma yönlendirdiği ve tarımda da verimliliği sağlayamadığı önceki kısımda ifade edilmiştir.

Toplam istihdamda üretim/imalat istihdam payı (S4) değişkeninin en iyi olduğu ülke Çekya, en düşük olan ülke Lüksemburg olarak saptanmıştır. Lüksemburg'un bankacılık, sigortacılık ve e-ticaret şirketlerinin merkezi olma yolunda atmış olduğu adımlar ülkede imalata dayalı istihdamın oranını düşük kılmaktadır. Çekya ise otomotiv sanayi ile Avrupa'nın en sanayileşmiş ülkelerinden biridir. Ayrıca, Çekya Endüstri 4.0 kapsamında önemli adımlar atmaktadır (Poor ve Basl, 2018).

Kredi ve kredi limiti olan küçük ölçekli sanayi oranı değişkeninde (S5) en yüksek olan ülke Belçika, en düşük Azerbaycan olduğu görülmektedir. Belçika'da küçük ve orta ölçekli işletmelerin tüm işletmeler içindeki oranı %99,85'e ulaşmıştır. Belçika'da küçük ve orta ölçekli işletmelere verilen kredilerin büyümesi, yeni banka kredilerine uygulanan düşük faiz oranları ve ticari güvenin artmasıyla desteklenmiştir (OECD Belçika Raporu, 2020).

En az 4G mobil ağ tarafından kapsanan nüfus oranı (S6; %) en yüksek olduğu ülkeler İtalya, Belçika, Danimarka, Singapur ve İsveç olduğu görülmektedir. S6 değişkeninde en düşük değere sahip ülke Irak'tır. Irak'ın ABD işgali, iç çekişmeler, DEAŞ terörü ve şiddet ortamının mobil ağ yapısının güçlenmesini engellediği ifade edilebilir.

E1, E2, E3, E4 ve E5 ekonomik değişkenleri ve S1, S2, S3, S4, S5 ve S6 sürdürülebilirlik değişkenlerine ilişkin verilerden yararlanılarak ülkeler hiyerarşik kümeleme analizi yöntemlerinden Ward Bağlantı yöntemi ile kümelere atanacaktır. Ward bağlantı yönteminin uygulanması sürecinde, verilere Z-skor normalizasyon işlemi uygulanmıştır. Şekil 1'de analiz sonucunda elde edilen dendograma yer verilmiştir.

Şekil 1: Kümeleme Analizi Sonucunda Elde Edilen Dendrogram

Şekil 1'den görüleceği üzere ülkeler, iki, dört, altı veya sekiz kümede sınıflandırılabilir. Bununla birlikte, ülkeleri daha detaylı inceleyebilmek amacı ile sekiz küme üzerinde durulacaktır. Sekiz küme bağlamında ülkeler izleyen kümeler ayrılmıştır:

- **Küme 1:** Arnavutluk, Arjantin, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Bolivya, Brezilya, Kolombiya, Gürcistan, Yunanistan, Endonezya, Kazakistan, Litvanya, Meksika, Karadağ, Paraguay, Portekiz, Rusya, G. Afrika, Tayland, Ukrayna, Uruguay.
- **Küme 2:** Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İzlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Hollanda, Norveç, G. Kore, İspanya, İsveç, BAE, Birleşik Krallık.
- **Küme 3:** Bangladeş, Bosna-Hersek, Mısır, İran, Fas, Pakistan, Moldova, Sri Lanka, Tunus, Türkiye.
- **Küme 4:** Bulgaristan, Hırvatistan, Çekya, Macaristan, K. Makedonya, Polonya, Romanya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Vietnam.
- **Küme 5:** Kamerun, Fildişi Sahili, Kongo Dem. Cum., Irak, Kenya, Moğolistan, Mozambik, Nijerya, Özbekistan, Zambiya, Zimbabve.
- **Küme 6:** Hindistan, ABD, Çin.
- **Küme 7:** GKRY, Venezuela.
- **Küme 8:** İrlanda, Lüksemburg, Singapur, İsviçre.

Diğer taraftan, ülkelerin altı kümede sınıflandırılması halinde Küme 7 ve Küme 8 bir kümede, Küme 1 ve Küme 3 ise ayrı bir kümede birleşecektir. Dört kümeli sınıflandırmada ise Küme 2, Küme 7 ve Küme 8 tek kümede, Küme 1, Küme 3 ve Küme 4 ise ayrı bir kümede yer almaktadır. İki kümeli sınıflandırma ise Küme 6, 7 ve 8 tek kümede, diğer kümeler ise ayrı bir kümede birleşmektedir. Sekiz kümede yer alan ülkelere ilişkin küme ortalaması ile en küçük ve en büyük değerleri değişkenlere göre Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Değişkenlerin Ortalama, En Düşük ve En Yüksek Özet Değerleri

Küme	Özet Değ.	E1	E2	E3	E4	E5	S1	S2	S3	S4	S5	S6
GENEL	En Yüksek	103,93	86,67	114.705	254,95	208,75	1.215.943	53.598.669	24.587	27,44	80,84	100,00
	En Düşük	-16,06	44,67	504	-1,93	10,12	83	54	45	3,75	0,00	0,00
	Ortalama	3,98	69,91	21.548	7,32	45,91	47.138	2.299.550	2.638	13,37	30,84	88,32
KÜME 1	En Yüksek	7,86	78,24	23.252	52,50	77,45	294.522	12.130.948	3.047	17,43	59,74	99,99

	En Düşük	-0,58	60,13	1.309	0,25	14,32	106	4.939	152	5,32	0,00	75,70
	Ortalama	3,01	70,77	8.780	5,45	37,56	36.275	1.103.861	1.018	11,60	29,67	91,94
	En Yüksek	5,86	86,67	75.420	3,01	92,46	136.849	8.136.364	8.254	18,90	80,84	100,00
KÜME 2	En Düşük	-5,43	65,82	29.600	-1,93	18,52	225	10.220	2.623	6,86	11,00	94,00
	Ortalama	1,38	76,96	47.577	1,23	45,33	29.404	2.292.890	5.084	11,98	37,11	99,21
	En Yüksek	4,19	61,54	9.127	39,91	49,30	55.359	1.176.590	1.942	23,00	44,38	98,75
KÜME 3	En Düşük	0,52	47,17	1.285	0,20	10,12	426	47.516	176	12,10	4,13	68,73
	Ortalama	1,66	53,27	4.182	10,15	28,39	18.028	390.639	636	16,93	22,87	89,13
	En Yüksek	19,61	83,09	25.946	3,83	106,80	39.949	1.595.497	4.748	27,44	68,71	100,00
KÜME 4	En Düşük	1,93	66,07	2.715	0,77	40,35	760	5.797	471	17,81	24,35	96,86
	Ortalama	5,20	72,18	14.088	2,35	69,54	9.415	392.611	2.192	21,48	43,01	98,78
	En Yüksek	17,46	83,98	5.955	11,40	60,10	12.452	2.093.775	428	23,00	38,71	65,48
KÜME 5	En Düşük	-1,31	44,67	504	-1,11	12,03	1.127	54	45	4,06	3,72	0,00
	Ortalama	4,29	67,31	2.155	5,51	29,49	4.433	322.084	199	10,04	13,84	45,78
	En Yüksek	1,76	75,88	65.298	7,66	18,50	1.215.943	53.598.669	6.257	22,00	27,98	99,90
KÜME 6	En Düşük	1,09	52,13	2.100	1,81	11,73	270.188	16.988.050	285	10,65	4,10	97,92
	Ortalama	1,50	67,04	25.871	4,12	16,21	723.947	35.451.070	3.121	14,93	14,49	99,24
	En Yüksek	103,93	74,84	27.858	254,95	71,87	8.464	10.749	848	10,82	66,13	99,60
KÜME 7	En Düşük	0,24	62,51	16.054	0,25	16,69	83	10.098	437	7,27	45,26	65,00
	Ortalama	52,08	68,67	21.956	127,60	44,28	4.273	10.423	643	9,05	55,70	82,30
	En Yüksek	28,35	84,21	114.705	1,74	208,75	2.446	1.997.744	24.587	12,56	55,57	100,00
KÜME 8	En Düşük	-16,06	71,66	65.233	0,36	66,03	753	58.210	4.577	3,75	30,84	90,00
	Ortalama	1,40	76,70	85.148	0,90	143,77	1.618	941.710	13.910	9,22	40,75	96,75

Tablo 2'deki küme ortalama değerlerine göre her bir değişkende sıralamalar elde ederek gerçekleştirdiğimiz incelemede, E1 değişkeninde Küme 7'nin en yüksek, Küme 2'nin en düşük ortalama değere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Küme 7'de E1 kapsamında iki uç değere sahip ülke (GKRY ve Venezuela) aynı kümede yer almaktadır. E2 değişkeninde ise Küme 2 en yüksek, Küme 3 en düşük ortalama değere sahiptir. Bu durum refah düzeyi arasında belirgin farklılık bulunan ülkelerin iş gücüne katılım bağlamında da ayrıştığını göstermektedir. E3 değişkeni bağlamında Küme 8 en yüksek, Küme 5 ise en düşük ortalama değere sahiptir. Küme 8'de en yüksek kişi başı GSYİH'e sahip ülke olan Lüksemburg, Küme 5'te ise en düşük kişi başı GSYİH'e sahip Mozambik bulunmaktadır. E4 değişkeninde ilk sırada Küme 7, son sırada ise Küme 8 bulunmaktadır. Enflasyon oranını temsil eden E4 bağlamında Küme 7'de iki uç değere sahip ülkenin aynı kümede olduğu, Küme 8'de ise enflasyonun düşük seyretmesi beklenen refah düzeyi ülkelerin bulunduğu görülmektedir. E5 değişkenine göre yapılan sıralamada ilk sırada en yüksek gelire sahip ülkelerin bulunduğu Küme 8, son sırada ise en yüksek ticaret hacmine sahip ülkeleri içeren Küme 6 yer almaktadır. S1 ve S2 değişkeninde Küme 6 birincidir. Bu durum Küme 6 ülkelerinin dünya ticaretindeki ağırlıkları ile orantılıdır. S3 değişkenine göre gerçekleştirilen sıralamada ilk sırada Küme 8, ikinci sırada Küme 2, üçüncü sırada Küme 6 ve son sırada ise Küme 7 yer almaktadır. Kümelerde yer alan ülkeler incelendiğinde böylesi bir sıralamanın çıkması, ekonomik gelişmişlik, sanayileşme ve dünya ticaretindeki paylarla örtüşmektedir. S4 değişkeninde ortalama değere göre Küme 4 birinci, Küme 7 ise sonuncudur. Küme 4'te sanayileşmede belirli bir mesafe kat etmiş Çekya, Macaristan, Polonya gibi yeni kuşak AB üyeleri ve Vietnam yer almaktadır. S5 değişkenine göre gerçekleştirilen sıralamada Küme 7 ilk, Küme 5 son sıradadır. Küme 5, diğer kümelerle kıyaslandığında ağırlıklı olarak yoksul ülkeleri içermektedir. Bu ülkelerin, küçük ölçekli sanayi işletmelere yeteri ölçüde ekonomik destek sağlayamaması beklenebilir. S6

değişkeninde ise ilk sırada Küme 6, son sırada ise Küme 5 yer almaktadır. Yoksulluğu ağır şekilde hisseden Küme 5 ülkelerinin en az 4G mobil ağ kapsayıcılığı bakımından da son sıralarda bulunması beklenen bir sonuçtur. Öte yandan, Çin, Hindistan ve ABD'yi içeren Küme 6'nın S6'da ilk sırada bulunması dikkat çekicidir. Söz konusu ülkelerin yüksek nüfusa ve geniş coğrafyalara sahip olmalarına rağmen diğer ülkelere kıyasla ön sıralarda bulunması, birbirleri ile rekabet içinde olmalarıyla açıklanabilir.

Tablo 2'den Küme 1'de yer alan ülkelerin iş gücüne katılım oranı (E2) ile en az 4G mobil ağ tarafından kapsanan nüfus oranı (S6; %) değişkenlerinde incelenen tüm ülke ortalamalarının üstünde, geriye kalan dokuz değişkende ise ortalama altında değerlere sahiptir. Bu noktada enflasyon oranı (E4) değişkeninde daha düşük değerler genelle kabule göre daha tercih edilebilir olduğu düşünüldüğünde, Küme 1'deki ülkelerin üç değişkende ortalama üstü bir performansa sahip olduğu ifade edilebilir. Küme 1'in Yunanistan, Endonezya, Tayland, Portekiz ve G. Afrika'yı dışarıda bıraktığımızda genel olarak eski doğu bloku ve Latin Amerika ülkelerinden oluştuğu görülmektedir. Yunanistan ve Portekiz, 2008 ekonomik krizinden en çok etkilenen AB ülkeleri arasındadır (Lisi vd., 2019). Diğer ülkelerin ise sosyo-ekonomik açıdan iki grup halinde birbirlerine benzediği ifade edilebilir. Bu ülkelerin sürdürülebilirlik amaçlarına erişme noktasında benzeşmesi de şaşırtıcı olmamaktadır.

Küme 2 dünya ticaretinde ve sanayisinde öne çıkan ülkelere aittir. Ayrıca Küme 2 ülkeleri genel olarak yüksek insani gelişmişlik düzeyine sahiptir (UNDP, 2020). İnsani gelişmişliğin üç faktörü vardır ve bunların eğitim, sağlık ve gelir seviyesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda ilgili ülkelerin eğitim, sağlık ve gelir düzeyleri açısından da öncü olduğunu ifade edebiliriz.

Küme 3'teki ülkelerin kişi başına düşen GSYİH'si 1.000-10.000 USD aralığında ve işgücüne katılım oranı %50 civarındadır. Ayrıca, Moldova ve Sri Lanka dışında Küme 3'teki ülkelerin Müslüman kimlikleri ile öne çıktığı görülmektedir.

Küme 4'te Vietnam dışında eski doğu blokunda yer alan ve görece yeni AB üyesi ya da aday olan ülkeler bulunmaktadır. Söz konusu ülkeler AB üyeliği sonrası önemli ekonomik, demokratik ve yönetsel değişimler geçirmiş ve AB ortalamasına yakın değerlere ulaşmıştır. Vietnam ise 1988'den 2019'a kadar geçen sürede yıllık ortalama %6,8 gibi yüksek bir ekonomik büyüme yakalamıştır (UN data, 2021).

Küme 5'te Afrika ve Orta Asya ülkeleri bulunmaktadır. Küme 5, kümeler arasında en düşük kişi başına GSYİH değerine sahiptir. Küme 5 ülkelerinin sürdürülebilirlik amaçlarına erişmede de genel olarak geri kaldığı gözlemlenmektedir. Bu durum, ekonomik gelişmişlik ve sürdürülebilirlik arasındaki etkileşime işaret etmektedir.

Küme 6'daki ülkeler S1 ve S2'de öne çıkan ülkelerdir. İncelenen ülkeler arasında, Küme 6 ülkeleri S1 ve S2'de ilk dört sıra içinde bulunmaktadır. Bu kapsamda, söz konusu ülkelerin dünya ticaretinde artan paylarından bahsetmek mümkündür. Bununla birlikte, Çin ve ABD arasında yaşanan ve ticaret savaşı adı verilen gerilimin etkilerinin ilerleyen dönemde görülmesi beklenmektedir (Itakura, 2020).

Küme 7'de yer alan GKRY ve Venezuela'nın son dönemde yaşadıkları sorunlardan önceki kısımda bahsedilmiştir. Ayrıca, iki ülke S2 değişkeninde geride kalan ülkeler arasında yer almaktadır.

Küme 8'de yer alan ülkeler kişi başına GSYİH (E3), (%), hizmet ve ürünler ihracatının GDP içindeki yüzdesel payı (E5) ve kişi başına üretim katma değeri (S3) değişkeninde birbirine yakın değerlere sahiptir. Bu ülkelerin sürdürülebilir kalkınma açısından doğru adımlar attığı ifade edilebilir.

Türkiye özelinde analiz sonuçlarını değerlendirdiğimizde, Küme 3'te yer alan ülkelerle ortak özellikler dikkat çekmektedir. Küme 3'teki ülkelerin iş gücüne katılım oranı ortalaması, tüm kümeler içinde en düşük olandır. Ayrıca Küme 3 ortalaması, kişi başına GSYİH, enflasyon oranı, hizmet ve ürünler ihracatının GSYİH içindeki yüzdesel payı ve kişi başına üretim katma değeri değişkenlerinde en kötü ikinci, yolcu taşıma hacmi, kredi veya kredi limiti olan küçük ölçekli sanayilerin oranı ve en az 4G mobil ağ tarafından kapsanan nüfus oranı değişkenlerinde ise en kötü üçüncü performansı göstermektedir. Bu bağlamda, Türkiye ve benzer özelliklere sahip Küme 3 ülkelerinin, sanayi, altyapı ve yenilikçilik amacı çerçevesinde söz konusu değişkenlerde gelişmiş ülkeleri örnek alarak politikalar geliştirmeleri gerekmektedir. Özellikle, Türkiye açısından enflasyonun önemli bir sorun olduğu, doğrudan yabancı yatırımcı çekmede diğer ülkelerle kıyaslandığında başarısız olduğu ve iş gücüne katılımın yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu noktada, her ne kadar kültürel, coğrafi, tarihsel farklılıkları olsa da Küme 8 ülkeleri İrlanda, İsviçre, Singapur ve Lüksemburg'un gerçekleştirdiği gibi belirli bir alanda devamlılığı olacak bilgi teknolojisine veya çağa uygun teknoloji-bilişim temelli iş olanaklarının yaratılması, Türkiye açısından önemli kazanımların elde edilmesine olanak sağlayacaktır.

Genel olarak, gelişmekte olan ülkelerin kendi hatalarından ve gelişmiş ülkelerin olumlu özelliklerinden çıkaracağı dersler kadar diğer ülkelerin yaşadığı olumsuz dönüşümleri de dikkatle analiz etmeleri faydalı olacaktır. Bu noktada, Mozambik ve Venezüella gibi olumsuz dönüşümler gerçekleştiren ülkelerin incelenmesi, söz konusu ülkelerin kaynakların yanlış kullanımı, düşük verimlilik, üretimi öncelemeyen ekonomik yapı, yolsuzluklar, iç çıkar çatışmaları, temel yaşam maddelerinde ithalata bağımlılık, yüksek miktarda karşılıksız para basımı, dış şoklara karşı savunmasız ekonomi, çatışma ve terör ortamı, hukukun üstünlüğünün sağlanamaması, yeniliklerin gerisinde kalma, altyapı yetersizliği, etkin istihdam politikasının eksikliği, gelir dağılımındaki adaletsizlik, kaynakların belirli bir elitin elinde toplanması, eğitim olanaklarının yetersizliği ve siyasi istikrarsızlık oluşturan hatalı politikalarından dersler çıkarılması gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada ülkelerin ekonomik göstergeleri ile sürdürülebilir kalkınmanın dokuzuncu amacı olan sanayi, yenilikçilik ve altyapı bağlamında sınıflara ayrıştırılarak karşılaştırmalı analizlerinin yapılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda çeşitli kaynaklardan derlenen veriler kümeleme analizi yöntemlerinden Ward bağlantı ile analiz edilmiştir. Sonuçlar, ülkelerin sekiz küme altında değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Ülkeleri sekiz küme altında incelediğimizde Küme 1, değerlendirilen ülkeler ve değişkenler bağlamında, iyi veya kötü anlamda öne çıkmayan, Yunanistan, Endonezya, Tayland, Portekiz ve G. Afrika'yı dışarıda bıraktığımızda, genel olarak eski doğu bloku ve Latin Amerika ülkelerinden oluşmaktadır. Küme 2'de dünya ticaretinde ve sanayisinde öne çıkan Almanya, Fransa, Japonya, Birleşik Krallık gibi ülkeler bulunmaktadır. Küme 3'teki ülkelerin daha yoksul ülkeleri içeren Küme 5 ile Küme 3'ten daha yüksek gelire sahip Küme 1, Küme 4 ve

Küme 7'yi kapsayacak geniş bir küme arasında bulunduğu ifade edilebilir. Küme 3'te yer alan bazı ülkeler Türkiye, Bangladeş, İran, Mısır, Pakistan'dır. Küme 4'te sanayileşmede belirli bir mesafe kat etmiş Çekya, Macaristan, Polonya gibi yeni kuşak AB üyeleri ve Vietnam yer almaktadır. Küme 5, diğer kümelerle kıyaslandığında ağırlıklı olarak yoksul ülkeleri içermektedir. Bu ülkelerden bazıları Mozambik, Demokratik Kongo Cum., Zambiya'dır. Küme 6, yüksek nüfusa, geniş coğrafyaya ve dünya ticaretinde artan hacme sahip Çin, ABD ve Hindistan'ı içermektedir. Küme 7, incelenen ülkeler arasında iki farklı noktada bulunan, fakat son dönemde yaşadıkları ekonomik krizlerin etkilerini hissedenden GKRY ve Venezuela'yı içermektedir. Küme 8'de ise incelenen değişkenlerde birçok açıdan diğer ülkelere olumlu ayrılan İrlanda, Lüksemburg, Singapur ve İsviçre bulunmaktadır.

Ülkelerin yüksek sanayi üretimine ulaşması, ekonomik gelişmeleri ve refahları için önemli görülmektedir. Bununla birlikte, sanayi üretimini etkin kılmak için yeterli altyapının sağlanması, yeniliğe ve teknoloji yatırımlarına önem verilmesi gerekmektedir. Bu durum ise sürdürülebilirlik açısından kaynakların gelecek nesillere aktarımı, çevrenin korunması sorunlarının daha dikkatli biçimde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Ülkeler, döngüsel ekonomi, yeşil ekonomi, azaltım prensipleri, yüksek teknolojinin etkin kullanımı gibi araçlardan yararlanarak sürdürülebilir sanayi, inovasyon ve altyapı amaçlarına erişebilirler.

Sonuçlar, sürdürülebilirlik amaçlarından dokuzuncusu olan sanayi, altyapı ve yenilik amacıyla belirli mesafe kat etmiş ülkelerin ekonomik göstergelerde de diğer ülkelere olumlu olarak farklılaştığını göstermiştir. Bu kapsamda, geri kalmış ülkelere ekonomik kalkınma ve sanayi, altyapı, yenilik amacıyla erişmek için altyapı yatırımlarına öncelik vermesi, kaynaklarını etkin kullanması, ileriye dönük kalkınmayı hızlandıracak projeler üretmesi, iç çatışmalara ve savaşlara son vermesi, iyi yönetim düzeyini tesis etmesi, döngüsel-yeşil ekonomi politikalarını uygulaması önerilmektedir. Ayrıca, incelenen değişkenler ve dönem açısından kötü performans sergileyen ülkelerin kaynakların yanlış kullanımı, düşük verimlilik, üretimi öncelemeden ekonomik yapı, yolsuzluklar, iç çıkar çatışmaları, temel yaşam maddelerinde ithalata bağımlılık, yüksek miktarda karşılıksız para basımı, dış şoklara karşı savunmasız ekonomi, çatışma ve terör ortamı, hukukun üstünlüğünün sağlanamaması, yeniliklerin gerisinde kalma, altyapı yetersizliği, etkin istihdam politikasının eksikliği, gelir dağılımındaki adaletsizlik, kaynakların belirli bir elitin elinde toplanması, eğitim olanaklarının yetersizliği ve siyasi istikrarsızlık oluşturan hatalı politikalarından, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önemli dersler çıkarılması gerekmektedir.

Çalışma, incelenen dönemde elde edilen güncel veriler, verisi eksik olmayan değişkenler ve ülkeler ile sınırlıdır. İlerleyen dönemde elde edilecek panel veriden yararlanarak ekonometrik analizlerle nedensellik araştırmaları gerçekleştirilebilir. Ayrıca, belirli ülkeler üzerinde derinlemesine incelemeler gerçekleştirilmesi veya ülkelerin bölgesel farklılıklarını da içerecek şekilde araştırma desenlerinin tasarımı ile konuya derinlik katılabileceği düşünülmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı / Researchers' Contribution Rate Statement

Yazar bu çalışmaya tek başına katkı sağladığını beyan etmiştir.

The author declare that she has contributed to this article alone.

Araştırmacıların Çatışma Beyanı / Researchers' Conflict of Interest Statement

Yazar, bu çalışmada potansiyel bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

The author declare that there is no potential conflict of interest in this study.

Araştırmacıların Etik Beyanı / Ethical Statement of Researchers

Yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Anuşlu, M. D. & Fırat, S. Ü. (2020). Ülkelerin endüstri 4.0 seviyesinin sürdürülebilir kalkınma düzeylerine etkisinin analizi. *Endüstri Mühendisliği*, 31, 44-58.
- Asgarnezhad Nouri, B., & Soltani, M. (2016). Determinants Of foreign direct investment in Cyprus. *J. Advanced Res. L. & Econ.*, 7, 341.
- Awan, A. G. & Mukhtar, S. (2019). Causes of trade deficit and its impact on pakistan's economic growth. *Global Journal of Management, Social Sciences and Humanities*, 5(3), 480-498.
- Bandiera, L., Chandra, V., Fosque, J. C., Von Der Goltz, J., Peterburs, T. A. M., Piffaretti, N. F., ... & Wheeler, C. M. (2019). Jobs in Iraq: A Primer of Job Creation in the Short-Term (No. 30844469). The World Bank.
- Benfica, R., Cunguara, B. & Thurlow, J. (2019). "Linking Agricultural Investments to Growth and Poverty: An Economywide Approach Applied to Mozambique" *Agricultural Systems*, 172, 91-100.
- Brundtland, G. H. (1987). Report of the world commission on environment and development: Our common future. UN.
- Eisenmenger, N., Pichler, M., Nora, K., Dominik, N., Plank, B., Ekaterina, S. et al. (2020). The sustainable development goals prioritize economic growth over sustainable resource use: A critical reflection on the SDGs from a socio-ecological perspective, *Sustainability Science*, 15(4), 1101-1110.
- Fritz, M. & Koch, M. (2014). Potentials for prosperity without growth: ecological sustainability, social inclusion and the quality of life in 38 countries. *Ecological Economics*, 108, 191-199.
- Grabowski, R. (2018). Deindustrialisation in Mozambique: the role of agriculture. *Canadian Journal of Development Studies/Revue Canadienne D'études du Développement*, 39(4), 569-585.
- Güney, T. (2017). Sürdürülebilir kalkınma açısından ekonomik özgürlüğün önemi: Panel veri analizi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19 (32), 8-14.
- Gürlük, S. (2010). Sürdürülebilir kalkınma gelişmekte olan ülkelerde uygulanabilir mi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2), 85-99.

- Itakura, K. (2020). Evaluating the impact of the US–China trade war. *Asian Economic Policy Review*, 15(1), 77-93.
- Karakaya, E. & Özçağ, A. G. M. (2001). Sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliği: Uygulanabilecek iktisadi araçların analizi. In *First Conference In Fiscal Policy And Transition Economies*, University of Manas.
- Kaur, H. & Garg, P. (2019). Urban sustainability assessment tools: A review. *Journal Of Cleaner Production*, 210, 146-158.
- Kılıç, S. (2006). Yeni toplumsal ve ekonomik arayışlar sürecinde sürdürülebilir kalkınma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 81-101.
- Kılıç, S. (2012). Sürdürülebilir kalkınma anlayışının ekonomik boyutuna ekolojik bir yaklaşım. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (47), 201-226.
- König, J., Suwala, L. & Delargy, C. (2021). *Helix models of innovation and sustainable development goals*, Springer International Publishing.
- Kuşat, N. (2013). Sürdürülebilirlik için yeşil ekonomi: avantaj ve dezavantajları–Türkiye incelemesi. *Journal of Yaşar University*, 8(29), 4896-4916.
- Kynčlová, P., Upadhyaya, S. & Nice, T. (2020). Composite index as a measure on achieving sustainable development goal 9 (SDG-9) industry-related targets: The SDG-9 index. *Applied Energy*, 265, 114755.
- Latruffe, L., Diazabakana, A., Bockstaller, C., Desjeux, Y., Finn, J., Kelly, E. et al. (2016). Measurement of sustainability in agriculture: A review of indicators. *Studies in Agricultural Economics*, 118(3), 123-130.
- Lei, K. & Zhou, S. (2012). Per capita resource consumption and resource carrying capacity: A comparison of the sustainability of 17, Mainstream Countries Energy Policy, 42, 603-612.
- Lisi, M., Llamazares, I. & Tsakatika, M. (2019). Economic crisis and the variety of populist response: evidence from Greece, Portugal and Spain. *West European Politics*, 42(6), 1284-1309.
- Lu, H., Rohr, C., Hafner, M. & Knack, A. (2018). China belt and road initiative. *RAND Europe*.
- Meadowcroft, J. (1997). "Planning, Democracy and the Challenge of Sustainable Development". *International Political Science Review*, 18(2), 167-190.
- Mhlanga, D. (2021). Artificial intelligence in the industry 4.0, and its impact on poverty, innovation, infrastructure development, and the sustainable development goals: Lessons from emerging economies? *Sustainability*, 13(11), 5788.
- Miller, P., de Barros, A. G., Kattan, L. & Wirasinghe, S. C. (2016). "Public Transportation And Sustainability: A Review". *KSCE Journal of Civil Engineering*, 20(3), 1076-1083.
- Moonga, M. K. & Hangoma, P. (2021). The impact of a night travel ban policy on road traffic accidents: interrupted time series evidence in Zambia. medRxiv.

- OECD Belçika Raporu (2020). Key facts on SME financing, [Çevrim-içi: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/dd2390a8-en/index.html?itemId=/content/component/dd2390a8-en>], Erişim Tarihi: 03.01.2022.
- Owusu, P. A., & Asumadu-Sarkodie, S. (2016). "A Review Of Renewable Energy Sources, Sustainability Issues and Climate Change Mitigation". *Cogent Engineering*, 3(1), 1167990.
- Ólafsdóttir, K. (2020). The labor market in Iceland, 2000-2018". *IZA World of Labor*, (474).
- Önder, H. (2018). Sürdürülebilir kalkınma anlayışında yeni bir kavram: Döngüsel ekonomi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (57), 196-204.
- Öz, C. S. & Yiğit, Y. (2019). Binyıl kalkınma hedeflerinden sürdürülebilir kalkınma hedeflerine türkiye'de yoksulluğun analizi. *Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Seçme Yazılar-III*, 93. [Çevrim-içi: https://ceko.sakarya.edu.tr/sites/ceko.sakarya.edu.tr/file/15.01_.2020_.pdf#page=105], Erişim Tarihi: 03.01.2022.
- Özdamar, K. (2013). Paket programlar ile istatistiksel veri analizi: MINITAB 16-IBM SPSS 21. Nisan Kitabevi.
- Poor, P. & Basl, J. (2018). Czech Republic and processes of industry 4.0 implementation. *Annals of DAAAM And Proceedings*, 29.
- Rajeev, A., Pati, R. K., Padhi, S. S. & Govindan, K. (2017). Evolution of sustainability in supply chain management: a literature review. *Journal of Cleaner Production*, 162, 299-314.
- Reilly, S. G. (2020). Hyperinflation in Venezuela: How to address the problem (Doctoral dissertation), [Çevrim-içi: <https://repositories.lib.utexas.edu/bitstream/handle/2152/81586/Reilly%20Sean%20-%20THESIS.pdf?sequence=2>], Erişim Tarihi: 03.01.2022.
- Schroeder, P., Anggraeni, K. & Weber, U. (2019). The relevance of circular economy practices to the sustainable development goals. *Journal of Industrial Ecology*, 23(1), 77-95.
- Su, C. W., Khan, K., Tao, R. & Umar, M. (2020). A review of resource curse burden on inflation in Venezuela. *Energy*, 204, 117925.
- Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (2021). BM sürdürülebilir kalkınma amaçları Türkiye sayfası [Çevrim-içi: <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html>] Erişim tarihi :31.10.2021.
- Tomaselli, M. F., Timko, J., Kozak, R., Bull, J., Kearney, S., Saddler, J. et al. (2019). SDG 9: Industry, innovation and infrastructure—anticipating the potential impacts on forests and forest-based livelihoods. *Sustainable Development Goals*, 279.
- Walsh, P. P., Murphy, E., & Horan, D. (2020). The role of science, technology and innovation in the UN 2030 Agenda". *Technological Forecasting and Social Change*, 154, 119957.
- Yaylı, H. (2007). Sürdürülebilir kalkınmanın sürdürülebilirliği. In *International Conference On Advances In Natural & Applied Sciences*.

- Yılmaz, V. (2018). "Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Büyüme Arasındaki İlişki". Journal of International Management Educational and Economics Perspectives, 6(2), 79-89.
- United Nations Industrial Development Organization (2021). BM endüstriyel kalkınma organizasyonu veritabanı. [Çevrimiçi: <https://stat.unido.org/SDG/ARE>] Erişim Tarihi:31.10.2021.
- UN data (2021). BM veritabanı. [Çevrimiçi: <https://data.un.org/>] Erişim tarihi:31.10.2021
- UN Sustainable Development (2021). BM sürdürülebilir kalkınma. [Çevrimiçi: <https://sdgs.un.org/goals>] Erişim tarihi: 31.10.2021.
- Our World Data (2021). Veritabanı. [Çevrimiçi: <https://ourworldindata.org/>] Erişim tarihi:31.10.2021.
- ECB Statistics (2021). Veritabanı. [Çevrimiçi: <https://www.ecb.europa.eu/stats/html/index.en.html>] Erişim tarihi: 31.10.2021.
- U.S. Small Business Administration (2019). Small business lending in the United States [Çevrimiçi: <https://cdn.advocacy.sba.gov/wp-content/uploads/2020/09/10092858/Report-2019-Small-Business-Lending-Report.pdf>] Erişim tarihi: 31.10.2021.
- WB Data (2021). Dünya Bankası veritabanı. [Çevrimiçi: <https://www.worldbank.org/en/home>] Erişim tarihi: 31.10.2021.
- Trading Economics (2021). Veritabanı. [Çevrimiçi: <https://tradingeconomics.com/countries>] Erişim tarihi: 31.10.2021.
- UNDP (2021). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı [Çevrimiçi: <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/goal-9-industry-innovation-and-infrastructure.html>] Erişim tarihi: 31.10.2021.
- Wikipedia (2022). Lüksemburg. [Çevrimiçi: <https://tr.wikipedia.org/wiki/L%C3%BCksemburg>] Erişim tarihi: 02.01.2022.

Ticari Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme Bağlantısı: BRICS Örneği¹ Trade Openness and Economic Growth Nexus: The Case of BRICS

Aslı YENİPAZARLI^{2 a}
Birgül CAMBAZOĞLU³
Enis BEGEÇ⁴

² Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, ayenipazarli@adu.edu.tr Orcid ID: 0000-0002-5078-3037

³ Adnan Menderes Üniversitesi, Söke İşletme Fakültesi, cambirgul@adu.edu.tr Orcid ID: 0000-0001-6272-8951

⁴ Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, enis.begec@adu.edu.tr Orcid ID: 0000-0002-7502-1944

^aYazışılan yazar/Corresponding author

Article Info:	Research Article	Makale Bilgisi:	Araştırma Makalesi
Date Submitted:	28.03.2022	Geliş Tarihi:	28.03.2022
Date Revised:	18.04.2022	Düzeltilme Tarihi:	18.04.2022
Date Accepted:	18.04.2022	Kabul Tarihi:	18.04.2022

Abstract

In a world the spread and reflection of globalization are questioned, the relationship between trade openness and economic growth maintains its importance. The fact that some of the studies questioning this relationship based on the differences in time and space from the past to the present findings that some are negative and some are positive, shows that there is no consensus on this issue. Accordingly, we think that determining whether there is a relationship between trade openness and economic growth for the BRICS sample, and if so, the direction of this relationship and explaining the reason for the differences found in other studies will contribute to the literature. In this context, the aim of the study is to investigate the effect of the degree of trade openness on economic growth in addition to the literature findings during the period 1996-2020 for the BRICS countries. The findings obtained as a result of the study: Despite the fact that there is a positive and statistically significant between the the effect of trade openness and exchange rate variables on economic growth during the period under consideration, the effect of foreign direct investment variable on economic growth is not statistically significant.

Keywords: Economic Growth, Trade Openness, Exchange Rates, Foreign Direct Investment, BRICS Countries

JEL Kodları: E01; E24; F14; F43; O47

Özet

Küreselleşmenin yayılma ve yansımalarının sorgulandığı dünyada ticari açıklık ve ekonomik büyüme ilişkisi önemini korumaktadır. Geçmişten günümüze çeşitli zaman ve mekân farklılığına dayalı olarak bu ilişkiyi sorgulayan çalışmaların bazılarının negatif ve bazıları ise pozitif ilişki olduğuna dair bulgular sunmaları, bu hususta konsensüs sağlanamadığını göstermektedir. Bu doğrultuda BRICS örneklemini için ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasında ilişki olup olmadığının ve varsa bu ilişkinin yönünün tespitiyle diğer araştırmalarda bulunan farklılıkların nedeninin açıklanmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı, BRICS ülkeleri için 1996-2020 yılları arasında literatür bulgularına ek olarak ekonomik büyüme üzerinde ticari açıklık derecesinin etkisinin ortaya konmasıdır. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular: Dışa açıklık oranı ve döviz kuru değişkenlerinin, incelenen dönem aralığında ekonomik büyüme üzerindeki anlamlı olmakla birlikte pozitif yönlü tesirine karşın doğrudan yabancı yatırımlar değişkeninin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığına dairdir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Ticari Açıklık, Döviz Kuru, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, BRICS Ülkeleri

JEL Codes: E01; E24; F14; F43; O47

¹ Yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmişlerdir. Aksi bir durumda Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies Dergisi sorumlu değildir. İntihal raporu alınmıştır. / The authors declared that all processes of this study comply with research and publication ethics, and comply with ethical rules and scientific citation principles. Otherwise, Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies is not responsible. A plagiarism report is received.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem: To investigate the effect of the degree of trade openness on economic growth, in addition to the literature findings, during the period 1996-2020 for the BRICS countries.

Research Questions: 1. Does trade openness affect economic growth in developing countries? 2. What is the relationship level and direction between trade openness and economic growth? 3. Does trade openness accelerate economic growth in BRICS countries? 4. Does a decrease in trade volume comes after a trade liberalization policy?

Literature Review: There is no consensus on the relationship between trade openness and economic growth. The first point of view, which we have reduced to two different views with the main lines of the effect of international trade on the economies of the countries, is basically Classic Theory; the second is based on the Mercantilist view (Cambazoğlu, 2020; See Khobai et al., 2018). However, the relationship between international trade and economic growth, which is based on the Mercantilist school in some studies, is based on the Classical School when it is considered in the theoretical framework (Aslan & Topcu, 2018). The second view, which is skeptical, focuses on the loss of the party whose economy suffers, based on the fact that the gain of one of the parties in the trade will cause the loss of the other (zero-sum game). They argue that there should be protectionism toward trade so that this loss does not occur (Edwards, 1998). In addition, some researchers who support this view emphasize two important facts. These are economic inequality and poverty. (Bhagwati & Srinivasan, 2002). In a situation where poverty deepens, the generally accepted theoretical approach is moved away; because in the long run, it is argued that trade openness may increase the foreign dependency of countries, lead to the melting of their foreign exchange reserves, and negatively affect their economic growth (See. Burange et al., 2013). As a result of the slowdown in economic growth in the long run, countries may become more open and prone to global economic crises. In this respect, it can be said that those who advocate protectionism focus on long-term effects (See. Vamvakidis, 2002).

Methodology: The relationship between trade openness and economic growth was examined using per capita growth, trade openness, foreign direct investors, and exchange rate variables for the period 1996-2020. The reason why the time range is 1996-2020 is both because the data for all variables are complete until 2020 and because the exchange rate data for Russia is complete since 1996.

In this study, the model is as follows:

$$GDP_{it} = \beta_0 + \beta_1 openness_{it}^1 + \beta_2 fdi_{it} + \beta_3 exch_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Where i is countries, t is time, β is the coefficients of the variables and ε is error terms. GDP stands for per capita gross domestic product, openness represents trade openness, fdi stands

---

¹ Dışa açıklık formülü; $openness=(X+M/GDP)$, X: İhracat, M: İthalat, GDP: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla.

for foreign direct investors and *exch* denotes exchange rate. All variables included in the model are used as a percentage of gross domestic product per capita, excluding exchange rate.

According to cross-section dependency analysis, because it finds that there is cross-section dependency on all the variables, the CADF panel unit root test, one of the second-generation unit root tests, was used.

Since it was determined that all variables became stationary when the first difference was taken, the cointegration relationship was examined. The long-term relationship was examined with the panel cointegration analysis, which was introduced to the econometrics literature by Westerlund (2007).

After the cointegration analysis, it is important to determine the long- and short-term relationship between the variables. In this direction, the AMG (Augmented Mean Group) estimator, which was brought to the econometrics literature by Eberhardt and Bond (2009) and Eberhardt and Teal (2010), was used. The AMG estimator also includes time series features similar to the differences in observable and unobservable effects in panel data sets. The small sample characteristics of AMG can be comparable, similar effects to the CCE approach.

Result – Conclusion: The sample of the study consists of Brazil, Russia, China, India, and the Republic of South Africa (BRICS) countries and the period 1996 to 2020. The results reveal that trade openness positively affects the economic growth rate of the BRICS countries. It can be thought that the economic growth accelerated in these countries within the specified period, thus, the contribution of goods exports and service imports that encouraged growth was higher. The reason for this is seen as the positive contribution of the increase in the import of capital and intermediate technology, which are qualitative inputs, to production and productivity.

Confirming the study of Burange(2013), on the BRICS sample, especially foreign direct investments did not have a significant effect on economic growth. When the countries participated in the analysis one by one, there was no positive relationship between foreign capital and economic growth in the group member countries, especially in the group member countries except Russia and China.

BRICS countries are not geographically adjacent to each other and are homogeneous in terms of their structural characteristics. It has been investigated whether the reason for the economic growth in these countries, which are at the top of the emerging market economies with the commercial opening period of various geographies - Latin America, Asia, Africa - is trade openness, and the findings of the model, which is considered as a country group, are between trade openness and economic growth. A positive and significant relationship was found. According to the AMG estimator method, while the positive relationship between the exchange rate and economic growth was reflected in the overall panel, it did not show similar results for individual countries. This is thought to be due to the national differences caused by the individual economic structures, natural riches, and factor endowment diversity of the BRICS countries.

It can be said that there is no consensus in the literature, which has questioned the relationship between trade liberalization and economic growth. It is thought that the views explaining

economic growth with trade openness, based on widespread opposing views, should be approached with skepticism and it is useful in showing that different findings can be reached for each country sample.

1.GİRİŞ

Uluslararası ticaretin belirleyicilerinin ne olduğu, ticari partnerlere yansımaları ve dolayısıyla en etkin ticaret politikasının nasıl belirleneceği sorgusu, eski Yunandan günümüze tartışılmaktadır (Irwin, 2001). Bununla birlikte, 1980 sonrasında teknolojik ilerlemeyle hız kazanan küreselleşmenin uluslararası ticaretin daha da serbestleştirilmesiyle mümkün olduğu; serbestleşmenin de küreselleşmenin itici gücü olduğu ve bu gelişmelerin ekonomik büyümeye katkı sağladığı görüşü yaygın olarak benimsenmiştir. Bu görüşe karşın skeptik yaklaşımların varlığı, bu egemen görüşün de sorgulanmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu hususta geçmişten günümüze cevabı aranan birçok soru mevcuttur: “Uluslararası ticaret, partnerlerine kazanç sağlamakta mıdır yoksa kayıp mı yaşatmaktadır?”; “Ticari açıklık, ekonomik büyümeyi gerçekten etkilemekte midir?”; “Uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin şiddeti ve yönü nedir?” ve “Ticari açıklık derecesindeki artış, ekonomik büyümeyi hızlandırır mı?”. Bitmek bilmez soruların temelinde; araştırmacıların bazılarının ticari açıklık ile ekonomik büyüme arasında negatif ve bazılarının ise pozitif ilişki olduğuna dair bulgular sunmaları; bazılarının iki değişken arasında çift yönlü ve bazılarının ise tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğuna ve bazılarının istatistiksel olarak anlamlı ilişki olmadığına dair ampirik kanıtlar ortaya koymaları yatmaktadır. Araştırmalarda farklı örneklem için farklı bulgular sunulmuş olması, bu sorulara kesin bir yanıt vermeyi imkansızlaştırmakla birlikte, üzerinde konsensüs sağlanmamasına neden olmaktadır (Shayanewako, 2018; Burange vd., 2015). Literatürde bu hususta konsensüs sağlanamamasının temelinde birbirinden farklı görüşlerin ortaya çıkması yatmaktadır.

Bu konuya pozitif açıdan yaklaşan görüş (egemen görüş): Uluslararası ticaretin, kaynakların verimli bir şekilde tahsis edilmesini teşvik ettiğine, bir ülkenin ölçek ve kapsam ekonomilerini gerçekleştirmesine izin verdiği; bilginin yayılmasını kolaylaştırdığına ve dolayısıyla teknolojik ilerlemeyi desteklediğine; hem iç hem de uluslararası pazarlarda rekabeti teşvik ettiğine ve böylece optimizasyona olanak sağladığına, üretim süreçleri ve yeni ürünlerin geliştirilmesine katkı sağladığına; reel ücretleri ve istihdam düzeyini arttırdığına ve netice de reel ekonomik büyümeye katkı sağladığına vurgu yapmaktadır (Busse & Koeniger, 2012; Burange vd., 2015). Özetle, bu görüş, uluslararası ticaretin serbestleşme derecesinin artmasının, yeni teknolojik gelişmeleri yakalanmasına olanak sağlamasına ve neticede teknolojik ilerlemeye ve ekonomik büyümeye olan katkısına değinmektedir (Bkz. Frankel & Romer, 1999; Sachs vd., 1995; Krugman, 1979; Kurt & Berber, 2010).

---

² Kristjanpoller & Olson (2014) çalışmalarında Latin Amerika ülkeleri için hata düzeltmeli eşbütünleşme panel yöntemiyle ihracat ve ithalatın ayrı ayrı ekonomik büyüme üzerindeki etkisini test etmişlerdir. Kurdukları ekonomik büyüme modeli için kısa vadede uzun vadeli sapmaların bir etkisi olduğunu ve ihracatın iki dönem gecikmeli olarak büyümeyi etkilediğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, ithalattın büyüme oranının, ihracat büyüme oranını kısa vadede arttırdığı; ancak uzun vadede ekonomik büyümeyi ise, negatif etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Bu durumda şu soruyu sormak gerekir: “Kim kazanmaktadır?”.

Konuya skeptik yaklaşan ikinci görüş ise: Ticaretin taraflarından birinin kazancının diğerinin kaybına yol açacağı (sıfır toplamlı oyun) gerçeğinden hareketle ekonomisi zarar gören tarafın kaybına odaklanmaktadır. Bu kaybın oluşmaması için ticarete yönelik korumacılığın olması gerektiğini savunmaktadırlar (Edwards, 1998). İlâveten, bu görüşü savunan bazı araştırmacılar ise, iki önemli olguya vurgu yapmaktadırlar. Bunlar: Ekonomik eşitsizlik ve yoksulluktur. Uluslararası ticaretin serbestleşmesinin gelir dağılımı adaletsizliği nedeniyle, hem zengin hem de fakir ülkelerde yoksulluğu iyileştirmemekle birlikte yoksulluğu azaltmadığı ve arttırmasının sonucunda ise, ekonomik yoksulluğu derinleştirdiği ifade edilmektedir (Bhagwati & Srinivasan, 2002). Yoksulluğun derinleştiği bir durumda, genel kabul gören teorik yaklaşımdan uzaklaşmaktadır; çünkü uzun vadede ticari açıklık, ülkelerin dışa bağımlılığını arttırarak, döviz rezervlerinin erimesine yol açıp, ekonomik büyümelerini negatif yönde etkileyebileceği ileri sürülmektedir (Bkz. Burange vd., 2013). Dolayısıyla, uzun vadede ekonomik büyümenin yavaşlaması neticesinde ülkeler, global ekonomik krizlere daha açık ve yatkın hale gelebilecektir (Bkz. Vamvakidis, 2002). Bu doğrultuda, korumacılığı savunanların, uzun vade etkilerine odaklandıkları söylenebilir (Bkz. Vamvakidis, 2002).

Uluslararası ticaretin ülke ekonomilerine etkisini ana hatları ile iki farklı görüşe indirgediğimiz birinci bakış açısı temelde Klasik; ikincisi ise, Merkantilist görüşe dayanmaktadır (Cambazoğlu, 2020; Bkz. Khobai vd., 2018). Bununla birlikte, bazı çalışmalarda Merkantilist ekole dayandırılan uluslararası ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi, esasen teorik çerçevede ele alındığında Klasik Ekole dayanmaktadır (Aslan & Topcu, 2018).

Çalışmada seçilen ülke grubu örneklemini için hangi düşüncenin geçerli olduğu sorgulanmıştır. Bu çerçevede 1996 -2020 dönem aralığında seçilen BRICS grubu örneklemini için ekonomik büyüme ile ticari açıklık değişkenleri arasındaki ilişkinin yönü teorik ve ampirik boyutta araştırılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın üç ana bölümden oluşmasına karar verilmiştir: (i) Birinci bölümde, BRICS ülke sınıflandırmasının ortaya çıkışına genel olarak değinilmiş; (ii) ikinci bölümde, ticari açıklık ve ekonomik büyüme ilişkisini sorgulayan seçilmiş çalışmalara teorik çerçevede yer verilmiş ve (iii) son bölümde ise, BRICS örneklemini için elde edilen ampirik bulgular sunulmuş ve yorumlanmıştır.

1.TEORİK ÇERÇEVEDE BRICS ÜLKELERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Mevcut uluslararası sistemin öne çıkan bir özelliği, bazı yükselen ve gelişmekte olan ekonomilerin etkili küresel oyuncular olarak sistemde daha fazla yer almasıdır (Bijarnia, 2013). Sistemdeki yeni küresel oyuncuların varlığı, dikkatlerin ekonomik göstergeleri iyi seyreden ve potansiyeli yüksek olan gelişmekte olan ülkelere yönelmesine neden olmuştur. 2001 yılında J. O'Neill, gelişmekte olan ekonomileri incelerken, bazılarının makro göstergelerinin benzerlik gösterdiğini tespit etmiştir. Bir başka ifadeyle, J. O'Neill, temelde az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş olmak üzere uluslararası kuruluşların ülke gruplama sistemlerinden yola çıkarak, özellikle ekonomik büyüme hızları ve potansiyelleri gözünde bulundurulduğunda bazı gelişmekte olan ekonomilerin benzerlik gösterdiği bulgusuna ulaşmıştır (Cambazoğlu, 2019). Benzerlik gösteren Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'den oluşan "BRIC" adı verdiğini bir ülke grubu oluşturmuştur. 2032 yılına kadar BRIC grubunun potansiyelleri dikkate alındığında G7 ekonomileri kadar büyüyeceklerini ifade etmiştir (Bijarnia, 2013).

Geleneksel sınıflandırma sisteminin dışında (ancak ona dayalı) yeni sistemsel yaklaşımın ilk örneği olan BRIC, gelecekte G7'ye rakip olabileceğinin dile getirilmesiyle uluslararası platformda incelemelere konu olmuştur. Genellikle o dönemde ileri sürülen görüşler, söz konusu ülkelerin işbirliği yapmasının, ekonomik potansiyellerinin daha da açığa çıkmasına yol açacağı ve böylelikle büyüme hızlarını daha da arttıracığı yönündedir. Bu ülkeler birlikte hareket ederlerse hem Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'nden hem de Uluslararası Para Fonu (IMF)'nundan kaynaklanan zorlukları ve endişeleri dile getirebilecek güce sahip olabilecekleri ve dolayısıyla adı geçen uluslararası örgütlerde daha "proaktif bir rol" talep edebilecekleri görüşü ileri sürülmüştür (Bkz. Bijarnia, 2013). Bu tarz teşvik edici görüşler, söz konusu ülkelerin ekonomik diyaloga girmelerinin alt yapısını oluşturmuştur. Pozitif söylemlerin teşvik edici yönlendirmesiyle, 2006 yılında Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin gayri resmi olarak işbirliği içine girmiş ve böylelikle yeni bir oluşumun önü açılmıştır. Bu tarihten itibaren BRIC ülkeleri çeşitli zirve toplantıları gerçekleştirmişlerdir. BRIC ülkeleri hükümet başkanlarınca gerçekleştirilen ilk resmi görüşmeler, 2009 yılındadır. 2011 yılında Çin'de gerçekleştirilen Sanya Zirvesi'nde önemli bir karar alınmıştır. Sanya Zirvesi'ndeki önemli karar, gruba Güney Afrika'nın dâhil edilmesidir (Cambazoğlu, 2019). Bu tarihten itibaren grup adı, "BRIC" değil, "BRICS" olarak anılmaya başlanmıştır. Burada önemli, dikkate edilmesi gereken nokta, artık bu sınıflandırmanın Jim O'Neill sınıflandırması olmamasıdır. Tüm bu gelişmelerin önemi ise: Gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik göstergeleri ile potansiyellerinin mercek altına alınması ve bu derinlemesine araştırmaların yeni ülke sınıflandırma furcasını başlatmasıdır (Cambazoğlu, 2019).

Özellikle potansiyeli yüksek gelişmekte olan ülkelerin, 1980 sonrası dönemdeki ekonomik liberalleşmeye yönelik adımları çok yönlü bakış açısıyla yeniden sorgulanmıştır. Genelde kabul gören görüş, gelişmekte olan ülkelerin (BRICS dâhil) 1980'lerden sonra ticaretin liberalleşmesi (dışa açılma) yönündeki eylemlerinin faydalarını görmeye başladıkları yönündedir (Bkz. Burange vd., 2015). Gerçekten 1980 sonrasında -veri temininde sorun yaşanmayan bir dönem aralığında-, "BRICS ülkeleri için ticari açıklıktan söz edilebilir mi?"; eğer söz edilebilirse, "Ticari açıklık büyümeleri üzerinde etki yaratır mı?" sorularına yanıt aranması gerekmektedir.

Bu soruların yanıtlarına, Vamvakidis (2002) çalışmasında yer vermiştir. Vamvakidis (2002), 1980 öncesi ve sonrası döneme ait ülke verilerini incelemiş ve ticari açıklıklık ile ekonomik büyüme ilişkisini sorgulamıştır. Vamvakidis (2002), 1950-1970 döneminde Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika'nın dışa kapalı olduklarına, döviz kontrolleri uyguladıklarına ve ithalatta lisans belgesi istediklerine değinmektedir. Bilindiği üzere, söz konusu dönem aralığında Çin ve Rusya dışa kapalı ekonomi modelini benimsemişlerdir.

Wacziarg ve Welch (2008) çalışması da, liberalleşmeye yönelik ülke kararlarının ekonominin dışa açıklık düzeyini artırdığını ileri sürmüştür. Bu iddianın geçerliliği için şu sorunun sorulması gerektiğini ifade etmişlerdir: "Ticaret politikasının serbestleştirilmesini ticaret hacminde bir kesinti takip ediyor mu?" Bu sorunun yanıtı olumlu ise, liberalleşmenin dışa açıklık düzeyini artırdığını; ticaretin serbestleştirilmesiyle ticaret hacimlerindeki artışların ilişkilendirilmesi durumunda ise, reform yapan ülkenin dünya ekonomisinde bağımlılık düzeyini artırdığını ileri sürmüşlerdir. Liberalleşme ile birlikte, ticari açıklığın büyüme üzerinde belirgin pozitif etkisi olduğunu savunmuşlardır. Bununla birlikte, Wacziarg ve Welch (2008)'in çalışmasında, "ticari kapalılık" ve "açıklık" kavramına da belirlenen

kriterlerle netlik kazandırılmıştır. Wacziarg ve Welch (2008), eğer bir ülkenin uyguladığı dış ticaret rejimi aşağıda değinilen özelliklerden birini gösteriyorsa “kapalı”; aksi durumda ise, “açık” olarak nitelendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bunlar: (i) Ortalama tarife oranları % 40’dan fazlaysa; (ii) tarife dışı engeller, dış ticaretin % 40’ını veya daha fazlasını kapsıyorsa; (iii) karaborsa döviz kuru, resmi döviz kurundan (BMP) en az %20 daha düşükse; (iv) devlet, ihracatın büyük çoğunluğu üzerinde tekelleşiyorsa; (v) sosyalist bir ekonomik sistem uyguluyorsa Wacziarg ve Welch (2008)’in çalışmasında yer alan ticari açıklığa dair çok yönlü bakış gibi koşulların gerçekleştiği ülkelerin dışa kapalı, dolayısıyla ticari açıklık seviyesinin düşük olduğu belirtilmiştir. Tablo 1 ve 2’de sunulan bilgiler ışığında, Brezilya ve Güney Afrika’nın ilgili dönem aralığında dışa açık olduğu söylenebilir. Bu ülkeler haricindeki diğer BRICS ülkeleri için 1990lı yıllar ticari açıklık ya da serbestleşmenin olmadığı kapalı ekonomi yılları sayılmaktadır.

Tablo 1. Ticaret Politikası, 1990’lar: BRICS Ülkeleri

Ekonomiler	Açıklık 1990-99 (1=Açıklık)	Ortalama Tarife, 1990-99, (%)	Temel Tarife Dışı (kotalar,lisanslama, yasaklar ve yönetilen fiyatlandırma) Bariyer Kapsama Oranı 1995-98), (%)	Ortalama BMP, 1990-99 (%) ^a	İhracat Pazarlama Tarifesi, (1 = Ülke İhracat Kurulu (Board))	Sosyalist (1 = Ülke Sosyalisttir)
Brezilya	1	17,32	21,6	13,76	0	0
Rusya	0	11,24	-	50.979,69	1	0
Hindistan	0	48,65	93,80	7,45	0	0
Çin	0	31,06	-	35,89	0	1
G.Afrika	1	9,05	8,30	3,46	0	0

Not: Wacziarg ve Welch, (2008)’in çalışması temel alınarak, yazarlar tarafından oluşturulmuştur. “a” sembolü Wacziarg ve Welch, (2008)’in açıklamasına göre; ortalama BMP “[*paralel döviz kuru/resmi döviz kuru*] - 1] *100”ü temsil etmektedir. Bununla birlikte, “-” verinin mevcut olmadığı göstermektedir.

Kaynak: Wacziarg ve Welch, 2008. Ayrıca. Bkz. Wacziarg ve Welch (2003).

Tablo 2’de de gösterildiği gibi BRICS ülkeleri genelinde 1990lı yıllarda serbestleşme ve dışa açıklığın etkilerinin göstergelere yansımaması ve ülkelerin bu yıllara ait verilerini elde etme konusunda problem yaşanmasından dolayı çalışmanın dönem aralığı 1996-2020 olarak belirlenmiştir.

Tablo 2. Liberalleşme ve Açıklık Tarihleri: BRICS Ülkeleri

Ekonomiler	Geçici Serbestleştirme Dönemi (Varsa)	Kesintisiz Dışa Açıklığın Başladığı Yıl ^a	
		Sach ve Warner (1995)	Wacziarg ve Welch (2008)
Brezilya		1991	1991
Rusya		Kapalı	Kapalı
Hindistan		1994	Kapalı
Çin		Kapalı	Kapalı
G.Afrika		1991	1991

Not: Wacziarg ve Welch, (2008)'in çalışması temel alınarak, yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Sırasıyla kullandığı harf sembolleri için Wacziarg ve Welch (2008)'in yaptıkları açıklamalar şunlardır: a Sach ve Warner (1995)'in çalışmalarını temel aldığı ifade etmektedir.

Kaynak: Wacziarg ve Welch, 2008.

Ticari dışa açıklık; ihracat ve ithalatın toplamının gayri safi yurtiçi hasılaya bölünmesi ile tespit edilmektedir. Tablo 2'ye göre, kesintisiz dışa açıklık Brezilya ve G. Afrika Cumhuriyeti için 1991 de başlamakta, Rusya, Çin ve Hindistan için ise bu yıllar ticari açıklık ve büyüme ilişkisinin görülemeyeceği kapalı ekonomi yılları olarak belirtilmektedir.

2. TİCARİ AÇIKLIK VE EKONOMİ BÜYÜME İLİŞKİSİNE DAYALI LİTERATÜRE GENEL BİR BAKIŞ

İktisat yazınında uluslararası ticaretin ve serbestleşmesinin (ticari açıklık), ekonomik büyümeyle ilişkisi en çok tartışılan konulardan biridir. Özellikle 1980 sonrasında birçok ülkenin liberalleşme yönündeki önemli adımlar atmasıyla küreselleşmenin hız kazanmış olması; bununla birlikte liberalleşme yönünde adımların daha da artmış olmasının ekonomilere yansımaları tartışmalara konu olmuş; sonuç itibarıyla yapılan çalışmalarda tam bir konsensüs sağlanamamıştır. Bir başka ifadeyle, küreselleşme ve uluslararası ticaretin liberalleşmesi yönünde adımların birbirini besliyor olması ve bu ilişki ağının yansımalarıyla ilgili farklı bulguların sunulması sürekli olarak sorgulanmasına ancak fikir birliğine varılamamasına yol açmaktadır.

Küreselleşmeyi destekleyenlerin, ticari açıklık ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğu yönündeki ampirik bulgulara dayalı savunmaları, söz konusu görüşün yaygınlaşmasını sağlamaktadır (Bkz.: Din, 2003; Frankel & Romer, 1999; Dollar & Kraay, 2004; Kurt & Berber, 2010; Estevadeordal & Taylor, 2013; Veeramani, 2014; Cinar vd., 2018). Ancak bu görüş, küreselleşmeye skeptik yaklaşanların ampirik kanıtlarıyla sarsılmaktadır.

Egemen görüş, ticari açıklığın ekonomiler üzerindeki pozitif etkisine dayanarak, ticaretin daha da serbestleşmesi gerektiğini savunmaktadır. Özellikle de gelişmekte olan ülkeler için bu düşünce genel kabul görürken; gelişmiş ülkeler için ise, farklı görüşler mevcuttur. Gelişmekte olan ülkeler için yoğunlukla kabul gören bu düşüncenin altında yatan nedenlerden biri, Washington Mutabakatı'nın benimsenmiş olmasıdır. Washington Mutabakatı'na göre; gelişmekte olan ülkelerin ekonomik açıdan büyümesi, ticaretin önündeki engellerin azaltılması mümkün olacak ve bu durumdan söz konusu ülkeler fayda sağlayacaktır (Estevadeordal & Taylor, 2013). Ek olarak, ticari açıklığın sadece ekonomik çerçevede pozitif etkisine değil; aynı zamanda yaşam standartları, yaşam beklentisi vb. gibi sosyal ve hukuksal içerikli değişkenlerin iyileşmesine katkı sağladığına değinerek savunmalarını güçlendirmektedirler (Bkz.: Burange, vd., 2013).

Egemen görüşü destekleyen Sachs vd. (1995)' ne göre: Ekonomik büyüme ile ticari açıklığı arasındaki pozitif yönlü ilişki olduğunu savunların dayanağı, ekonomik yakınsamadır. Sachs vd. (1995) çalışmalarında yakınsamanın önemini ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Uluslararası ticaretin ekonomik yakınsamayı teşvik etme gücünün, Klasik ve Neoklasik iktisadın savunduğu bir ilke olduğunu ifade etmektedirler. Başlangıcı Adam Smith'e kadar uzanan görüş, uluslararası ticaretin pozitif toplamı bir faaliyet olmasından yola çıkarak, işbölümü ve uzmanlaşmayı desteklemesiyle büyümeyi teşvik etmektedir. Artan uzmanlaşma, karşılaştırmalı üstünlüğe göre verimli kaynak tahsisi, ticaret yoluyla uluslararası bilginin

yayılmaması ve uluslararası rekabetin bir sonucu olarak artan yerel rekabet ile birlikte, ekonomik yakınsamanın gerçekleşebilmesi için ülkelerin uyguladığı ticaret rejimlerinin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Savunmanın dayanağında, açık ekonomi modelini benimseyen ülkelerin yakınsama eğiliminde olmaları; kapalı ekonomilerin ise, olmamalarıdır. Bir başka ifadeyle, ticari açıklığın ekonomik yakınsamayı arttırdığı; aksi durumda ise, yakınmasının sekteye uğradığı ifade edilmektedir. Ekonomik yakınsamayla ticari partnerler arasında zamanla gelir farkı orantılı olarak azalmaktadır. Özellikle yoksul ve zengin ülkeler arasındaki ticari ilişkiler, yakınsamanın yol açtığı gelir farkı azalışıyla açıklanmaktadır. Ekonomik büyüme ve kalkınma modelleri hakkında uzun süredir devam eden yargılar, daha yoksul ülkelerin zengin ülkelere daha hızlı büyüme eğiliminde olması gerektiğini ve bu nedenle zamanla orantılı olarak gelir farkının kapanması gerektiğidir.³ Daha yoksul ülkelerin daha zengin ülkelere sermaye ve modern teknolojiler ithal edebilmeleri ve böylece "geri kalmışlığın avantajlarından" yararlanabilmeleriyle ekonomik yakınsama süreci başlamaktadır. Ancak son yıllarda, daha fakir ülkelerin daha zengin ülkelere yakalama veya yaklaşma yönünde genel bir eğilimde olmadıkları görülmüş ve bu durum ticaret rejimlerine bağlanmıştır. Bir başka ifadeyle, son yıllarda uyguladıkları ticaret rejimleri kaynaklı yoksul ülkelerin, yakınsama eksikliğine maruz kaldığı ifade edilmektedir. Ekonomik yakınsama eksikliğinin, ticari liberalizasyon programlarının yaygınlaşmasıyla birlikte değişeceği ve muhtemelen yakınsamaya yönelik eğilimlerin belirgin şekilde güçleneceği düşüncesinin genel kabul göreceği düşünülmektedir (Sachs vd., 1995). Sachs vd. (1995)'ni temelde destekleyici iki çalışmaya Wacziarg ve Welch (2008) ve Coe vd. (1997) örnek verilebilir.

Wacziarg ve Welch (2008), 1990'lı yıllarda hız kazanan liberalizasyondan sonra büyüme artışları yaşamayan ülkelerin, özellikle kısıtlayıcı makroekonomik politikalar veya ticaret hadleri ile bağlantısına değinmiştir. Bununla birlikte, Wacziarg ve Welch (2008), 1950-98 döneminde ticaret rejimlerini liberalleştiren ülkelerin, liberalleşme öncesine kıyasla yaklaşık olarak daha yüksek olan yıllık ortalama büyüme oranlarına sahip olduklarına değinmişlerdir. Özellikle post-liberalleşmenin kısmen fiziksel sermaye üzerindeki etkisiyle, ekonomik büyümeyi %1,5-2.0 puan yükselttiğini dile getirmişler. Özetle, trend merkezli liberalleşme yönündeki dış ticarete yönelik reformların ekonomik büyüme üzerinde önemli etkileri olduğunu ortaya koymuşlardır. Wacziarg ve Welch (2008)'in çalışmasında ticaretin liberalleşmesi yönünde karar alıcıların ve kurumların önemli olduğu vurgusunu destekler nitelikte bir başka çalışma da Winters (2004)'a aittir.

Coe vd. (1997)'nin çalışmalarında gelişmekte olan ülkelerin, kendilerine doğru gelişmiş ülkelere bilgi ve teknoloji transferinden fayda sağlayıp, çıktı miktarını arttırdıklarına değinilmektedir. Coe vd. (1997)'nin çalışmasının, Sachs vd. (1995)'ni desteklediği görülmektedir.

---

³ Barro ve Sala-I-Martin (1997) çalışmalarında, koşullu yakınsamadan bahsetmektedirler. Şöyle ki: Teknolojik yenilik yaratıcıların (gelişmiş ekonomiler) takipçileri (bu gelişmekte olan ülkeler/fakir ülkeler) teknolojiyi kopyalama maliyetinin yenilik yaratma maliyetinden daha düşük olması nedeniyle hızlı bir ekonomik büyüme yaşadıkları ve böylelikle takipçiler yenilikçilere yakınsamaktadırlar. Ancak aksi durumda (kopyalama maliyetlerinin yenilik yaratma maliyetini aşması) ise, takipçilerin büyüme oranları azalmaktadır. Barro ve Sala-I-Martin (1997)'in çalışmalarında yer verdiği bu durum, ticari açıklığın büyüme üzerindeki etkisinin, kopyalama maliyeti sebebiyle değişkenlik gösterebileceği yönünde yorumlanabilir.

Busse ve Koeniger (2012), ticaret açıklık oranının genellikle ekonomik büyümenin temel belirleyicisi olduğunu savunmakla birlikte ticaret ve büyüme arasındaki nedensel bağlantıya ilişkin ampirik kanıtların ise belirsizliğine değinmişler. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkeler için ticari açıklık oranının (gecikmeli toplam GSYİH'nun payı olarak ihracat ve ithalat hacmi) ekonomik büyüme üzerinde olumlu ve oldukça önemli bir etkisi olabileceğini savunmuş ve kalkınma yardımlarının önemine vurgu yapmışlardır.

Çevik vd. (2019)'nin 1950–2014 dönemi için Türkiye'de⁴ ticari açıklık ve reel ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi olup olmadığını, Breitung ve Candelon frekans domain Granger nedensellik testleriyle sınımışlardır. Çevik vd. (2019), 1980 öncesi dönemlerde üretim faktörlerindeki gelişmelerin hesaba katılması veya kontrol edilmesiyle, ticari açıklıktan ekonomik büyümeye doğru Granger-nedensellik bağlantısının mevcut olduğunu tespit etmişlerdir. Ticari açıklığın reel ekonomik büyümeye 4,3-7,5 yıllık bir zaman aralığında ve ekonomik büyümenin ise 7,5 -13 yıllık bir zaman aralığında ticari açıklığa neden olduğu bulgularına erişmişlerdir. Bununla birlikte, çift taraflı işleyen bu nedensellik ilişkisine, “ardışık geri bildirim (sequential feedback) adını vermişlerdir. Ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin, ekonomik büyümenin ticari dışa açıklığa olan etkisinden daha kısa sürdüğü ifade etmişlerdir.

Egemen görüşe şüpheli yaklaşanlar ise; değinilen pozitif etkilerin sorgulanması gerektiğini ve hatta kanıt bulunursa desteklenmemesi gerektiğini savunmaktadırlar. Diğer bir söylemle, şüpheli yaklaşımlar, ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerinde negatif yansımaya odaklanmışlardır (Bhagwati & Srinivasan, 2002). Edward (1998), ticari açıklığın ekonomik büyümeye etkisinin sorgulandığı Romer'in 1996 yılında yayımlanan çalışmasında en iyi durumda zayıf, en kötü durumda ise şüpheli olarak ifade ettiğini dile getirmiştir. Şüpheli yaklaşımın ileri sürdüğü temel savunmasının dayanakları şunlardır (Edwards, 1998; Bkz. Vamvakidis, 2002): (i) Yakın zamana kadar teorik modellerin ticarete dayalı ekonomiye bağlanmış olması; (ii) söz konusu konuyla ilgili ampirik literatürün ciddi veri problemlerinden etkilenmesi ve ticari açıklığın ölçümündeki çeşitli ticari kısıtlamaların (tarife, kotalar, lisanslar ve döviz kontrolleri gibi) dikkate alınmaması nedeniyle ticari açıklığı temsilen kullanılan değişkenlerin sınırlılığı. Şüpheli yaklaşımlara: Krugman (1994), Rodrik (1996), Vamvakidis (2002), Rodríguez ve Rodrik (2000), Rodríguez (2007) ve Edwards (1993, 1998) örnek verilebilir.

Skeptik görüşü benimseyenlerden biri olan Rodrik (1996), iki farklı ticaret politikasına dayalı karşılaştırmasında, korumacılığın, yanlış kaynak tahsisine yol açtığı ölçüde maliyetli olsa da, doğası gereği ekonomik istikrarsızlık yaratmadığı veya uzun vadeli büyümeyi mutlak surette azaltmadığını ifade etmiştir. Rodrik (1996)'in çalışmasını destekler nitelikteki bir diğer çalışma ise, Krugman (1994)'a aittir. Krugman (1994), çalışmasında ekonomi politikaları (planlı ekonomi modeli) ve jeopolitik konumlarıyla Batı'ya kıyasla güç kazanan gelişmekte olan Asya ülkelerinin (özellikle Doğu Asya ülkeleri) başarısına odaklanmıştır. Batı'nın yani gelişmiş ülkelerin dışa açıklık sayesinde sağladıkları teknolojik yenilenme ve transfer avantajını kaybettiklerini ifade etmiştir. Yeni sanayileşen Doğu Asya ülkelerinin başarısını, daha fazla

⁴ Bilindiği üzere Türkiye, 1980 öncesinde içe dönük ekonomi politikaları uygularken, 1980 sonrası dönemde ılımlı bir dışa dönük bir ekonomik büyüme modelini benimsemiştir.

planlamaya sahip ekonomiler olmasıyla açıklamıştır. Esasen hızlı ekonomik büyümelerinde başarılarını, girdi büyümesine bağlamıştır. Bununla birlikte, Doğu Asya ülkelerinin büyümesinin gerçeklerinin, Klasik Liberal Ekol'ün savunduğu geleneksel "bırakınız yapsınlar" yaklaşımının yanlışlığını gösterdiğini ve bu ekonomilerin büyümesinin temelinde sofistike sanayi politikalarının ve seçici korumacılıklarının etkinliğinin olduğu iddiasının yaygınlaştığını ifade etmiştir. Gerçekten de son dönemdeki ekonomik ve siyasal gelişmeler dikkatte alındığında "ticari korumacılık anlayışı" nın daha fazla taraftar toplaması anlaşılır olmaktadır.

Şüpheli yaklaşan ve korumacılığın pozitif etkisine değinen bir diğer çalışmada Vamvakidis (2002)'e aittir. Vamvakidis (2002), geleneksel literatürün gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler için uluslararası ticari açıklığı ile ekonomik büyüme arasında pozitif olduğuna dair görüşünün, çalışmasında sunduğu 1870'den günümüze değin kanıtlara bakıldığında aksini gösterdiğini ifade etmiştir. 1970-1990 dönemi için açıklık ve büyüme arasında pozitif anlamlı ilişki olduğuna dair bulgular sunan çalışmaların açıklık için kullandıkları temsili değişkenin duyarlılığından kaynaklandığını ifade etmiş ve çalışmaları kolaycılığa kaçıp, bu yanlışya düşmemeleri hususunda uyarmıştır. Politika yapıcılarını, ticari açıklığa dayalı büyümenin gerçeklerini fark etmede yavaş olmaları nedeniyle eleştirmiştir. 1920-1940 dönemi için tarifeye dayalı korumacılık ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğunu; eğer ülke sabit döviz kuru politikası uyguluyorsa ve işsizlik sorunu varsa, korumacılığın büyümeye katkı sağladığını ifade etmiştir. Bu dönem için kısa vadede korumacılığın, ulusal üreticinin korunmasını sağladığını da eklemiştir. 1870-1910 döneminde açıklık ve büyüme ilişkisine dair istatistiksel olarak pozitif ilişki olduğunu tespit etmesine rağmen sağlam bir korelasyona dayanmaması nedeniyle tartışılması gerektiğini dile getirmiştir. Özetle, Vamvakidis (2002), çalışmasında, 1870'den günümüze (ki 2002'e kadar) veriler analiz edildiğinde, ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğuna dair kanıt sunmadığını tespit etmiştir. Benzer sonucunu savunan Yenipazarlı ve Erdal (2010), Türkiye örneklemini için de dış ticaretin serbestleşmesinin ekonomik büyümeyi desteklediğine dair buldukları pozitif katsayının istatistiksel olarak anlamsız olduğunu ve daha ayrıntılı bir şekilde modele başka değişkenlerin ilave edilmesiyle yeniden sorgulanması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Çift yönlü ve eleştirel bakış açısıyla Rodríguez ve Rodrik (2000), ticaret politikalarının ticaret hacmini etkilediğini, ancak büyüme üzerindeki etkisinin çeşitli nedenlerden dolayı farklı sonuçlara erişilmesine yol açacağını ifade etmişlerdir. Farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilecek sebeplere örnek olarak, ulaşım maliyetlerindeki düşüşleri veya dünya talebindeki artışlardan kaynaklanabilecek değişiklikleri göstermişlerdir. Çalışmalarında ticaretin (ticari açıklığın) büyümeye olan pozitif etkisine dair bulgulara rağmen coğrafya kaynaklı değişken eklendiğinde anlamsızlaştığını belirtmişlerdir.

Rodríguez (2007) çalışmasında, Warner (2003), Dollar & Kraay (2002) ve Wacziarg & Welch'in (2003) ampirik katkılarını incelemiş ve bu çalışmalarda sunulan ampirik kanıtları ticaret ve büyüme arasında inandırıcı bir pozitif bağlantıya işaret etmemesi sebebiyle başarısız olarak kabul etmiştir. Ayrıca, 1990-2003 dönemi için ülkesel karşılaştırma yaptığı çalışmasında, ilgili dönem boyunca ticari açıklık ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir korelasyon olmadığı sonucuna ulaşarak, söz konusu çalışmaların kanıtlarını çökertmeye çalışmıştır.

Madsen (2009) çalışmasında, 1870'ten bu yana 16 sanayileşmiş ülke için ticari açıklığın kişi başına büyüme oranı üzerindeki etkisini incelemiştir. Ekonomik büyümenin ticari açıklıktan bağımsız olduğu bulgusuna erişmiştir. Eğer ticari açıklık ile yabancı bilgi arasındaki etkileşime izin verilirse, verimliliğin açıklıktan pozitif etkileneceğini ifade etmiştir.

Çalışmanın örnekleme olan BRICS ülkeleri için ekonomik büyüme ve ticari açıklık arasındaki ilişkiyi sorgulayan çalışmalara yer vermek gerekmektedir. Böylelikle, değinilen iki temel görüşten hangisinin öne sürdüğü savların BRICS ülkeleri için geçerli olduğu görülebilecektir. Bu çerçevede çalışmada yer verilen araştırmalar şunlardır: Soomro vd. (2022), Shayanewako (2018) ve Burange vd. (2013).

Soomro vd. (2022), 2000-2018 dönem aralığında BRICS ülkeleri için ekonomik büyüme, ticari açıklık ve artan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Soomro vd. (2022)'ne göre; ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerinde negatif yönlü bir etkisi bulunmaktadır. BRICS ülkeleri için ticari açıklık ve ekonomi büyüme arasındaki ilişkiyi analiz eden Shayanewako (2018)'nin çalışmasında pozitif bir etkiden söz edilmesi sebebiyle, Soomro vd. (2022)'nin çalışmasında öne sürdüğü bulguları desteklememektedir. Shayanewako (2018)'nin, 1990-2017 dönemi için panel veri yöntemini kullanarak söz konusu iki değişken arasındaki ilişkiye yönelik elde ettiği bulgu, uzun dönemli nedensellik ilişkisi olduğu yönündedir: (i) Çin hariç diğer BRICS ülkeleri için ticari açıklık ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi; Çin için ise, ticari açıklık ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi. BRICS ülkeleri için elde ettiği bulguları: Bu ülkeler arasındaki işbirliğinin, hem kendi içlerinde hem de uluslararası toplumun geri kalanıyla ticaretlerini hızlandırmada kritik rol oynadığını ve bu kritik rol nedeniyle birlikte hareketlerinin ticari açıklık derecesini artırarak, ekonomik büyümeleri üzerinde hızlandıran etkisi yaratacağı yönünde yorumlamıştır.

Shayanewako (2018)'nin çalışmasında olduğu gibi nedensellik ilişkisini sorgulayan bir diğer BRICS ülkelerine yönelik çalışma ise, Burange vd. (2013)'ne aittir. Burange vd. (2013)'nin çalışmalarında, BRICS grubu için ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki kısa ve uzun nedensellik ilişkisini sırasıyla VAR ve VECM yöntemiyle analiz edilmiştir. Ekonomik büyümeyi temsilen kişi başına GSYİH büyüme oranı değişkenini analizlerinde bağımlı değişken olarak belirlemişlerdir. Bununla birlikte, diğer çalışmalardan farklı olarak, mal ihracatı, mal ithalatı, hizmet ihracatı ve hizmet ithalatı olmak üzere dört ayrı değişkeni ticari açıklığı temsilen kullanmışlardır. Değişken seçimlerinin temelinde yatan amaçlarının; ticaret akışlarının, her bir BRICS ülkesi için tekil etkisini daha net yorumlamak için olduğunu ifade etmişlerdir. Burange vd. (2013)'nin çalışmalarında uyguladıkları ampirik analiz sonuçları Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika için sırasıyla şu şekilde sıralanabilir:

- i. Uzun vadede mal ithalatı ve hizmet ihracatı kişi başına GSYİH büyüme oranı negatif yönde etkileyip, azalmasına neden olmaktadır. Mal ihracatı ve hizmet ithalatı ise, pozitif yönde etkilemektedir.
- ii. Kısa vadede ticari açıklığın dört göstergesinin hepsinin kişi başına GSYİH büyüme oranı üzerinde ilk gecikmede olumlu ve sonrakinde ise olumsuz yönde tesiri, bütünsel değerlendirildiğinde önem arz etmemektedir. Bununla birlikte, kısa vadede olumlu tesiri olan değişken, mal ithalatıdır. Uzun vadede ise, bu değişkenler anlamsızdır.

iii. Kısa vadede hizmet ithalatı, kişi başına GSYİH büyüme oranını olumlu yönde tesir etmekle birlikte büyümesinin itici gücüdür. Hizmet ihracatı için aynı olumlu etkiden söz edilir.

Tüm bu elde ettikleri bulguları, Burange vd. (2013), BRICS ülkelerinin mal ve hizmet ithalatı sayesinde ekonomik büyümelerinin gerçekleştiği yönde yorumlamışlardır. Bunun nedeninin, niteliksel girdi olarak tabir ettikleri sermaye ve ara mal ithalatıyla üstün teknoloji ithalatların verimliliklerini arttırması olduğunu ifade etmişlerdir. Buna karşın, mal ve hizmet ithalatının uzun vadede BRICS ülkelerinin dışa bağımlılıklarını arttıracak ve dolayısıyla döviz rezervlerini eriteceğini, ekonomik büyümelerine zarar vereceğini ifade etmişlerdir. Burange vd. (2013) bu bulgusunu destekler nitelikteki bir çalışma ise, Rodrik (1996)'e aittir. Burange vd. (2013), bu uzun vadedeki olumsuz etkinin varlığı nedeniyle, BRICS ülkelerini yeni teknolojiye adapte olmaları için farklı yollara başvurmalarının gerekliliğini önemle vurgulamışlardır.

Bu bilgiler ışığında, ticaretin açıklık oranı ile büyüme arasındaki ilişkiyi teorik ve ampirik çerçevede sorgulayan çalışmaların bulgularının örneklem olarak seçilen ülke aynı olsa da simetrik olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte, karşıt görüşlerin varlığı, farklı düşüncelerin kendi savlarını savunabilmelerine ve kabul görebilmelerine olanak sağlaması açısından büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla, şüpheli yaklaşmanın önemi daha da ortaya çıkmaktadır.

3. VERİ SETİ, MODEL VE YÖNTEM

Ticaret hacmi, bir ülkenin dünya ekonomisine entegrasyon derecesini yansıtır. Ticaretin GSYİH'ya oranı, uluslararası işlemlerin yerel işlemlere göre önemini ölçmek için en yaygın değişkendir. Ticari açıklık oranı ne kadar yüksek olursa, genellikle dünya çapında daha büyük pazar fırsatları ve rekabetin eşlik ettiği entegrasyon seviyesi de o kadar yüksek olur. Uluslararası ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, uluslararası ekonomi literatüründe en çok tartışılan konulardan birisidir (Burange, Ranadive, & Karnik, 2013). Ulusal piyasalar dışında uluslararası piyasalara yönelik üretimin gerçekleştirilmesi, reel çıktı seviyesinin sürekli artmasına ve dolayısıyla ekonominin büyümesine yol açmaktadır. Bu çerçevede ticari açıklık oranını ölçmek için ihracat ve ithalat toplamının GSYİH oranı kullanılmıştır.

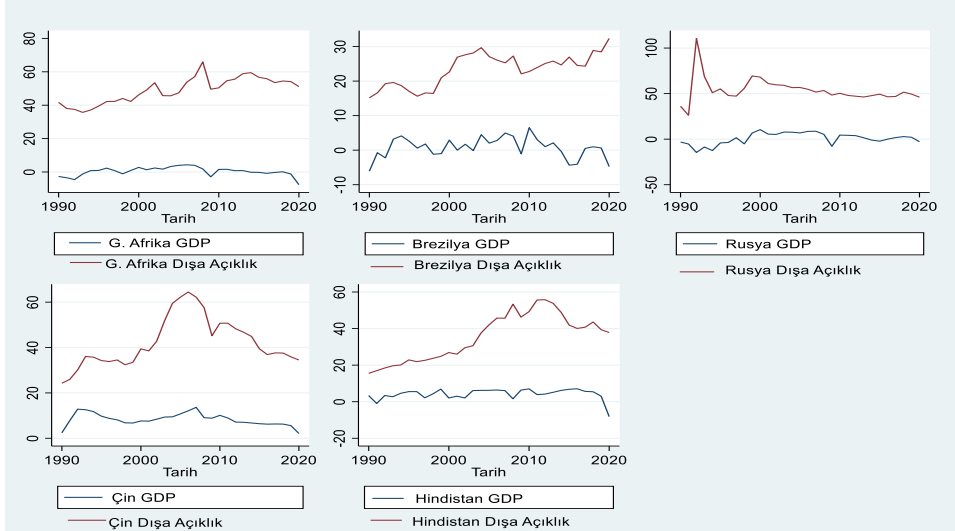
Bu çalışmada ticari dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, kişi başı büyüme, ticari dışa açıklık, doğrudan yabancı yatırımcılar ve döviz kuru değişkenleri kullanılarak 1996-2020 dönemi için incelenmiştir. Zaman aralığının 1996-2020 olmasının sebebi hem tüm değişkenlerin verilerinin 2020 yılına kadar eksiksiz olması hem de Rusya'nın döviz kuru verilerinin 1996 yılından itibaren eksiksiz olmasından dolayıdır. Çalışmada kullanılan tüm değişkenler OECD ve Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir.

Bu çalışmada ticari açıklığın ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemediği, eğer bir ilişki varsa ilişkinin yönü ve şiddetini tespit etmek için model şu şekilde oluşturulmuştur:

$$GDP_{it} = \beta_0 + \beta_1 openness_{it}^5 + \beta_2 fdi_{it} + \beta_3 exch_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

⁵ Dışa açıklık formülü; $openness = (X+M)/GDP$, X: İhracat, M: İthalat, GDP: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla.

Burada i ülkeleri, t zamanı, β değişkenlerin katsayısını ε hata terimlerini ifade etmektedir. GDP kişi başı gayrisafi yurtiçi hasılayı, openness ticari dışa açıklığı, fdi doğrudan yabancı yatırımcıları ve exch ise döviz kurunu belirtmektedir. Analize dahil edilen tüm değişkenler, döviz kuru hariç, kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla yüzdesi olarak kullanılmıştır.

Not: Dünya bankasından alınan verilerle yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 1. Yıllar İtibariyle Brics Ülkeleri Büyüme Ve Ticari Açık Oranları (%)

Model tahmininden önce bu iki değişken arasındaki ilişki grafiklerden net bir şekilde görülmektedir. Grafik 1’de, bu iki değişken arasındaki ilişki incelendiğinde analiz sonuçları ile uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Grafik 1’den de görüleceği üzere ülkelerin büyümeleri ile ticari dışa açıklığı arasında güçlü bir ilişki yoktur. Örneğin; Çin 2000-2010 yılları arasında ciddi bir büyüme yaşamış ama buna paralel olarak, ticari dışa açıklığın ekonomik büyüme kadar artmadığı görülmektedir. Brezilya genelinde bakılırsa, özellikle son yıllarda ticari dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu, büyüme artarken dışa açıklığın azaldığı görülmektedir. Ancak bu iki değişkenin birbirlerini ne derece etkilediğini tespit etmek için ekonometri yöntemlerinin kullanılması gerekmektedir.

Analizde öncelikle, tanımlayıcı istatistikler tablosu değerlendirilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler bir veri setinin; genel özelliklerini tanımlamaktadır. Aynı zamanda özetleyen, yayılımları gösteren, dağılımlar hakkında bilgi veren değerlerdir. Değerlerin aritmetik ortalamadan uzaklaşması dağılımın yaygınlığını artırır. Standart sapma da dağılımın yaygınlığını gösteren önemli bir ölçüttür, büyüdükçe dağılım yaygınlaştığı görülür.

Tablo 3. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Standart hata	Maksimum	Minimum
Gdpper	3.416391	4.133629	13.63582	-8.164894
Openness	42.67483	12.88447	69.39328	15.63559
Fdi	2.246382	1.308271	5.368357	0.2051241
Exch	21.09624	21.38465	74.1	1.01

Panel veri analizi ile yapılacak çalışmalar, birinci nesil ve ikinci nesil olarak iki türe ayrılmıştır. Analize başlamadan önce kullanılacak yönteme karar vermek için yatay-kesit bağımlılığı yönteminden faydalanılacaktır. Çünkü kesitler arasında bir ilişki olması durumunda, bu

durumu dikkate almadan kullanılan yöntem analiz sonuçlarını etkilemektedir. Yatay-kesit bağımlılığının tespit edilmesi durumunda analizlerde ikinci nesil testleri kullanmamak sonuçların tutasız ve sapmalı olmasına neden olabilir (Breusch ve Pagan, 1980; Pesaran, 2004; Pesaran vd. 2008). Bu nedenle birim kök analizinden önce kullanılan tüm değişkenler için yatay-kesit bağımlılığı kontrol edilmiş ve analiz sonucuna göre kullanılacak birim kök testine karar verilmiştir.

Breusch-Pagan (1980); Pesaran (2004); Pesaran-Ullah-Yamagata (2008) tarafından ekonometri literatürüne kazandırılan yatay-kesit bağımlılığı testi, kesitler arasında (ülke, firma vb.) herhangi bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek için kullanılmaktadır. Yani analize dahil edilen kesitlerden birinde yaşanan bir şok, kriz gibi durumların diğer kestileri etkileyip etkilemediğini tespit etmektedir. Zaman boyutu ve kesit boyutunun farklılık göstermesine göre bu testlerden faydalanılmaktadır. Örneğin; Breusch-Pagan (1980) testinin kullanabilmek için kesit boyutunun zaman boyutundan küçük olması ($N < T$) gerekmektedir. Ters durumda zaman boyutu kesti boyutundan küçük ($T < N$) olması durumunda da Pesaran (2004) kestini kullanmak daha uygun olacaktır. Pesaran-Ullah-Yamagata (2008) testi zaman boyutunun kesit boyutundan büyük ve küçük olduğu durumlar için ($T > N$, $T < N$) kullanılabilir.

Tablo 4. Yatay-Kesit Bağımlılığı (Değişkenler İçin)

	GDP	OPENNES	FDI	EXCH
LM (BP,1980)	26.703* (0.003)	24.394* (0.007)	17.006*** (0.074)	27.586* (0.002)
CD_{LM} (PESARAN, 2004)	3.735* (0.000)	3.219* (0.001)	1.567*** (0.059)	3.932* (0.000)
CD (PESARAN, 2004)	-3.033* (0.001)	-3.339* (0.000)	-2.881* (0.002)	-2.384* (0.009)
LM_{ADJ} (PUY, 2008)	3.742* (0.000)	3.484* (0.000)	1.117 (0.132)	5.038* (0.000)

Not: BP: Breusch & Pagan, PUY: Pesaran, Ullah ve Yamagata'yı, parantez içerisindeki değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir. Katsayı tahmini değişkenlerin düzey seviyesi kullanılarak tespit edilmiş ve sabit model kullanılmıştır. En uygun gecikme uzunluğu ise bir olarak belirlenmiştir.

Tablo 4'teki sonuçlar incelendiğinde, değişkenler arasında güçlü bir şekilde yatay-kesit bağımlılığı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre incelenen ülkelerin herhangi birinde yaşanacak bir krizin, durgunluğun veya o ülkenin uygulayacağı herhangi bir dış ticaret politikasının diğer ülkeleri de etkileyeceği manasına gelmektedir. Bu durum hem küreselleşme hem de ülkelerin birbiri ile olan dış ticari ilişkilerini doğrular niteliktedir ve beklentilerimiz ile uyumlu çıkmıştır. Bu sebepten politika yapıcılar uygulayacakları ekonomi politikalarına karar verirken ilişkide oldukları ülkelerin durumuna göre hareket etmesinin önemli olduğunu belirtmekte fayda vardır. Tablo.4'teki sonuçlara göre yatay-kesit bağımlılığı tespit edildiği için ikinci nesil birim kök testlerinden, CADF panel birim kök testi kullanılmıştır.

CADF panel birim kök testi Pesaran (2007) tarafından literatüre kazandırılmıştır. Bu test hem panelin geneli için hem de herbir kesit için sonuçlar vermektedir. Pesaran (2007) bu testi zaman serisi analizlerinde kullanılan ADF birim kök testini temel alarak geliştirmiştir. Bu test

yatay-kesit varsayımına dayalı olarak geliştirilmesinin yanı sıra örneklem boyutunun her iki durumuna karşı, $T > N$ ve $T < N$ gibi durumların varsayımı altında kullanılabilir. Ayrıca, standart normal dağılıma sahip olması ile birlikte mekânsal oto-korelasyon ve kesitlerin incelenen dönemde farklı zamanlardan etkilendiğini varsaymaktadır. CADF test istatistiği aşağıdaki denklem ile hesaplanmaktadır:

$$CADF_i = t_i(\alpha_i) = \frac{\hat{\alpha}_i}{se(\hat{\alpha}_i)} = \frac{\Delta Y_i' M_x \gamma_{i,-1}}{\sqrt{\hat{\sigma}_{\varepsilon,i}^2 (\gamma_{i,-1}' M_x \gamma_{i,-1})}} \quad (2)$$

Bu denklemde M_x ve $\hat{\sigma}_{\varepsilon,i}^2$ hesaplanma şekilleri: $M_x = I_{T-1} - x(x'x)^{-1}x'$ şeklinde hesaplanmakta ve $x = \Delta \bar{y}, \bar{y}_{-1}'$ 'dir. $\hat{\sigma}_{\varepsilon,i}^2$ ise $\hat{\sigma}_{\varepsilon,i}^2 = T^{-1} \Delta Y_i' M_x \Delta y_i$ şeklinde hesaplanmaktadır. CADF test istatistiği herbir kesitin sonucunu vermektedir. Panelin geneli için CIPS test istatistiği geliştirmiş olup herbir kesitin birim kök sonuçlarının ortalaması alınarak hesaplanmaktadır. CIPS test istatistiği ise aşağıdaki denklem yardımı ile hesaplanmaktadır:

$$CIPS(N, T) = t - bar = N^{-1} \sum_{i=1}^N t_i(N, T) \quad (3)$$

Bu testte göre değişkenler hakkında durağandır ya da durağan değildir karar verebilmek için hesaplanan test istatistiği kritik değerler karşılaştırılır. Eğer hesaplanan test istatistiği kritik değerden küçükse değişkenin durağan olduğuna değilse birim köklü olduğuna karar verilir. Bu doğrultuda bu testin temel ve alternatif hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

$H_0: \alpha_i = 0$ Paneldeki kesitlerin tamamı birim köklüdür.

$H_1: \begin{cases} \alpha_i = 0, & i = 1, 2, 3, \dots, N \\ \alpha_i < 0, & i = N + 1, N + 2, \dots, N \end{cases}$ Paneldeki kesitlerin bazıları durağan, bazıları ise birim köklüdür.

Tablo 5. CADF Birim Kök Testi ,Sonuçları

	Brezilya	Çin	Hindistan	Rusya	G. Afrika	CIPS	
GDP	-2.218	-2.900	-1.093	-1.201	-2.032	-1.889	
OPENNES	-0.162	-1.263	-2.067	-3.387	-1.234	-1.623	
FDI	-2.668	-0.618	-0.684	-2.139	-2.965	-1.815	
EXCH	-0.428	1.116	-1.462	-3.389	-5.229*	-1.879	
ΔGDP	-3.325***	-2.659	-2.154	-2.141	-3.796**	-2.815*	
ΔOPENNES	-1.847	-2.402	-2.222	-4.189**	-3.172***	-2.766*	
ΔFDI	-2.872	-3.925***	-3.611**	-5.090*	-3.755**	-3.851*	
ΔEXCH	-1.279	-1.669	-3.985**	-4.306**	-4.661*	-3.180*	
Kritik Değerler	%1	-4.35	-4.35	-4.35	-4.35	-4.35	-2.60
	%5	-3.43	-3.43	-3.43	-3.43	-3.43	-2.34
	%10	-3.00	-3.00	-3.00	-3.00	-3.00	-2.21

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 kritik değerleri, Δ birinci farkı belirtmektedir. Tüm değişkenlerde sabit model kullanılmış olup, en uygun gecikme uzunluğu "Schwarz" bilgi ölçütüne göre bir olarak belirlenmiştir. Kritik değerler Pesaran (2007) makalesinden syf 275 ve 280'deki tablolardan alınmıştır.

Ekonometri analizlerinde durağan olma şartı aranmaktadır çünkü değişkenler durağan bir seyir izlemediği takdirde t-istatistik ve F-istatistik sonuçlarının hatalı olması, sahte regresyon sorunu gibi durumlar ile karşılaşılabilir (Gujarati, 1999: 713-726). Bu sebepten

değişkenlerin durağanlıkları CADF birim kök testi ile incelenmiştir. Tablo 5'teki sonuçlara göre tüm değişkenlerin düzeyde birim köklü oldukları tespit edilmiş, daha sonrasında değişkenlerin farkı alınıp durağanlığı incelenmiş ve birinci farkında durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablodaki sonuçlara göre; tüm değişkenlerin birinci farkı alındığında durağanlaştığı tespit edildiğinden dolayı eş-bütünleşme ilişkisi incelenmiştir. Eş-bütünleşme ilişkisi aynı dereceden durağan olan değişkenlerin uzun dönemli ilişkisini incelemek için geliştirilmiştir. Farkı alınmış değişkenlerle yapılan analizlerde sadece kısa dönemdeki şokların etkisini ortadan kaldırmamaktadır aynı zamanda uzun dönemli ilişkisinde tespit edilememesine neden olmaktadır. Eş-bütünleşme testleri bu durumu ortadan kaldırmak için birinci farkında durağan olan değişkenlerin düzey değeri ile analiz yapılmasına imkân sağlamaktadır. Bu nedenden, bu çalışmada kullanılan değişkenler birinci farkı alındığında durağan olduğu için Westerlund (2007) tarafından ekonometri literatürüne kazandırılan panel eş-bütünleşme analizi ile uzun dönemli ilişki incelenmiş ve sonuçlar raporlanmıştır. Ancak eş-bütünleşme ilişkisi incelenmeden önce kurulan modelde yatay-kesit bağımlılığının olup olmadığı araştırılmıştır çünkü; Westerlund (2007) eş-bütünleşme ilişkisini hem yatay-kesit bağımlılığı olduğu varsayımında hem de olmadığı duruma göre incelemiştir.

Tablo 6. Yatay-Kesit Bağımlılığı Sonuçları (Model İçin)

Regresyon Modeli: $GDP_{it} = \beta_0 + \beta_1 opennes_{it} + \beta_2 fdi_{it} + \beta_3 exch_{it} + \epsilon_{it}$		
	İstatistik	Olasılık
LM (BP,1980)	39.314*	0.000
CD_{LM} (Pesaran, 2004)	6.555*	0.000
CD (Pesaran, 2004)	4.271*	0.000
LM_{ADJ} (PUY, 2008)	8.518*	0.000
<u>Homojenlik test sonucu:</u>		
$\tilde{\Delta}$	1.304**	0.096
$\tilde{\Delta}_{adj}$	1.421**	0.078

Not: * %1, ** %10 kritik değerde anlamlılığı, $\tilde{\Delta}$ delta test istatistiğini, $\tilde{\Delta}_{adj}$ düzeltilmiş delta test istatistiğini ifade etmektedir.

Tablo 6'daki sonuçlara göre kurulan modelde yatay-kesit bağımlılığı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca değişkenlerin heterojen yapıda olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı Westerlund (2007) tarafından geliştirilen panel hata düzeltme modeli (panel error correction term) testi ile incelenecektir. Bu test değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin tespit edilmesinde kullanılan yöntemlerden biridir. Bu test istatistiği 4 temel denklem ile hesaplanmaktadır: Grup_tau, grup_alfa, panel_tau ve panel_alfa. Grup_tau ve grup_alfa kısa dönem için tahmin edilen katsayıların ağırlandırılmış ortlamasını ifade etmekte ve aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$G_{\tau} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N t\hat{\alpha}_i = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{\hat{\alpha}_i}{sh(\hat{\alpha}_i)} \quad (4)$$

$$G_{\tau} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N t\hat{\alpha}_i = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{\hat{\alpha}_i}{sh(\hat{\alpha}_i)} \quad (5)$$

Buradaki $\hat{\alpha}_i(1) = 1 - \sum_{j=1}^{P_i} \alpha_{ij}$ şeklinde hesaplanmaktadır. Panel test istatistikleri ise:

$$\rho_{\tau} = \frac{\hat{\alpha}}{sh(\hat{\alpha})} \quad (6)$$

$$\rho_{\tau} = T x \hat{\alpha} \quad (7)$$

Şeklinde hesaplanmaktadır. Tablo 7'deki sonuçlara göre değişkenlerin eş-bütünleşik olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla analize dahil edilen ticari dışa açıklık, doğrudan yabancı yatırımcılar ve döviz kuru arasında uzun dönemli bir ilişkiden bahsedilebilir.

Tablo 7. Westerlund (2007) Eş-Bütünleşme Testi Sonuçları

	İstatistik	Asymptotic Olasılık	Bootstrap Olasılık
Grup_tau	-5.420*	0.000	0.040
Grup_alfa	-3.904*	0.000	0.026
Panel_tau	-5.333*	0.000	0.025
Panel_alfa	-5.333*	0.000	0.026

Not: * %5 kritik değerde anlamlılığı ifade etmektedir. Gecikme (lag) ve öncül (lead) değeri için bir gecikme kullanılmıştır. Bootstrap için on bin değeri kullanılmıştır. Sabitli model kullanılmıştır.

Westerlund (2007) eş-bütünleşme testi iki farklı test istatistiğine göre, yatay-kesit bağımlılığının olup olmaması varsayımına göre değerlendirilebilmektedir. Eğer değişkenler arasında yatay-kesit bağımlılığı tespit edilmişse bootstrap olasılık değerleri, eğer yatay-kesit bağımlılığı tespit edilememişse asymptotic olasılık değerleri kullanılacaktır. Tablo 6'daki yatay-kesit test sonucuna göre değişkenler arasında yatay-kesit bağımlılığı tespit edildiğinden bootstrap olasılık değerleri dikkate alınmış ve bootstrap olasılık değerlerine göre güçlü bir şekilde eş-bütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir.

Eş-bütünleşme analizinden sonra değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkisinin tespit edilmesi önemlidir. Çünkü uzun ve kısa dönemli ilişki hem bu değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü hem de şiddetinin tespit edilmesinde kullanılmaktadır. Bu doğrultuda bu ilişkiyi tespit etmek için Eberhardt ve Bond (2009) ile Eberhardt ve Teal (2010)'ün ekonometri literatürüne kazandırdığı AMG (Augmented Mean Group) tahmincisinden faydalanılmıştır. Bu test uzun dönemli birlikte hareket eden değişkenler arasında ne tür bir ilişkinin olduğunu yani pozitif mi yoksa negatif mi etkileyeceğini tespit etmede kullanılan bir eş-bütünleşme tahmincisidir.

AMG tahmincisi, Pesaran (2006)'daki CCE yaklaşımına benzer şekilde, panel veri gruplarında gözlemlenebilen ve gözlemlenemeyen etkilerin farklılıklarına benzer zaman serisi özelliklerini de barındırmaktadır. AMG'nin küçük örneklem özellikleri karşılaştırılabilir, CCE yaklaşımına benzer etkiler gösterebilir. Ülke regresyonlarında, AMG tahmincisi yatay kesit bağımlılığını dikkate alır. Bu da bir ortak dinamik etkinin regresyona eklenmesiyle, havuzlanmış regresyonun yıl bazlı kukla değişken katsayısından elde edilir. Tüm ülkelerde gözlenemeyen ortak faktörlerin gelişmesini temsil etmektedir. Ülkelerin bazılarında ortak faktörler bulunduğu, ülke spesifik eşbütünleşme ilişkisi tespit edilebilecek ve ülkeler arasındaki farklılıklar ortaya konabilecektir.

AMG tahmincisi iki farklı şekilde modellenmiştir. İlk olarak farkı alınmış bağımlı ve bağımsız değişkenleri kullanarak aşağıdaki model tahmin edilir:

$$\Delta y_{it} = \Delta x'_{it} b + \sum_{t=2}^T c_t \Delta D_t + \varepsilon_{it} \quad (8)$$

Burada $F_t = C_t$, F_t zaman kuklalarının parametre tahminlerini, ΔD_t ise zaman kuklasını ifade etmektedir. Daha sonrasında regresyon modeli her bir kesit için OLS (Ordinary Least Square) kullanılarak tahmin edilir ve β_i 'ler hesaplanır. Bunun için aşağıdaki denklem yardımıyla hesaplanır:

$$Y_{it} = X'_{it} \beta_i + \lambda_i \hat{C}_t + \varepsilon_{it} \quad (9)$$

Son olarak da panel eş-bütünleşme tahmincisi $\beta_{AMG} = N^{-1} \sum_{i=1}^N \beta_i$ denklemi yardımı ile hesaplanır. Tablo 8'de AMG uzun dönem eş-bütünleşme tahmini sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 8. AMG Tahmincisi Sonuçları

	Panelin Geneli	Brezilya	Çin	Hindistan	Rusya	G. Afrika
openness	0.116** (0.036)	0.192 (0.322)	0.082* (0.003)	0.060 (0.510)	0.271* (0.002)	-0.018 (0.613)
Fdi	0.039 (0.568)	0.096 (0.787)	0.469 (0.116)	-1.207 (0.293)	0.032 (0.952)	-0.0383 (0.806)
Exch	0.087** (0.036)	-0.786 (0.445)	-0.015 (0.960)	0.072 (0.449)	0.139* (0.000)	0.145 (0.168)
C	0.574 (0.606)	-1.983 (0.510)	3.049 (0.271)	0.363 (0.926)	-15.864* (0.003)	0.856 (0.571)

Not: * ve ** sırasıyla %1 ve %5 kritik değerde anlamlılığı, C sabit değeri belirtmektedir. Model tahmini yapılırken dirençli (robust) tahmini kullanılmıştır. Olasılık (prob) değerleri parantez içerisinde gösterilmiştir.

Tablo 8'deki sonuçlar incelendiğinde panelin geneli için ticari dışa açıklığın ve döviz kurunun ekonomik büyüme üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar literatürdeki çalışmalara paralellik göstermesine karşın zıtlıkta göstermektedir. Örneğin; Sachs ve Warner (1995); Edwards (1998) çalışmalarında dış açıklığın ekonomik büyümeyi olumlu yani pozitif etkilediğini tespit ederken, Levine ve Renelt (1992); Rodrigez ve Rodrik (2000) is çalışmalarında negatif etkilediğini iddia etmektedirler. Bu iktisatçılar dışında Krugman (1979); Chang (2004) ile klasik iktisatçılar ve yeni klasik iktisatçılarda dış açıklığın ekonomik büyümeye pozitif etkisinin olduğunu savunmaktadırlar. Sonuç olarak iktisatçılar arasındaki genel konsensüsün pozitif olduğu yönündedir. Ayrıca bu çalışmalar, bu iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu üzerinedir. Bu çalışmada tespit ettiğimiz sonuç hem teorik beklentimizi hem de literatürde çalışmalarını doğrular niteliktedir. Doğrudan yabancı yatırımların pozitif etkisi olmasına karşın istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğunu söylemek mümkün değildir.

Tablo 6'daki sonuçlara göre; incelenen kesitlerin heterojen bir yapıda olmasından dolayı ülke özelinde de yorum yapılması yanlış olmayacaktır. Bu sebepten, ülke özelinde değerlendirildiğinde Çin ve Rusya haricinde diğer ülkelerde, ticari dışa açıklığın, doğrudan yabancı yatırımların ve döviz kuru değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerinde istatistiki

olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bunun nedenleri arasında bu ülkelerin gelişmişlik seviyesinin ve gerekli alt yapının sağlanamamış olması gösterilebilir. Sun ve Parikh (2001) çalışmasında dış ticaretin ekonomik büyümeyi pozitif ve istatistiki olarak anlamlı etkileyebilmesi için gelişmişlik düzeyinin önemli olduğunu belirtmiştir. Bu sonuçlar Sun ve Parikh (2001) çalışmasını bir nevi doğrulamaktadır çünkü Çin ve Rusya bu ülkeler genelinde daha fazla gelişmişlik düzeyine sahip olduğundan ticari dışa açıklığı pozitif ve istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. Ayrıca bu ülkelerin endüstri-içi ticareti geliştirmeleri de ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin istatistiki olarak anlamlı olmasını sağlayabilir.

SONUÇ

Özellikle 1980 sonrasında, kürselleşmenin hız kazanmasıyla ülkelerin ticari açıklık oranının giderek arttığı ve bunun sonucu olarak ekonomik büyüme ve kalkınma hızlarının büyüdüğü görüşü yoğunlukla dile getirilmekte ve kabul görmektedir.

Çalışmanın örnekleme Brezilya, Rusya, Çin, Hindistan ve Güney Afrika Cumhuriyeti (BRICS) ülkeleri ve 1996-2020 döneminden oluşmaktadır. Analiz sonuçları BRICS ülkeleri için ticari açıklığın ekonomik büyüme oranını pozitif etkilediğini ortaya koymaktadır. Özellikle ekonomik büyümenin, belirtilen dönem aralığında bu ülkelerde hız kazanması ve böylece, büyümeyi teşvik eden mal ihracatı ve hizmet ithalatı yönünde katkıların daha fazla olduğu düşünülebilir. Bunun nedeni ise niteliksel girdi olan sermaye ve aramalı teknoloji ithalatının artmasının üretime ve verimliliğe olumlu katkısı olarak görülmektedir.

Buna karşın, Burange vd. (2013), mal ve hizmet ithalatının uzun vadede BRICS ülkelerinin dışa bağımlılıklarını artıracak ve dolayısıyla döviz rezervlerini eriteceğini, ekonomik büyümelerine zarar vereceğini ifade etmiştir. Burange(2013) çalışmasını doğrular nitelikte, BRICS örnekleme üzerine yapılan bu çalışmada özellikle doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi görülmemiştir. Ülkeler tek tek analize katıldıklarında çıkan sonuçlar panelin geneline uygulanan analize göre daha kırılğan yapıda, yabancı sermayenin özellikle Rusya ve Çin dışındaki grup üyesi ülkelerde ekonomik büyüme ile pozitif ilişkisine rastlanmadığını göstermiştir.

BRICS ülkelerinin aynı çatı altında birleşmesine paralel bir görüş ekonometrik olarak da yatay kesit bağımlılığının bulunması ile doğrulanabilir. Bu ülkeler coğrafi olarak birbirine komşu ve yapısal özellikleri bakımından homojen ülkeler değillerdir. Çeşitli coğrafyaların- Latin Amerika, Asya, Afrika gibi- ticari dışa açılma dönemi ile birlikte yükselen piyasa ekonomilerinin üst sıralarında yer alan bu ülkelerdeki ekonomik büyümenin sebebinin ticari açıklık olup olmadığı araştırılmış ve ülke grubu olarak ele alınan modele dair bulgular ticari dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. AMG tahmincisi yöntemine göre ise, döviz kuru ve ekonomik büyüme arasındaki pozitif ilişki de panelin geneline yansırken, tek tek ülkeler özelinde benzer sonucu göstermemiştir. Bu da BRICS ülkelerinin tek tek ekonomik yapılarının, doğal zenginliklerinin, faktör donatımı çeşitliliklerinin ortaya çıkardığı ulusal farklılıklarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Ticaretin serbestleşmesi ve ekonomik büyüme ilişkisi sorgulanan literatürde fikir birliğine varılamadığı söylenebilir. Yaygınlaşan karşıt görüşlere dayanarak ekonomik büyümeyi ticari açıklıkla açıklayan görüşlere de şüpheli yaklaşılması gerektiği ve her ülke örnekleme için farklı bulgulara erişilebileceğini göstermesi açısından faydalı olduğu düşünülmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı / Researchers' Contribution Rate Statement

Yazarlar bu çalışmaya eşit şekilde katkı sağladıklarını beyan etmiştir.
The authors declare that they have contributed equally to this article.

Araştırmacıların Çatışma Beyanı / Researchers' Conflict of Interest Statement

Yazarlar, bu çalışmada potansiyel bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.
The authors declare that there is no potential conflict of interest in this study.

Araştırmacıların Etik Beyanı / Ethical Statement of Researchers

Yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Aslan, A., & Topcu, E. (2018). The Relationship between Export and Growth: Panel Data Evidence from Turkish Sectors. *Economies*, 6(2), 22. MDPI AG. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3390/economies6020022>
- Baldwin, R. E. (2004). Openness and Growth: What's the Empirical Relationship? R. E. Baldwin and L. A. Winters (Edt.) In *Challenges to Globalization: Analyzing the Economics* (pp. 499-525). Chicago: University of Chicago Press Retrieved 25 February, 2022 from <https://www.nber.org/system/files/chapters/c9548/c9548.pdf>
- Barro, R. J., & Sala-I-Martin, X. (1997). Technological Diffusion, Convergence, and Growth. *Journal of Economic Growth*, 2(1), 1–26. <http://www.jstor.org/stable/40215930>
- Bhagwati, J., & Srinivasan, T. N. (2002). Trade and Poverty in the Poor Countries. *The American Economic Review*, 92(2), 180–183. <http://www.jstor.org/stable/3083398>
- Bijarnia, B. S. (2013). Whither Global Economic Governance? The Emerging Role of BRICS: An Alternative. *Indian Journal of Asian Affairs*, 26(1/2), 75–92. <http://www.jstor.org/stable/43550357>
- Breusch, T. S. and A. R. Pagan (1980). The Lagrange multiplier test and its applications to model specification tests in econometrics. *Review of Economic Studies* 47, 239–53.
- Burange, L., Ranadive, R. R. & Karnik, N. N. (2013). Trade Openness and Economic Growth Nexus: A Case Study of BRICS. ISFIRE Working Paper Series, No.1. Retrieved 25 February, 2022 from https://ojsiire.com/index.php/isfirewps/issue/view/3/pdf_2
- Burange, L., Ranadive, R. R. & Karnik, N. N. (2015). Causality between Trade Openness and Economic Growth: Experience of India and China. ISFIRE Working Paper Series. No.7. Retrieved 25 February, 2022 from <https://ojsiire.com/index.php/isfirewps/issue/view/19>
- Busse, M. & Koeniger, J. (2012). Trade and Economic Growth: A Re-Examination of the Empirical Evidence. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2009939>. Retrieved 25 February, 2022 from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2009939
- Cambazoğlu, B. (2019) Gelişmekte Olan Ülkeler ve BRICS Ülkelerinin Karşılaştırmalı Makroekonomik Analizi (ss. 273-299), Eds. Aslı Yenipazarlı. Seçilmiş Konularla 21.

- Yüzyılda Dünya Ekonomisi, Ankara: Seçkin Kitabevi. ISBN: 978-975-02-5816-9 (10 puan)
- Cambazoğlu, B. (2020). Trade Protectionism: Pros and Cons. Ahu Coşkun Özer (Eds.), *International Trade Policies in the Era of Globalization*, (pp. 94-115). Hershey: IGI Global Publication. doi:10.4018/978-1-5225-9566-3.ch005
- Çevik, E. I., Atukeren, E. & Korkmaz, T. (2019). Trade Openness and Economic Growth in Turkey: A Rolling Frequency Domain Analysis. *Economies*, 7(2), 41, 2-16, <https://doi.org/10.3390/economies7020041> -
- Cinar, M. & Nulambeh, N. A. (2018). Foreign Direct Investment, Trade Openness and Economic Growth: A Panel Data Analysis for Sub-Saharan Africa. *Business and Economics Research Journal*, 9(4), 749-760. doi: 10.20409/berj.2018.136
- Coe, D. T., Helpman, E., & Hoffmaister, A. W. (1997). North-South R & D Spillovers. *The Economic Journal*, 107(440), 134–149. <http://www.jstor.org/stable/2235275>
- Deardorff, A. V. (2001). Rich and Poor Countries in Neoclassical Trade and Growth. *The Economic Journal*, 111(470), 277–294. Retrieved February, 2022 from <http://www.jstor.org/stable/2667865>
- Dollar, D., & Kraay, A. (2004). Trade, Growth, and Poverty. *The Economic Journal*, 114(493), F22–F49. Retrieved February, 2022 from <http://www.jstor.org/stable/3590109>
- Eberhardt, M., Bond, S. (2009) Cross-section dependence in nonstationary panel models: a novel estimator Online, <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/17692/> MPRA Paper No. 17692, posted 07. October 2009
- Eberhardt, M., Teal, F. (2010) Aggregation versus Heterogeneity in Cross-Country Growth Empirics* 7th October 2010, CSAE WPS/2010-32
- Edwards, S. (1993). Openness, Trade Liberalization, and Growth in Developing Countries. *Journal of Economic Literature*, 31(3), 1358–1393. <http://www.jstor.org/stable/2728244>
- Edwards, S. (1998). Openness, Productivity and Growth: What do We Really Know? *The Economic Journal*, 108(447), 383–398. Retrieved February, 2022 from <http://www.jstor.org/stable/2565567>
- Estevadeordal, A., & Taylor, A. M. (2013). Is The Washington Consensus Dead? Growth, Openness, And the Great Liberalization, 1970s-2000s. *The Review of Economics and Statistics*, 95(5), 1669–1690. Retrieved February, 2022 from <http://www.jstor.org/stable/43554854>
- Frankel, J. A., & Romer, D. (1999). Does Trade Cause Growth? *The American Economic Review*, 89(3), 379–399. Retrieved February, 2022 from <http://www.jstor.org/stable/117025>
- Gujarati, D.N. (1999) *Essentials of Econometrics*. 2nd Edition, McGraw-Hill, New York.
- Irwin, D. (2001). A Brief History of International Trade Policy. Retrieved December 14, 2018, from <https://www.econlib.org/library/Columns/Irwintrade.html>.
- Khobai, H., Kolisi, N. & Moyo, C. (2018). The Relationship between Trade Openness and Economic Growth: The Case of Ghana and Nigeria. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 8(1), 77-82.

- Kristjanpoller R., W., & Olson, J. E. (2014). Economic Growth in Latin American Countries: Is It Based on Export-Led or Import-Led Growth? *Emerging Markets Finance & Trade*, 50, 6–20. <http://www.jstor.org/stable/24475677>
- Krugman, P. (1979). A Model of Innovation, Technology Transfer, and the World Distribution of Income. *Journal of Political Economy*, 87(2), 253–266. <http://www.jstor.org/stable/1832086>
- Krugman, P. (1994). The Myth of Asia's Miracle. *Foreign Affairs*, 73(6), 62–78. <https://doi.org/10.2307/20046929>
- Kurt, S. & Berber, M. (2010). Türkiye'de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme . *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22 (2) , 57-80. Retrieved 22 February, 2022 from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniiibd/issue/2694/35460>
- Levine, R. & Renelt, D. (1992). A Sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regression. *The American Economic Review*, 82(4), 942-963. <https://www.jstor.org/stable/2117352>
- Madsen, J. B. (2009). Trade Barriers, Openness, and Economic Growth. *Southern Economic Journal*, 76(2), 397–418. Retrieved February, 2022 from <http://www.jstor.org/stable/27751473>
- Ocampo, J. A. & Taylor, L. (1998). Trade Liberalization in Developing Economies: Modest Benefits but Problems with Productivity Growth, Macro Prices, and Income Distribution. CEPA Working Paper, No. 8, Retrieved 25 February, 2022 from <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.202.5869&rep=rep1&type=pdf>
- Pesaran, H. , Ullah, A., Yamagata, T (2008)“ A bias-adjusted LM test of error cross-section independence” *Econometrics Journal* (2008), volume 11, pp. 105–127. doi: 10.1111/j.1368-423X.2007.00227.x
- Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. (IZA Discussion Paper No. 1240)
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22 (2), 265-312.
- Rodríguez, F. (2007). Openness and growth: What Have We Learned? UN DESA Working Paper, No. 51, 1-25. Retrieved 25 February, 2022 from <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/1597341784.7773.pdf>
- Rodríguez, F., & Rodrik, D. (2000). Trade Policy and Economic Growth: A Skeptic's Guide to the Cross-National Evidence. *NBER Macroeconomics Annual*, 15, 261–325. <https://doi.org/10.2307/3585399>
- Rodrik, D. (1996). Understanding Economic Policy Reform. *Journal of Economic Literature*, 34(1), 9–41. <http://www.jstor.org/stable/2729408>
- Sachs, J. D., Warner, A., Åslund, A., & Fischer, S. (1995). Economic Reform and the Process of Global Integration. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1995(1), 1–118. Retrieved February, 2022 from <https://doi.org/10.2307/2534573>

- Shayanewako, B.. (2018). The Relationship between Trade Openness and Economic Growth: The Case of BRICS Countries. *Journal of Global Economics*. 6(2). DOI: 10.4172/2375-4389.1000289
- Soomro, A. N., Kumar, J. & Kumari, J. (2022). The Dynamic Relationship Between FDI, ICT, Trade Openness, and Economic Growth: Evidence from BRICS Countries. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 9(2), 295-303. doi:10.13106/jafeb.2022.vol9.no2.0295
- Srinivasan, T. N. (1991). Reform of Industrial and Trade Policies. *Economic and Political Weekly*, 26(37), 2143–2145. <http://www.jstor.org/stable/41626997>
- The World Bank [WB] Data Retrieved February, 2022 from <https://data.worldbank.org/indicator>
- Vamvakidis, A. (2002). How Robust Is the Growth-Openness Connection? Historical Evidence. *Journal of Economic Growth*, 7(1), 57–80. Retrieved February, 2022 from <http://www.jstor.org/stable/40216054>
- Veeramani, C. (2014). World's Knowledge Spillovers : Beyond Openness and Growth. *Journal of Economic Integration*, 29(2), 298–328. Retrieved February, 2022 from <http://www.jstor.org/stable/23723857>
- Wacziarg, R., & Welch, K. H. (2003). Trade Liberalization and Growth: New Evidence. National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper, No. 10152. Retrieved February, 2022 from <http://www.nber.org/papers/w10152>
- Wacziarg, R., & Welch, K. H. (2008). Trade Liberalization and Growth: New Evidence. *The World Bank Economic Review*, 22(2), 187–231. <http://www.jstor.org/stable/40282271>
- Westerlund, J. (2007) Testing for Error Correction in Panel Data, *OXFORD BULLETIN OF ECONOMICS AND STATISTICS*, 69, 6 (2007) 0305-9049, doi: 10.1111/j.1468-0084.2007.00477.x, Blackwell Publishing Ltd and the Department of Economics, University of Oxford, 2007. Published by Blackwell Publishing Ltd,
- Winters, L. A. (2004). Trade Liberalisation and Economic Performance: An Overview. *The Economic Journal*, 114(493), F4–F21. Retrieved February, 2022 from <http://www.jstor.org/stable/3590108>
- Yenipazarlı, A. & Erdal, F. (2010). Dış Ticaretin Serbestleşmesi ve Ekonomik Büyüme. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 15-24. Retrieved 05 March, 2022 from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ebd/issue/4855/66770>

Devletin Dijitalleşmesini Tartışmak: Dijital Hükümet Literatürü Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz¹

Discussing the Digitalization of the State: A Bibliometric Analysis of the Digital Government Literature

Nazan BUDAK²

Abdullah ÖZÇELİK^{3a}

² Sakarya Üniversitesi, SBE, nazan.budak3@ogr.sakarya.edu.tr Orcid ID: 0000-0002-5146-5241

³ Sakarya Üniversitesi, SBE, abduallahozcelik@sakarya.edu.tr Orcid ID: 0000-0003-1041-199X

^aYazışılan yazar/Corresponding author

Article Info:	Research Article	Makale Bilgisi:	Araştırma Makalesi
Date Submitted:	28.04.2022	Geliş Tarihi:	28.04.2022
Date Revised:	19.05.2022	Düzeltilme Tarihi:	19.05.2022
Date Accepted:	20.05.2022	Kabul Tarihi:	20.05.2022

Abstract

This study aims to reveal the general view of scientific studies on the digitalization of the state from different perspectives by using bibliometric analysis method. Digital government represents the transformation of the public sector into the next stage of public administration and the delivery of Information and Communication Technology (ICT) based services. The digitization of government is a way to improve public services increase people's participation, transparency, accountability and inclusion. The study from 1998 to 2022, 764 documents in the WoS database were examined. Documents were classified, classified and visualized with Bibliometrix R Studio software. The study was filtered using "Digital Government" "Digital Governance". It was seen that a total of 1465 authors worked in this field in 77 countries. The country with the most publications is the USA, with 469. Again, the country with the highest number of citations in the USA with 3876. The most-published author is Marijn Janssen, with 106 publications, and the most prolific publisher is the Government Information Quarterly.

Keywords: Digital Government, Digital Governance, Bibliometric Analysis, Bibliometrix

Özet

Bu çalışma, bibliyometrik analiz yöntemi kullanarak, devletin dijitalleşmesiyle ilgili bilimsel çalışmaların genel görünümünü farklı açılardan ortaya koymayı amaçlamaktadır. Dijital hükümet, kamu sektörünün kamu yönetiminin bir sonraki aşamasına dönüşümünü ve Bilgi ve İletişim Teknolojisi (BİT) tabanlı hizmetlerin sunulmasını temsil eder. Devletin dijitalleşmesi kamu hizmetlerini iyileştirmenin, insanların katılımını, şeffaflığı, hesap verebilirliği ve kapsayıcılığı artırmanın bir yoludur. Çalışmada 1998'den 2022'e kadar WoS veri tabanındaki 764 doküman incelenmiştir. Dokümanlar Bibliometrix R Studio yazılımı ile sınıflandırılıp tasnif edilmiş ve görselleştirilmiştir. Çalışma "Digital Government", "Digital Governance" anahtar kelimeleri kullanılarak filtrelenmiştir. Bu alanda 77 ülkede toplam 1465 yazarın çalışma yaptığı görülmüştür. En çok yayın yapan ülke 469'la ABD'dir. Yine en çok atıf yapan ülke 3876 ile ABD'dir. En fazla çalışma yapan kurum 47 yayımla Center for Technology in Government ve University at Albany, bu alanda en çok yayın yapan yazar 106 yayımla Marijn Janssen ve en üretken yayıncı Government Information Quarterly dergisidir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Hükümet, Dijital Yönetişim, Bibliyometrik Analiz, Bibliometrix

¹ Yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmişlerdir. Aksi bir durumda Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies Dergisi sorumlu değildir. İntihal raporu alınmıştır. / The authors declared that all processes of this study comply with research and publication ethics, and comply with ethical rules and scientific citation principles. Otherwise, Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies is not responsible. A plagiarism report is received.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem: This study aims to reveal the general view of scientific studies on the digitalization of the state from different perspectives by using the bibliometric analysis method. The study was presented by using the WoS database. It is expected to fill an essential gap in Turkey's academic literature and reveal the big picture about digital government.

Research Questions: Thematically, we tried to answer the following research questions by applying bibliometric analysis to the digitalization of the state:

- 1-Which countries have the most publications in this field, and what is the historical trend?
- 2-Which University/Institute has the most articles and the historical trend?
- 3-Who are the authors with the most articles, and how many citations have they received? 4-What are the most productive publishers?
- 5-What are the most influential documents and research topics?
- 6-What is the intellectual structure of digital government literature?

Literature Review: Digital government represents the transformation of the public sector into the next stage of public administration and the delivery of Information and Communication Technology (ICT) based services. The digitization of government is a way to improve public services and increase people's participation, transparency, accountability and inclusion. Digital technologies provide greater efficiency and responsiveness in governments, allowing them to react quickly and anticipate people's needs. Countries with strong, versatile e-government systems that have reached digital maturity provide precise and up-to-date information to the public, local authorities and healthcare professionals. It also creates opportunities to spread misinformation and address cybersecurity and data privacy issues by working with other stakeholders, such as platform providers.

Methodology: The study examined 764 documents in the WoS database from 1998 to 2022. Documents were classified, classified, and visualized with Bibliometrix R Studio software. The study was filtered using "Digital Government" and "Digital Governance." Within the determined keywords, the first document belongs to 1998, and 404 sources (articles, books, etc.) and 764 documents were found until 2021. Average citations per document 10 It is seen that 1465 authors have worked in this field.

Result and Conclusion: It has been seen that the keywords are generally technology, management, e-government, and digital government. The dominant concepts in the authors' keywords are digital transformation, electronic government, administration, government, etc. In the word cloud of the subjects, public, management, e-government, information transformation, and data are more dominant. In the keywords in the abstracts, terms such as digital, management, public, and research are dominant. It has been determined that the studies in the field of digital government- digital governance started to increase in 2016 and reached the highest level in the 2020s. This situation can be attributed to the fact that digitalization requires a transformation and change in every field with the increase in the speed and level of information and communication technologies. The country that broadcasts the most is the USA, with 469. Again, the most cited country is the USA, with 3876. It has been

seen that the USA ranks first among countries and institutions in terms of the number of publications and citations. The institution that has done the most is the Center for Technology in Government and University at Albany, with 47 publications. Marijn Janssen is the most published author, with 106 publications. The most prolific publisher is the Government Information Quarterly. The most cited article is “An Open Government Maturity Model for social media-based public engagement” by Lee, Gwanhoo- Kwak Young H. It has been observed that research is mainly concentrated in North and Latin America, Western Europe, and Asia-Pacific countries. In the studies on digital government and digital governance, it is seen that the cooperation of the USA with other countries is more, and it is in the center of the country. It is a regional leader in the US when it comes to the digitalization of the state. The existence of organizations supporting studies in the USA, the abundance of research and technology centers, and qualified authors and researchers have caused the majority of articles and books on the subject to be found in this country.

The strategic use of digital and data will help public sector organizations transform service design and delivery, directly impacting citizen satisfaction and trust in governments. The results are significant to researchers who will use the link between digital government/governance fields to develop new ideas and studies. New research avenues can be opened on this subject. It can find answers to the questions of those who will do research in this field or offer clues. It can also show many perspectives that can assist researchers in further analysis.

GİRİŞ

Kamu hizmetlerinin kalitesi ve güvenilirliği, kamu kurumlarının dürüstlüğü ve güveni üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Bu, vatandaşların ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde yanıt

vermek gerekli kapasiteye sahip hükümetleri gerektirmektedir (OECD, 2020). Birçok ülke erişilebilir, güvenilir, hızlı, kişiselleştirilmiş, güvenli ve kapsayıcı hizmetler sunmak için açık ve katılımcı mekanizmalar aracılığıyla insanlarla ortak işbirliği halindedir (UN,2020). Dijital bir hükümet, genel olarak daha iyi hizmetler sunmak ve hükümet, vatandaşlar ve özel sektör arasındaki ilişkileri geliştirmek için kamu sektöründe teknolojilerin kullanımını ifade eder (Bakar vd.,2021:4). Kamuda yaşanan böylesi bir dönüşüm süreci, ' dijital dönüşüm' kavramı altında isimlendirilmektedir. Örgütsel bakış açısından, dijital dönüşüm, yeni dijital teknolojileri kurumsallaştırmak ve organizasyon içinde rutinleştirmek için mevcut süreçlerin, prosedürlerin, yapıların ve hizmetlerin tamamen yeniden tasarlanmasını ifade eder (Tangi vd.,2021:1).

Dijital teknolojilerin günümüzde önemli organizasyonel değişiklikleri tetikleyerek hükümetlerin daha iyi operasyonel performanslar elde etmek için uygun şekilde organize edilmesi gerektirmektedir (Ashaye - Irani, 2019). Dijital teknolojilerin benimsenmesi ve verilerin uygulanması, hükümetin iç süreçlerini ve operasyonlarını ve sonuç olarak kamu hizmetlerini nasıl tasarlayıp sunduklarını değiştirebilir. (OECD, 2020). Dijital hükümet, kamu sektörünün kamu yönetiminin bir sonraki aşamasına dönüşümünü ve BİT tabanlı hizmetlerin sunulmasını temsil eder. Dijital hükümetin dijital olgunluk girişimleri, yalnızca kendi içindeki dönüşüme değil, aynı zamanda hükümetle etkileşimdeki iletişim kanalları da dahil olmak üzere hükümet ve vatandaşlar arasındaki ilişkilere de odaklanmaktadır (Bakar vd.,2021:4). Dijital olgunluğa erişen güçlü, çok yönlü e-devlet sistemlerine sahip ülkeler, halka, yerel makamlara ve sağlık çalışanlarına açık ve güncel bilgiler sağlarken, platform sağlayıcılar gibi diğer paydaşlarla birlikte ve onlarla birlikte çalışarak yanlış bilgilerin yayılması ve siber güvenlik ve veri gizliliği konularının ele alınması konusunda fırsatlar da yaratır (UN, 2020).

Dijital teknolojiler, hükümetlerde daha fazla verimlilik ve yanıt verebilirlik sağlayarak hızlı tepki vermelerine ve hatta insanların ihtiyaçlarını öngörmelerine olanak tanır. Hükümetler, dijital teknolojileri stratejik ve etkin bir şekilde kullanma kapasitelerinde ilerlemiştir. Dijital ve verilerin stratejik kullanımı, kamu sektörü kuruluşlarının hizmet tasarımını ve sunumunu dönüştürmesine yardımcı olacak ve bu da vatandaşların memnuniyeti ve hükümetlere olan güveni üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olacaktır (OECD, 2020).

Bibliyometrik bir analiz yapabilmek için araştırmaya konu olan alanda yeterli sayıda çalışma yapılmış olması gerekmektedir. Bibliyometrik analiz yapılan çalışmalar hakkında detaylı bilgi vermektedir. Verilerin elde edilip işlenmesi, içeriklerinin veya atıflarının analiz edilmesinde bibliyometrik yöntemler sıklıkla kullanılmaktadır (Elleegard–Wallin, 2015).

Bu çalışma, bibliyometrik yöntemi kullanarak, devletin dijitalleşmesiyle ilgili bilimsel çalışmaların genel görünümünü farklı açılardan ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, WoS veri tabanından yararlanılarak ortaya konulmuştur. Türkiye'nin akademik literatüründe önemli bir boşluğu doldurması ve dijital hükümet ile ilgili büyük resmi ortaya koyması beklenmektedir.

Tematik olarak devletin dijitalleşmesi konusunda bibliyometrik analiz uygulayarak aşağıdaki araştırma sorularını yanıtlamaya çalışılmıştır:

- 1- Bu alanda en çok yayın hangi ülkelerde var ve tarihsel eğilim nedir?
- 2- En çok makale hangi Üniversite/Enstitüde var ve tarihsel eğilim nedir?

3- En çok makalesi olan yazarlar kimlerdir ve kaç atıf almıştır?

4- En üretken yayıncılar hangileridir?

5- En etkili belgeler ve araştırma konuları nelerdir?

6- Dijital hükümet literatürünün düşünsel yapısı nasıldır?

Bu bilgiler ışığında makalenin birinci bölümünde dijital hükümet ve e-devlet üzerine yapılan bibliyometrik çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde makalenin yöntemi detaylı izah edilmiştir. Üçüncü bölümde bibliyometrik analizin bulguları dört kategoride açıklanmıştır: Ülkeler, yazarlar, alıntı ve anahtar kelime analizi. Son bölümde makale değerlendirilmiştir.

2. METOT

Devletin dijitalleşmesine yönelik yapılan literatür taramasında "dijital-government" ve "digital governance" anahtar kelimelerinden oluşan bibliyometrik çalışmalara rastlanılamamıştır. Her iki kavramın alaka düzeyi, birbirine yakın kavramlar olması ve bu konulardaki araştırmaların artışıdır.

Bu çalışmada, dijital hükümet ve dijital yönetim literatürünün mevcut durumunu ortaya çıkarmak için bibliyometrik analiz yöntemi uygulanmıştır. Bibliyometri araştırma çıktılarını, matematiksel ve istatistiksel araçlar aracılığıyla inceleyen disiplinler arası bir bilim dalıdır (Broadus,1987:374). Araştırmanın bibliyometrik analizi Studio-r bibliometrix ile yapılmıştır.

Bu çalışma, atıf, ortak atıf (belgeler ve yazar bazında) ve birlikte ortaya çıkma (yazar anahtar kelimelerine dayalı) analizini kullanarak devletin dijitalleşmesiyle ilgili bilimsel çalışmaların genel eğilimini farklı açılardan ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmada bibliyometrik analiz için akademik bilgiler WoS veri tabanından alınmıştır. WoS, sosyal bilimler, bilim, teknoloji ve sanat ve beşeri bilimler alanlarını kapsayan alanındaki dergilerin en kapsamlı alıntı ve özet veri tabanıdır (Fahimnia vd., 2015). WoS, araştırmaları izlemek, analiz etmek ve görselleştirmek için akıllı araçlar sunar. WoS veri tabanı, bilgi sistemleri araştırmacıları için uygun çok disiplinli bir veri tabanıdır (Okoli - Schabram, 2015).

3.TANIMLAYICI BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Devletin dijitalleşmesine yönelik yapılan literatür taramasında "dijital-government" ve "digital governance" anahtar kelimelerinden oluşan bibliyometrik çalışmalara rastlanılamamıştır. Her iki kavramın alaka düzeyi, birbirine yakın kavramlar olması ve bu konulardaki araştırmaların artışıdır.

Bu çalışmada, dijital hükümet ve dijital yönetim literatürünün mevcut durumunu ortaya çıkarmak için bibliyometrik analiz yöntemi uygulanmıştır. Bibliyometri araştırma çıktılarını, matematiksel ve istatistiksel araçlar aracılığıyla inceleyen disiplinler arası bir bilim dalıdır (Broadus,1987:374). Araştırmanın bibliyometrik analizi Studio-r bibliometrix ile yapılmıştır.

Bu çalışma, atıf, ortak atıf (belgeler ve yazar bazında) ve birlikte ortaya çıkma (yazar anahtar kelimelerine dayalı) analizini kullanarak devletin dijitalleşmesiyle ilgili bilimsel çalışmaların genel eğilimini farklı açılardan ortaya koymayı amaçlamaktadır.

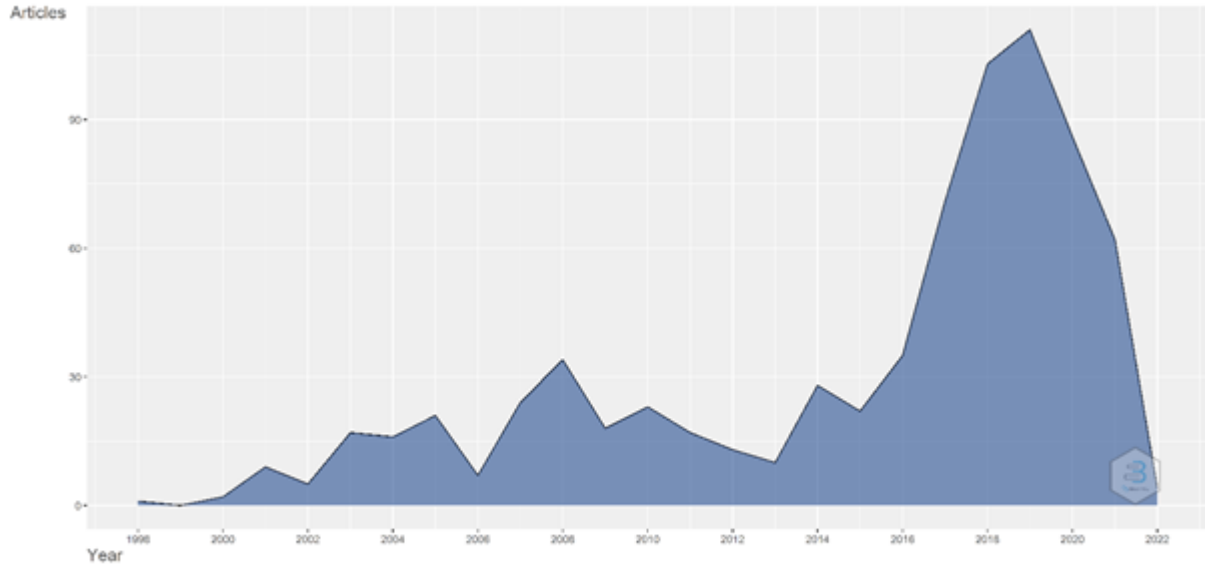
Bu çalışmada bibliyometrik analiz için akademik bilgiler WoS veri tabanından alınmıştır. WoS, sosyal bilimler, bilim, teknoloji ve sanat ve beşeri bilimler alanlarını kapsayan alanındaki dergilerin en kapsamlı alıntı ve özet veri tabanıdır (Fahimnia vd., 2015). WoS, araştırmaları izlemek, analiz etmek ve görselleştirmek için akıllı araçlar sunar. WoS veri tabanı, bilgi sistemleri araştırmacıları için uygun çok disiplinli bir veri tabanıdır (Okoli - Schabram, 2015).

Tablo 1: İncelenen Verinin Genel Görünümü

Tanımlamalar	Sonuçlar
Zaman Aralığı	1998-2022
Kaynaklar (Makale, Kitap vb.)	404
Dökümanlar	764
Belge başına ortalama atf	10,3
Anahtar Kelimeler (ID)	669
Yazarların Anahtar Kelimeleri (DE)	1767
Yazarlar	1465
Yazar Görünümleri	1936
Tek yazarlı belgelerin yazarları	184
Çok yazarlı belgelerin yazarları	1281
Tek yazarlı belgeler	229
Yazar Başına Belge Sayısı	0,522
Belge Başına Yazarlar	1,92
Belge Başına Ortak Yazarlar	2,53
İşbirliği İndeksi	2,39

Şekil 1’de üretilen çalışmaların yıllar içindeki değişimi gösterilmiştir. Digital government-digital governance alanında yapılan çalışmaların 2016’da artmaya başladığı ve 2020’lerde en yüksek seviyeye ulaşıldığı görülmüştür. Bu durum bilgi iletişim teknolojilerin hızı ve seviyesinin artmasıyla dijitalleşmenin her alanda bir dönüşüm ve değişim gerektirmesine bağlanabilir.

Şekil 1. Bilimsel Çalışmaların Yıllar İçindeki Değişimi

4. BULGULAR

Bu bölümde bibliyometrik analiz sonucunda elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Digital government- digital governance konuları üzerine makale yayınlayan kaynaklar ve atıf oranları bu alanda en çok yayın yapan ve atıf alan ülkeler ile yazarlar hakkında bilgi verilmiştir.

Tablo 2. “digital government”, “digital governance” içeren dergiler

Kaynaklar	Articles
Government Information Quarterly	67
International Journal of Electronic Government Research	19
Digital Government: E-Government Research, Case Studies, and Implementation	16
Social Science Computer Review	12
Information Policy	11
International Journal of Public Administration in the Digital Age	10
Managing Digital Governance: Issues Challenges and Solutions	10
Public Management Review	10
Computer	9
Sustainability	9
Building Digital Government Strategies: Principles and Practices	8
Public Administration Review	7
Foundations of Digital Government: Leading and Managing in the Digital Era	6

Tablo 2, “digital government”, “digital governance” içeren 20 bilimsel kaynağın listesini göstermektedir. İlk sırada yer alan Government Information Quarterly’de konuyla ilgili 67 makale bulunmaktadır. Diğer kaynaklar sırasıyla International Journal of Electronic Government Research 19, Digital Government: E-Government Research Case Studies and Implementation 16, Transforming Government- People Process And Policy 15 makale

içermektedir. Dergilerin bulunduğu ülkelere bakıldığında ABD'nin baskın olduğu görülmektedir.

Farklı ülkelerden birçok araştırmacının devletin dijitalleşmesi konusunda çalışmaları mevcuttur. Tablo 3'te en çok yayın yapan 20 yazarın listesi verilmiştir. İlk sırada yer alan Ramon Gil-Garcia 35 makale ile dijital hükümet alanında en çok yayın yapan yazardır. Gil-Garcia, 2009'da dünya çapında dijital hükümet araştırmaları alanında en üretken yazar olarak kabul edilmiştir (www.allbany.edu).

Tablo 3. En çok yayın yapan 20 yazar

Yazarlar	Kurum	Ülke	Makale	Makale Sıklığı
J. Ramon Gil-Garcia	University at Albany	ABD	35	11,25
Luis Felipe Luna-Reyes	University at Albany	ABD	28	8,87
Yu-Che Chen	University of Nebraska at Omaha	ABD	14	11,83
Rodrigo Sandoval-Almazan	Universidad Autonoma del Estado de Mexico	Meksika	13	3,50
Theresa A. Pardo	State University of New York Suny Albany	ABD	12	3,62
Elsa Estevez	Universidad Nacional del Sur	Arjantin	11	3,82
Tomasz Janowski	Gdańsk University of Technology	Polonya	11	4,95
Sergio Picazo-Vela	Universidad de las Américas Puebla	Meksika	11	2,03
Gabriel Puron-Cid	Centro de Investigación y Docencia Económicas	Meksika	10	2,83
Marijn Janssen	Delft University of Technology	Hollanda	8	2,40
Paul Jen-Hwa Hu	University of Utah	ABD	7	2,92
Peter Parycek	University for Continuing Education Krems	Avusturya	7	1,98
Roy J Lewicki	Ohio State University	ABD	7	5,38
Franco Arcieri	Tor Vergata University of Rome	İtalya	6	1,70
Frank Bannister	Trinity College Dublin	İrlanda	6	2,67
Antonio Cordella	London School of Economics	BK	6	2,00
Sharon Dawes	University at Albany	ABD	6	4,00
Marc Holzer	Suffolk University,	ABD	6	1,78
Jan C. Huntgeburth	University of Augsburg	Almanya	6	3,00
Jooho Lee	University of Nebraska at Omaha	ABD	6	2,87

Listenin diğer sıralarında 28 makale ile Luis Felipe Luna-Reyes 28, Yu-Che Chen 14 ve Rodrigo Sandoval-Almazan 13 makale ile takip etmektedir. Listede cinsiyet bağlamında bakıldığında en çok yayın yapan yazarlardan sadece dört bilim kadını bulunmaktadır. Bunlar Theresa A. Pardo, Jennifer M. Holzer, Sharon Dawes ve Elsa Estevez'dir. Tabloya bakıldığında cinsiyet eşitliğinin görülmediği erkek egemenliğin hâkim olduğu görülmektedir. Yazarların buldukları ülkeler sırasıyla ABD, Meksika, Hollanda, Polonya, Arjantin, Avusturya, İtalya, İrlanda, BK, Almanya'dır.

Tablo 4'te en çok atıf yazarların listesi verilmektedir. Tabloya göre en çok yayın yapan yazarların atıf sıralamasında farklı olduğu görülmektedir. Atıf sıralamasında 106 atıfla ilk sırada olan ve en çok yayını bulunan J. Ramon Gil-Garcia'dır. Onu 78 atıfla Tomasz Janowski, 48 atıfla Luis Felipe Luna-Reyes, 36 atıfla Theresa A. Pardo takip etmektedir.

Tablo 4. En Çok Atıf Alan 20 Yazar

Yazar	Atıf
J. Ramon Gil-Garcia	106
Tomasz Janowski	78
Luis Felipe Luna-Reyes	48
Theresa A. Pardo	36
Sharon Dawes	30
Yu-Che Chen	16
Jerry Fishenden	15
Giri Kumar Tayi	15
Mark Thompson	15
Cristina Brito da Cruz	14
Åke Grönlund	14
Jungwoo Lee	14
Karen Mossberger	14
Ignacio J. Martinez-Moyano	13
Marc Holzer	12
Thomas A. Horan	12
Gwanhoo Lee	12
Rodrigo Sandoval-Almazan	12
Ben Williamson	12
Andrew Botros	11

Kurumların yayın sayılarına bakıldığında Tablo 5'te en fazla çalışmayı yapan kurumun aynı yayın sayısı ile Center for Digital Government ve University at Albany olduğu görülmektedir. Center for Digital Government, Albany Üniversitesinde eyalet ve yerel yönetimdeki bilgi teknolojisi politikaları ve en iyi uygulamalar hakkında ulusal bir araştırma ve danışma enstitüsüdür (www.govtech.com/cdg). En çok yayın yapan kuruluşların bulunduğu ülkelere bakılırsa ABD'nin araştırma konusunda zirve olduğu görülmektedir.

Tablo 5. En Çok Yayın Yapan 20 Kurum

Kuruluşlar	Ülke	Yayın
Center for Technology in Government	ABD	37
Suny Albany University	ABD	37
University of the Americas Puebla	ABD	30
University of Nebraska Omaha	ABD	19
Danube University Krems	Avusturya	17
Pennsylvania State University	ABD	15
Centro de Investigación y Docencia Económicas	Meksika	13

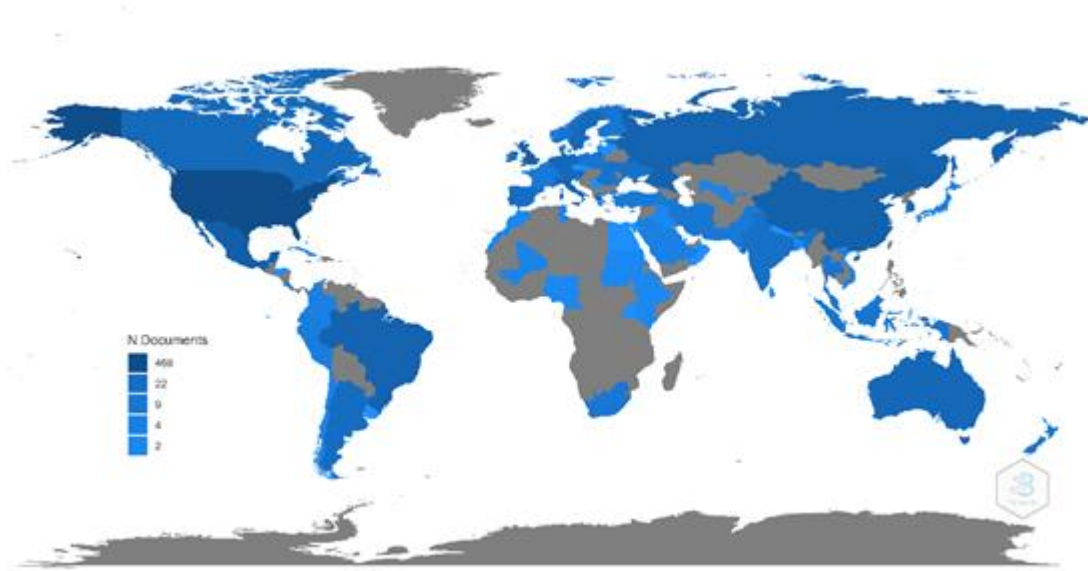

Delft University of Technology	Hollanda	13
Rutgers The State University of New Jersey	ABD	13
University of Southern California	ABD	12
University of Arizona	ABD	11
University of Maryland	ABD	10
Rockefeller College of Public Affairs & Policy	ABD	9
Chulalongkorn University	Tayland	8
Gdańsk University of Technology	Polonya	8
Harvard University	ABD	8
Linköping University	İsveç	8
University of the Aegean	Yunanistan	8
University of Oxford	İngiltere	8
University of South Florida	ABD	8

Şekil 2'ye bakıldığında en çok yayın üreten ülkelerin küresel görünümü verilmiştir. Araştırmaların çoğunlukla Kuzey ve Latin Amerika, Batı Avrupa ve Asya-Pasifik ülkelerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Yayınların çıkarıldığı ülkelerin gelişmiş ülkeler grubunda yer aldığı söylenebilir.

Söz konusu devletin dijitalleşmesi olduğunda ABD'de bölgesel bir liderdir. ABD'de çalışmaları destekleyen kuruluşların varlığı, araştırma ve teknoloji merkezlerinin çokluğu, nitelikli yazarların ve araştırmacıların olması sebebiyle konuyla ilgili makaleler ve kitapların en çok bu ülkede bulunmasına neden olmuştur.

Şekil 2. En Çok Yayın Üreten Ülkelerin Küresel Görünümü

Digital government ve digital governance ile ilgili çalışmalar, farklı ülkelerden kurumlarla bağlantılı çeşitli yazarlar tarafından kaleme alınmıştır. Şekil 7'de ilk 20 tanesi incelenecektir.

Tablo 6’da, Amerika Birleşik Devletleri’nin kitaplar, dergi makaleleri ve konferans bildirileri gibi 469 WoS endeksli belge üreten lider ülke olduğunu göstermiştir. Amerika Birleşik Devletleri araştırmacılar tarafından en çok yayın çıkarılan ülkedir. Bunu 87 çalışma ile Mexico ve yine 87 çalışma ile Birleşik Krallık takip etmektedir. İlk ondaki diğer ülkeler Çin, Brezilya, Rusya, İtalya, Avustralya, Almanya ve Güney Kore’dir.

Tablo 6. En Çok Yayın Yapan 20 Ülke

Ülke	Yayın Sayısı
ABD	469
Meksika	87
İngiltere	87
Çin	75
Brezilya	59
Rusya	55
İtalya	45
Avustralya	37
Almanya	35
Güney Kore	33
Kanada	30
Portekiz	30
İsveç	30
Hollanda	29
Avusturya	28
Arjantin	23
İspanya	20
Danimarka	18
Estonya	17
Hindistan	17

Tablo 7’de ülkelerin ürettikleri makalelerin atıf sayıları gösterilmiştir. Tabloya göre atıf sıralamasında birinci ülke 3876 atıfla ABD’dir. Onu 732 atıfla Birleşik Krallık ve 403 atıfla Meksika takip etmektedir. Listeye bakıldığında ilk üç sıra en çok makale üreten ilk üç ülke ile aynıdır. Ülkelerin atıf sıralamasında 275 atıfla İsveçre makale üretiminde 13.sırada yer almaktadır. Makale üretiminde 4.sırada olan Çin ise atıf sıralamasında 8.dir. Bu durum makale sayısının çokluğundan ziyade makalelere yapılan atıfların daha önemli ve etkin olduğunu gösterir.

Tablo 7. Ülkelerin atıf sayıları

Ülke	Toplam Atıf	Ortalama Makale Atıfları
ABD	3876	17,699
Birleşik Krallık	732	14,353
Meksika	403	15,5
İsveç	275	18,333
Portekiz	253	19,462
Kore	189	18,9

Kanada	182	13
Çin	182	4,333
İspanya	174	12,429
Almanya	169	6,5
Norveç	167	23,857
Hollanda	161	11,5
Yeni Zelenda	98	12,25
Avusturalya	97	4,85
Singapur	84	21
Lüksemburg	82	82
İtalya	66	2,444
Brezilya	54	2,455
Avusturya	50	4,545
Güney Afrika	49	8,167

Tablo 8’de WoS’ta digital government ve digital governance alanında en çok atıf alan 20 makale listelenmiştir. Listenin ilk sırasında Gwanhoo Lee (2012)’de yazmış olduğu “An Open Government Maturity Model for social media-based public engagement” adlı makaledir. Bu makale 329 atıfla zirvede yer almaktadır. Onu 253 atıfla Kavanaugh vd.,(2012)’de yazmış olduğu “Social media use by government: From the routine to the critical” adlı makale ve 209 atıfla Mossberger vd.,(2013) “Connecting citizens and local governments? Social media and interactivity in major U.S. cities” adlı makale takip etmektedir. En çok atıf alan makalelerin yayınlandığı dergiye baktığımızda Government Information Quarterly dergisinin olduğu görülmektedir.

Makalelerin içeriklerine bakıldığında e-devleti geliştirmek için modellerden (Lee & Kwak,2012) yerel yönetimlerin sosyal medya farkındalığından (Kavanaugh vb.,2012; Criado vd.,2013), kamu yöneticilerinin, kapsamlı ve daha etkili e-devlet politikaları ve uygulama stratejileri geliştirme fırsatlarından (Mossberger vd., 2013), hükümet bilgi akışları ve hükümet bilgilerinin mevcudiyetinden; yenilikçi devlet hizmetleri yaratmak ve sağlamak için bilgi teknolojisinin kullanımından, yönetilenler ve yönetenler arasındaki ilişkilerde bilgi teknolojisinin etkisinden ve bilgi politikalarının ve bilgi teknolojilerinin demokratik uygulamalar için artan öneminden (Helbing vd.,2009; Tolbert vd.,2008; Janowski, 2015; Gil-Garcia vd.,2017), bilgi ve iletişim teknolojisi (BİT) kaynaklarının daha iyi kullanılmasını ve e-devlet hizmetlerinin daha iyi kişiselleştirilmesini teşvik etmek için iş analitiği oluşturmada büyük veri fırsatlarından bahsedilmektedir (Chen & Hsieh, 2014; Pina vd.,2007; Fishenden & Thompson,2013).

Tablo 8. En Çok Atıf Alan 20 Makale

Makale Adı	Yazar Adı	Yayımlandığı Dergi	Toplam Atıf
An Open Government Maturity Model for social media-based public engagement	Lee & Kwak (2012)	Government Information Quarterly	329
Social media use by government: From the routine to the critical	Kavanaugh, Fox, Sheetz, Yang, Li, Shoemaker, Natsev & Xie (2012)	Government Information Quarterly	253

Connecting citizens and local governments? Social media and interactivity in major U.S. cities	Mossberger, Wu & Crawford (2013)	Government Information Quarterly	209
Understanding the complexity of electronic government: Implications from the digital divide literature	Helbig, Gil-García & Ferro (2009)	Government Information Quarterly	202
Government innovation through social media	Criado, Sandoval-Almazan & Gil-Garcia (2013)	Government Information Quarterly	199
Institutions, policy innovation, and e-government in the American States	Tolbert, Mossberger & McNeal (2008)	Public Administration Review	170
Digital government evolution: From transformation to contextualization	Janowski T. (2015)	Government Information Quarterly	168
Big Data for Digital Government: Opportunities, Challenges, and Strategies	Chen,& Hsieh (2014)	International Journal of Public Administration	157
Maturity levels for interoperability in digital government	Gottschalk, P. (2009)	Government Information Quarterly	155
The digital entrepreneurial ecosystem	Sussan & Acs (2017)	Small Business Economics	143
Collaborative e-Government: impediments and benefits of information-sharing projects in the public sector	Gil-Garcia, Chengalur-Smith & Duchessi (2007)	European Journal of Information Systems	141
10 year retrospect on stage models of e-Government: A qualitative meta-synthesis	Lee, J. (2010)	Government Information Quarterly	140
Are Icts Improving Transparency And Accountability In The Eu Regional And Local Governments? An Empirical Study	Pina, Torres & Royo (2007)	Public Administration Review	135
Understanding the evolution of e-government: The influence of systems of rules on public sector dynamics	Gil-Garcia & Martinez-Moyano (2007)	Government Information Quarterly	126
E-Governance & government on-line in Canada: Partnerships, people & prospects	Allen, Juillet, Paquet & Roy (2001)	Government Information Quarterly	110
Governance in the digital age: A research and action framework for an uncertain future	Dawes, S. S. (2009)	Government Information Quarterly	96
Innovating in Digital Government in the American States	McNeal, Tolbert, Mossberger & Dotterweich (2003)	Social Science Quarterly	93
Interoperability of E-Government Information Systems: Issues of Identification and Data Sharing	Otjacques, Hitzelberger & Feltz (2007)	Journal of Management Information Systems	82
Digital Government, Open Architecture, and Innovation: Why Public Sector IT Will Never Be the Same Again	Fishenden, & Thompson (2013)	Journal of Public Administration Research and Theory	81

Devletin dijitalleşmesi konusunda yazarlar yaptıkları çalışmalarında kullandıkları anahtar kelimeler aşağıda Tablo 9'da verilmiştir. Anahtar kelimelerin sıralamasına bakıldığında ilk

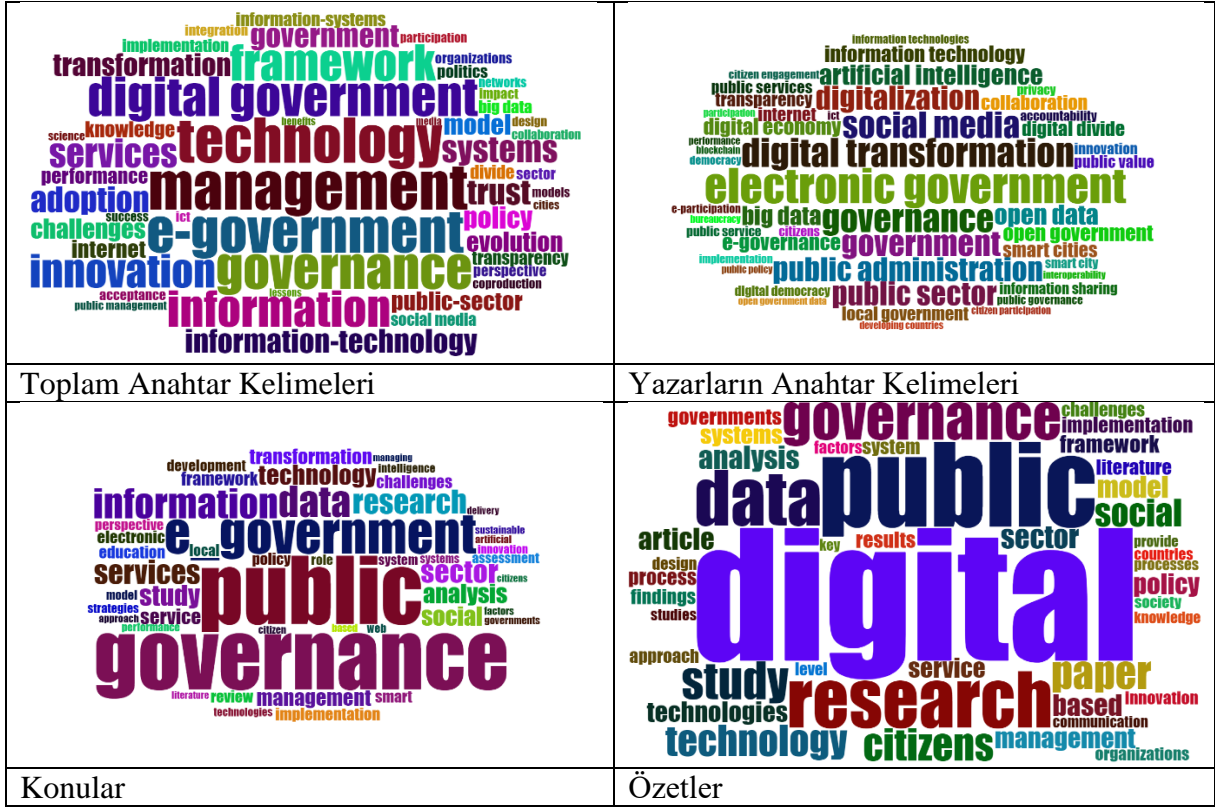
beş sırada management, technology, e-government, governance, digital government gibi kelimeler yer almaktadır. Kelime sıklığı bakımından e-government 44 kez, governance 42 kez ve dijital government 40 kez kullanılmıştır.

Tablo 9. En Çok Kullanılan Anahtar Kelimeler

Kelimeler	Sıklık
management	47
technology	46
e-government	44
governance	42
digital government	40
framework	37
information	37
innovation	34
services	29
systems	27
adoption	26
trust	26
government	24
information-technology	24
transformation	23
policy	22
model	21
challenges	20
evolution	20
public-sector	19

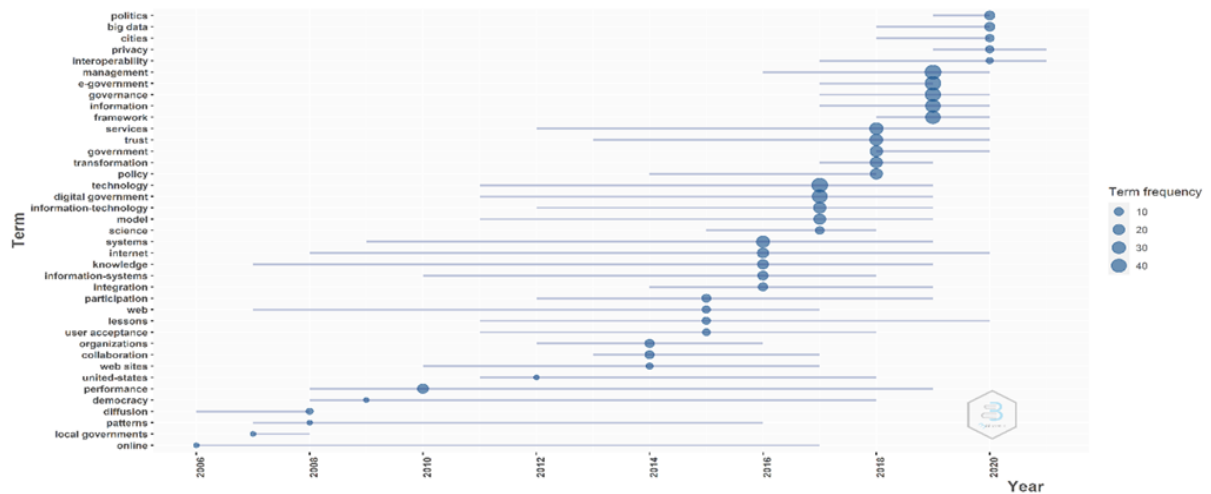
Şekil 3'te çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelerin kelime bulutları verilmiştir. Kelime bulutunda büyük puntolarla yazılan kelimelerin kullanma sıklığı daha fazla iken küçük puntolarla yazılan kelimelerin kullanma sıklığı daha azdır. Buna göre, anahtar kelimelerde genel olarak teknoloji, yönetim, e-devlet, dijital hükümetin olduğu görülmüştür. Yazarların anahtar kelimelerinde baskın olan kavramlar dijital dönüşüm, elektronik devlet, yönetim, hükümet vb.dir. Konuların kelime bulutunda kamu, yönetim, e-devlet, bilgi dönüşümü, veri gibi konular daha hakimdir. Özetlerde yer alan anahtar kelimelerde dijital, yönetim, kamu, araştırma gibi terimler baskındır.

Şekil 3. Anahtar Kelime Bulutları

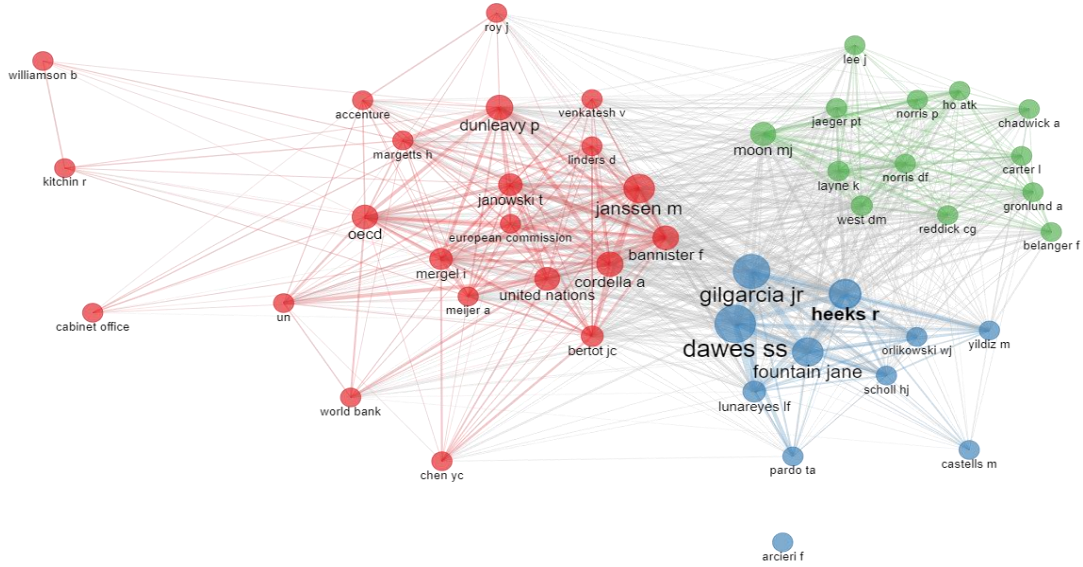
Şekil 4’te yıllar itibariyle trend olan konuları gösterilmektedir. Akademisyenlerin araştırdığı konulara bakıldığında 2000’den beri dijitalleşmenin getirdiği dönüşüm çalışmalarına da yansımıştır. Şekle göre 2018’den sonra e-devlet, yönetim, bilgi, güvenlik gibi araştırmalarının hızlandığı görülmüştür. 2019’dan itibaren politika, büyük veri, şehirler, birlikte çalışma gibi akademik çalışmaların öncül konularını oluşturmaktadır. Şekilde dikkat çeken başka bir nokta ise elektronik oylamaya yönelik araştırmaların 2006’dan beri yapıyor olmasıdır.

Şekil 4. Trend Konular (2000-2021)

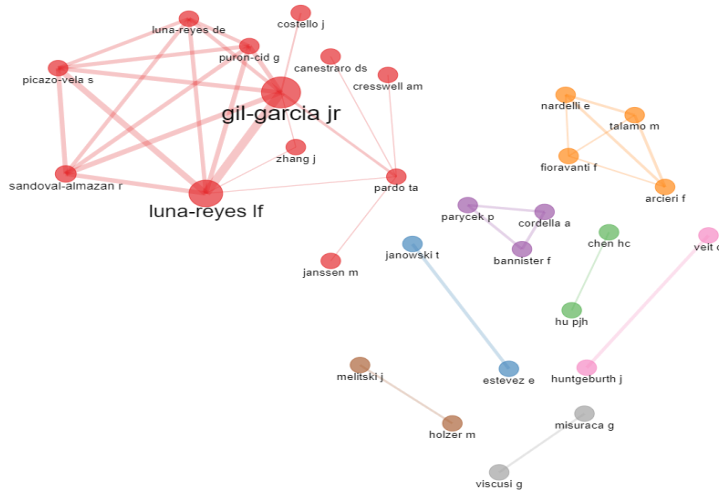
Şekil 5'te atıf alan yazarların ağ haritası gösterilmiştir. Yazarları gösteren baloncukların boyutu çok fazla ortak atıf olduğunu ve iki yazar arasındaki çizginin kalınlığı/inceliği bu iki yazara aynı anda ne kadar atıf yapıldığını gösterir. Yazarlardan oluşan ağ haritası, devletin dijitalleşmesi literatürüne kuş bakışı bir bakış sağlayarak öncü olan yazarlar hakkında ipuçları verir. Buna göre, J. Ramon Gil-Garcia'nın Sharon Dawes, Richard Heeks, Jane Fountain, Marijn Janssen gibi yazarlara yapılan atıfların daha fazla olduğu görülmektedir.

Şekil 5. Atıf alan Yazarların Ağ Haritası

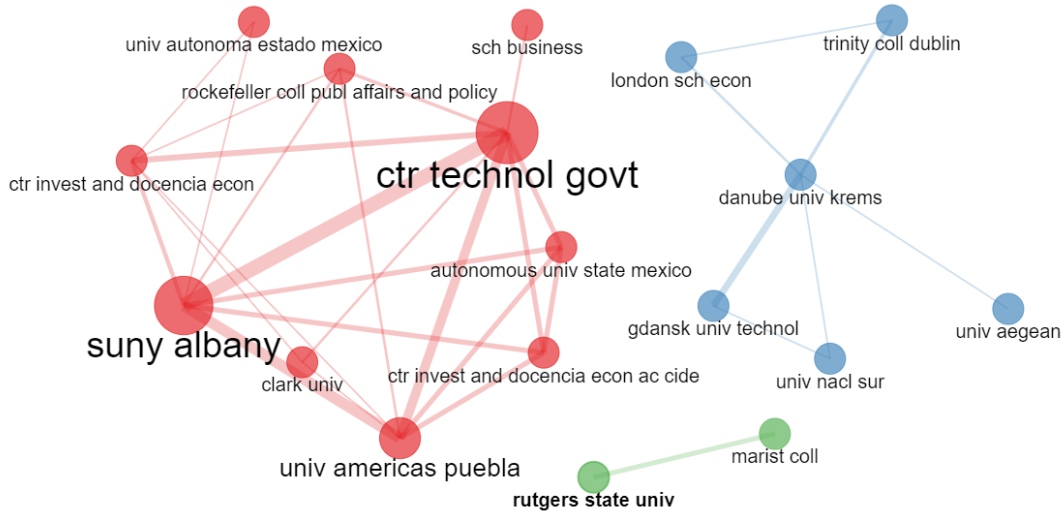
Şekil 6'da işbirliği halinde olan yazarların ağ haritası gösterilmiştir. Buna göre, J. Ramon Gil-Garcia'nın Luis Felipe Luna-Reyes, Rodrigo Sandoval-Almazan, Theresa A. Pardo gibi yazarlarla etkileşimin daha yüksek olduğu görülmüştür. Ağ haritasında dikkat çeken nokta bazı yazarların sadece kendi aralarında işbirliği halinde olmasıdır.

Şekil 6. İşbirliği Halinde Olan Yazarların Ağ Haritası

Şekil 7’de işbirliği halinde olan kuruluşların ağ haritası gösterilmiştir. Buna göre ağ haritasında işbirliğin merkezinde Center for Digital Government ve University at Albany kuruluşları yer almaktadır. Kırmızı ile gösterilen kuruluşların işbirliği içinde bulunduğu ülkelere bakılırsa ABD’de yer aldığı görülmektedir. ABD’nin yayın ve atıf sayısında birinci olduğu göz önüne alınırsa yayınları destekleme konusunda da lider ülkedir. Mavi ile gösterilen kuruluşların daha çok Avrupa ülkeleri arasında olduğu görülmektedir.

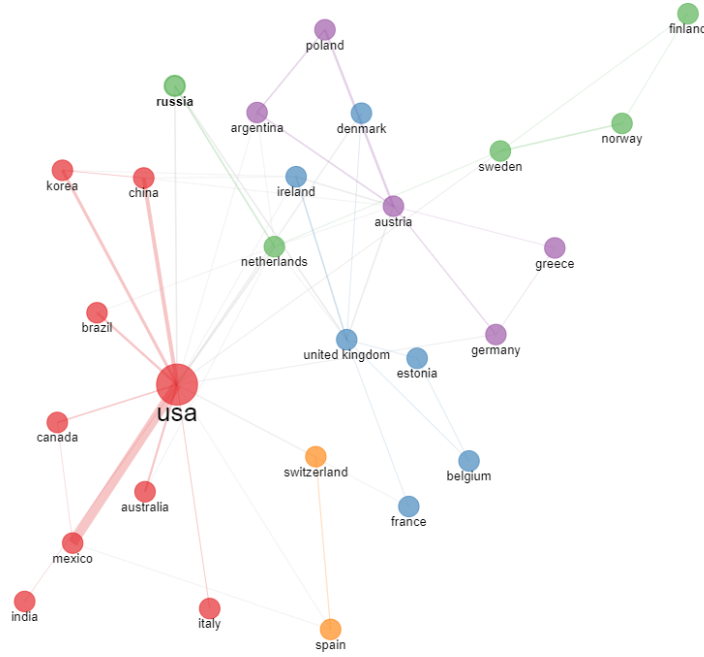
Şekil 7. İşbirliği Halinde Olan Kuruluşların Ağ Haritası

Şekil 8’de işbirliği halinde olan ülkelerin ağ haritası gösterilmiştir. Diğer ülkelerle en çok işbirliği içerisinde bulunan ülkenin ABD olduğu görülmektedir. Bağlantı çizgisinin kalınlığından da anlaşılacağı üzere daha çok Latin Amerika ve Uzak Doğu ülkelerle işbirliği içerisinde. ABD’nin, Avrupa ülkeleri ile de bağlantı halinde olması zirvedeki yerini koruduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 8. İşbirliği Halinde Olan Ülkelerin Ağ Haritası

SONUÇ

Bu çalışma "digital-government" ve "digital governance" anahtar kelimelerini kullanarak devletin dijitalleşmesine yönelik yapılan araştırmaların bibliyometrik analizini ortaya koymaktadır. Bibliyometrik analiz için WoS veri tabanı kullanılmıştır. Yayınların veri tabanı, yıl, ülke ve dergi bilgilerine göre dağıtılmasından sonra anahtar kelimeler ortak kelime analizine ve bibliyografik veriler ortak atıf analizine tabi tutulmuştur. Makaleler arasındaki bağlantıları daha doğru bir şekilde göstermek için RStudio aracılığıyla anahtar kelimelerin ve atıf yapılan yayınların görsel bir haritası oluşturulmuştur. Konuyla ilgili daha önce yapılan bir bibliyometrik çalışmaya rastlanılmadığından elde edilen bulgular görsel olarak sunulmuş bir araştırma boşluğunu kapatmaktadır. Çalışma devletin dijitalleşmesi alanındaki bilgileri vurgular, farklı yazarlar, kurumlar ve ülkeler arasındaki bağlantıları çizer ve gelecekteki araştırmaların geliştirilmesi için fikir kaynağı olur.

Bibliyometrik analizde elde edilen bulgular şöyledir: 1998'den 2021'e kadar WoS veri tabanındaki tüm yayınlar "digital government", "digital governance" anahtar kelimeleri kullanılarak filtrelenmiştir. Belirlenen anahtar kelimeler kapsamında ilk belge 1998'e ait olup 2022'ye kadar 404 kaynak (makale, kitap vb.) ve 764 doküman bulunmuştur. Belge başına düşen ortalama atıf 10,3'tür. Bu alanda 1465 yazarın çalışma yaptığı görülmüştür. Digital government- digital governance alanında yapılan çalışmaların 2016'da artmaya başladığı ve 2020'lerde en yüksek seviyeye ulaşıldığı görülmüştür. Konuyla ilgili en çok yayın yapan dergi Government Information Quarterly'dir. Yayın sıralaması bakımından J. Ramon Gil-Garcia birinci yazardır. Atıf sıralamasında da Gil-Garcia yerini korumaktadır. En fazla çalışmayı yapan kurum aynı yayın sayısı ile Center for Digital Government ve University at Albany olduğu görülmektedir. Araştırmaların çoğunlukla Kuzey ve Latin Amerika, Batı Avrupa ve Asya-Pasifik ülkelerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Devletin dijitalleşmesi olduğunda ABD'de bölgesel bir liderdir. ABD'de çalışmalarını destekleyen kuruluşların varlığı, araştırma

ve teknoloji merkezlerinin çokluğu, nitelikli yazarların ve araştırmacıların olması sebebiyle konuyla ilgili makaleler ve kitapların en çok bu ülkede bulunmasına neden olmuştur.

Atıf sıralamasında da birinci ülke ABD'dir. WoS'ta digital government ve digital governance alanında en çok atıf alan makalelerin başında Gwanhoo Lee (2012)de yazmış olduğu "An Open Government Maturity Model for social media-based public engagement" adlı makale gelmektedir. Yazarların anahtar kelimelerinde baskın olan kavramlar dijital dönüşüm, elektronik devlet, yönetim, hükümet vb.dir. Konuların kelime bulutunda kamu, yönetim, e-devlet, bilgi dönüşümü, veri gibi konular daha hakimdir. Özetlerde yer alan anahtar kelimelerde dijital, yönetim, kamu, araştırma gibi terimler baskındır. Akademisyenlerin araştırdığı konulara bakıldığında 2000'den beri dijitalleşmenin getirdiği dönüşüm çalışmalarına da yansımıştır. 2018'den sonra e-devlet, yönetim, bilgi, güvenlik gibi araştırmalarının hızlandığı görülmüştür. 2019'dan itibaren politika, büyük veri, şehirler, birlikte çalışma gibi akademik çalışmaların öncül konularını oluşturmaktadır. Birbirleriyle işbirliği halinde olan yazarlara bakıldığında J. Ramon Gil-Garcia'nın Luis Felipe Luna-Reyes, Rodrigo Sandoval-Almazan, Theresa A. Pardo gibi yazarlarla etkileşimin daha yüksek olduğu görülmüştür. En çok işbirliği içinde olan ülke olan ABD, daha çok Uzak Doğu ve Latin Amerika ülkeleriyle işbirliği içindedir. Kuruluş olarak yaptığı çalışmalarla işbirliği içinde olan Center for Digital Government ve University at Albany kuruluşları diğer kuruluşların merkezinde yer almaktadır.

Sonuçlar, dijital government/governance alanlar arasındaki bağlantı, yeni fikirler ve çalışmalar geliştirmek için kullanacak olan araştırmacılar için özellikle önemlidir. Yeni araştırma yolları açabilir. Bu bibliyometrik analiz araştırmayla ilgili önemli sorulara cevap bulabilir veya ipucu sunabilir. Ayrıca araştırmacılara daha ileri analizler için yardımcı olabilecek çok sayıda bakış açısı gösterebilir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı / Researchers' Contribution Rate Statement

Yazarlar bu çalışmaya eşit şekilde katkı sağladıklarını beyan etmiştir.

The authors declare that they have contributed equally to this article.

Araştırmacıların Çatışma Beyanı / Researchers' Conflict of Interest Statement

Yazarlar, bu çalışmada potansiyel bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

The authors declare that there is no potential conflict of interest in this study.

Araştırmacıların Etik Beyanı / Ethical Statement of Researchers

Yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Ashaye, O.R. & Irani, Z. (2019). The role of stakeholders in the effective use of e-government resources in public services. *International Journal of Information Management*, 49,s.253. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.05.016>
- Bakar, H.A.& Razali, R.& Jambari, D.I. (2021). Legacy systems modernisation for citizen-centric digital government: A conceptual model. *Research Center for Software Technology and Management*, Volume 13, Issue 23, December-1. DOI 10.3390/su132313112

- Broadus, R. (1987). Toward a definition of “bibliometrics”. *Scientometrics*, 12, 373–379. DOI:10.1007/BF02016680
- Chen, Y.C. & Hsieh, T.(2014). Big Data for Digital Government: Opportunities, Challenges, and Strategies. *Computer Science, Business* DOI: 10.4018/ijpada.2014010101
- Criado, J. I. & Sandoval-Almazan, R. & Gil-Garcia, J.R.(2013). Government innovation through social media. *Government Information Quarterly*, Volume 30, Issue 4, October, Pages 319-326 <https://doi.org/10.1016/j.giq.2013.10.003>
- Ellegaard, O. & Wallin, J.A. (2015). The bibliometric analysis of scholarly production: How great is the impact? 1809–1831. *Scientometrics*, 105(3):1809-1831. DOI 10.1007/s11192-015-1645-z
- Fahimnia, B. & Sarkis, J. & Davarzani, H. (2015). Green supply chain management: a review and bibliometric analysis. *International Journal of Production Economics*, Vol. 162 No. C, pp. 101-114. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2015.01.003>
- Fishenden J. & Thompson, M.(2013). Digital Government, Open Architecture, and Innovation: Why Public Sector IT Will Never Be the Same Again. *Journal of Public Administration Research and Theory*, Volume 23, Issue 4, October 2013, Pages 977–1004. <https://doi.org/10.1093/jopart/mus022>
- Hasan, M. & Maarop, N. & Naswir, R.Y.& Samy, G.N. & Magalingam, P. & Yaacob1, S. & Daud, S.M. A. (2018). Proposed conceptual success model of citizen-centric digital government in Malaysiya. *Journal of Fundamental and Applied Sciences*, Issue, 10, 35–46. <http://www.jfas.inf>
- Helbig, N. & Gil-García, J.R. & Ferro, E.(2009). Understanding the complexity of electronic government: Implications from the digital divide literature. *Government Information Quarterly*, Volume 26, Issue 1, January, Pages 89-97 <https://doi.org/10.1016/j.giq.2008.05.004>
- Gil-Garcia, J.R. & Chengalur-Smith, I.S. & Duchessi, P.(2017). Collaborative e-Government: impediments and benefits of information-sharing projects in the public sector. *European Journal of Information Systems*, pages 121-133. <https://doi.org/10.1057/palgrave.ejis.3000673>
- Janowski, T.(2015). Digital government evolution: From transformation to contextualization. *Government Information Quarterly*, Volume 32, Issue 3, July, Pages 221-236 <https://doi.org/10.1016/j.giq.2015.07.001>
- Kavanaugh,A.L. & Fox, E. A. & Sheetz, S. D. & Yang, S. & TzyLi, L.& Shoemaker, D. J. & Natsev, A. & Xie, L.(2012). Social media use by government: From the routine to the critical. *Government Information Quarterly*, Volume 29, Issue 4, October, Pages 480-491, <https://doi.org/10.1016/j.giq.2012.06.002>
- Lee, G. & Kwak Y.H. (2012). An Open Government Maturity Model for social media-based public engagement. *Government Information Quarterly*, Volume 29, Issue 4, October, Pages 492-503 <https://doi.org/10.1016/j.giq.2012.06.001>

- Mossberger, K. & Wu, Y. & Crawford, J. (2013). Connecting citizens and local governments? Social media and interactivity in major U.S. cities. *Government Information Quarterly* Volume, 30, Issue 4, October, Pages 351-358 <https://doi.org/10.1016/j.giq.2013.05.016>
- Oakleaf, M. (2009). Writing information literacy assessment plans: a guide to best practice. *Communications in Information Literacy*, 3(2):80. DOI:10.15760/comminfolit.2010.3.2.73
- OECD. (2020). Digital government index:2019 results. OECD Public Governance Policy Papers, No. 03. <https://www.oecd.org/gov/digital-government/digital-government-index-2019-highlights.pdf>
- Okoli, C. & Schabram, K. (2015). A guide to conducting a systematic literature review of information systems research. *Communications of the Association for Information Systems*, 37(43). <https://ssrn.com/abstract=2699362> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2699362>
- Paolo, P. B. & Buerhan, S. & Denisa, P. & Federico, C. (2020). The bibliometric analysis of Islamic banking and finance, *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 11(10):2069-2086 DOI:10.1108/JIABR-08-2020-0235
- Pina, V. & Torres, L. & Royo, S.(2007). Are Icts Improving Transparency And Accountability In The EU Regional And Local Governments? An Empirical Study public administration, *Public Administration*, May. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9299.2007.00654.x>
- Tangi, L.& Janssen, M. & Benedetti, M. & Noci, G.(2021). Digital government transformation: A structural equation modelling analysis of driving and impeding factors, *International Journal of Information Management*, Volume 60, October. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0268401221000499?pes=vor>
- Tolbert, C. J., & Mossberger, K. & McNeal R.(2008). Institutions, Policy Innovation, and E-Government in the American States. *Public Administration Review*, pp. 549-563 <https://www.jstor.org/stable/25145632>
- UNITED NATIONS. (2020). United nations e-government survey 2020. Digital Government In The Decade Of Action For Sustainable Development. New York. <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2020>
- <https://www.albany.edu/rockefeller/faculty/j-ramon-gil-garcia> erişim tarihi 28.01.2022
- <https://www.govtech.com/cdg> erişim tarihi 22.01.2022

**Sosyo-Psikolojik Faktörlerin Seçmen Davranışlarına Etkileri: Pamukkale
Üniversitesi Örneği^{1††§§§}**

**The Affect of Socio-Psychological Factors on Voter Behavior: The Case of
Pamukkale University**

Uğur FİLİZ²
Ferihan POLAT^{*** 3a}

² PhD. Candidate, Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, Doctoral School of Economic and Regional Sciences,
filizuur@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3032-2206

³ Öğretim Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilim ve Kamu Yönetimi Bölümü,
fyildirim@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8832-0847

^a Yazışılan yazar/Corresponding author

Article Info: Research Article
Date Submitted: 18.04.2022
Date Revised: 10.06.2022
Date Accepted: 11.06.2022

Abstract

Today, one of the subjects that attract the most attention of both political scientist and the public is the research on voter behavior that develops within the studies of political behavior and political participation. Voter behavior is both a multidimensional concept and takes place under the influence of many factors. This study is based on a branch study on socio-psychological factors affecting voter behavior. For this purpose, among the students registered at Pamukkale University; A survey of 37 questions was administered to 410 subjects. The political identities with wich young voters define themselves and the data obtained from the survey were crossed, and the psychological factors affecting their voting were tried to be determined.

Keywords: Voter Behavior, Socio-Psychological Factors, Political Identity, University of Pamukkale.

JEL codes: Z00, Z10, Z19.

Makale Bilgisi: Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi: 18.04.2022
Düzeltilme Tarihi: 10.06.2022
Kabul Tarihi: 11.06.2022

Öz

Siyasal davranış ve siyaset katılım çalışmaları içinde gelişen seçmen davranışı araştırmaları, bu gün hem siyaset bilimcilerin hem de kamu oyununun en çok dikkatini çeken konulardan biridir. Seçmen davranışı çok boyutlu bir kavram olup, birçok faktörün etkisi altında gerçekleşmektedir. Bu çalışma, seçmen davranışına etki eden sosyo-psikolojik faktörlere ilişkin bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Bu amaçla, Pamukkale Üniversitesine kayıtlı öğrencilerden, 410 denek üzerinde 37 soruluk anket çalışması yapılmıştır. Genç seçmenlerin kendilerini tanımladıkları siyasi kimlikler ile elde edilen veriler çaprazlanarak, oy vermelerine etki eden psikolojik faktörler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seçmen Davranışı, Sosyo-Psikolojik Faktörler, Siyasi Kimlik, Pamukkale Üniversitesi.

JEL kodları: Z00, Z10, Z19.

¹. Yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmişlerdir. Aksi bir durumda Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies Dergisi sorumlu değildir. İntihal raporu alınmıştır.

The authors declared that all processes of this study comply with research and publication ethics, and comply with ethical rules and scientific citation principles. Otherwise, Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies is not responsible. A plagiarism report is received.

^{§§§} Bu çalışma Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD için 2019 yılında Uğur Filiz tarafından hazırlanan "Seçmen Davranışını Etkileyen Sosyo-Psikolojik Faktörler: Pamukkale Üniversitesi Örneği" adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

EXTENDED SUMMARY

Aim of the study: Since the decisions of voters have power over the politics of the society, the government (which is the superstructure of the society) and government agencies, electoral studies have a prominent place inside political science. Since the will and the decision of the voters who participate in politics through voting influence the political authority it becomes important to examine the voter behaviour that gets shaped by the voter identity. It is impossible to decouple the voters' actions from the general tendencies of the society and its culture and thus examine this behaviour in isolation. When looked at in this angle the socio-psychological factors gain relevance on par with the socio-economic factors that determine the action. This study examines the socio-psychological factors that affect the attitudes of the voters in their political behaviour.

Research Questions: The central question of this study is to know what are the psychological factors that affect the voting behaviour of voters according to their self-defined political identity. In the framework of this central question the secondary question is whether there are changes in these psychological factors affecting voters according to political identity.

Literature Review: The type of approach that is commonly used in voter behavior research is the sociological approach. However, another factor that is effective on political participation as much as socio-economic factors is psychological factors. The study of voter behavior for the first time in the United States in the 1940s is considered to be the first study in this field. The work titled "The American Voter", which was prepared by a group of researchers working at the National Center for Election Studies, which was established within the University of Michigan in the 1950s, was the first work in which the socio-psychological factors approach was discussed. The founders of the model at the University of Michigan, unlike their colleagues at Columbia; originally set out to study voting behavior, and Campbell and Kahn (1953) conducted a national foreign policy survey at the university's Survey Research Center. With this study, Campbell and Kahn (1953) identified sociological and political factors in the evaluation of various psychological effects and determination of voting. This study also; It has been one of the longest-running research projects in the history of academic social science. The modern history of academic voting research at the Columbia school began in 1940, when a social science team survey at Columbia University convened by Paul Lazarsfeld was applied to the study of election behavior. Lazarsfeld; He saw wartime analyzes of propaganda effect as the main subject of "election psychology".

Methodology: The target population of this research consists of a total of 29772 students from the Faculty of Economics and Administrative Sciences, Faculty of Arts and Sciences, Faculty of Engineering and Education in Pamukkale University Kınıklı Campus. The sample of the study consists of 410 students selected by easy sampling method among students who have different socio-cultural and demographic characteristics such as gender, age, education level, which can represent the universe. A 37-question survey was conducted for the participants included in the sample, and in this survey, university students answered questions about the factors that determine their voter behavior and preferences. The study aims to understand and show how psychological factors are effective in voting preferences of young voters who continue their education at the university within the framework of the last general elections on June 24, 2018. The data obtained as a result of the questionnaire applied in the research

were analyzed using empirical methods. First of all, the questionnaire forms were transferred to Excel in order to analyze the data. The data were coded in accordance with the research topic and method and then analyzed with the IBM SPSS 25.0 program. Within the framework of the analysis, firstly, personal information was given, and then questions involving psychological factors were crossed with expressions of political identity.

Results-Conclusion: Based on the findings of the study we can say that if certain conditions are met, young and educated voters can change their political orientations and party preferences. Especially among voters who identify themselves primarily with their Kurdish political identity, if presented with a false candidate the tendency to not vote for the original party stood out. Around %30 of participants however stated that they would never give up on their parties. The proportions of people who stated that they would never give up on their parties was, around %35 for those who identified themselves primarily with their Muslim political identity, while for those who identified themselves primarily with their Kurdish political identity it was over %40. The percentage of voters who believed that their votes had no impact over the election couldn't even reach %20. This proves that the average voter both trusts the system and believes it to be the most important tool for political change. From this we can conclude that there was no significant difference between the respondents in terms of the influence of their votes over their political identities. Participants of the research sample consisting of young and educated individuals expressed that the vote they cast in elections had increased their trust in themselves. When considering political identities, the largest group of people who saw it as their civic duty to vote were people who primarily identified themselves as Kurdish. Especially when talking about young and educated individuals it is observed that it is simpler for voters to give up on their parties. Research findings show that half of the participants could under specific circumstances lose faith in their parties. If not pleased with the performance of the party leader participants stated that they could reconsider their preferences.

GİRİŞ

19. yüzyılın sonlarında, temsili demokrasilerde anayasal düzenlemeler çerçevesinde genel oy ve gizli oy kullanma hakkının kabulü, seçimlere ve bir aktör olarak seçmenlere yönelik ilginin artmasına yol açmıştır. İlk araştırmalar sandık sonuçlarının seçim bölgeleri arasında kıyaslanmasına dayanırken; istatistiğe dayanan araştırma ve analizlerin yapılması 1910'lardan sonra ancak başlamıştır. II. Dünya savaşı sonrası davranışçılık akımının gelişmesi ile birlikte istatistiksel analizler ve bilgisayar teknolojilerinden yararlanan seçmen davranışı araştırmaları yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Dolayısıyla seçmenin tercihlerinin nasıl şekillendiği ya da seçimlerde oy verme davranışına etki eden faktörlerin ne olduğu sorusu özellikle siyaset ve sosyal bilimcilerin son yüzyılı aşan bilimsel uğraşlarının en dikkat çekici konularından biri haline gelmiştir.

Başlangıçta siyasal katılma çalışmaları içinde bir alt alan olarak incelenen seçmen davranışı araştırmaları zamanla kendi inceleme alanını genişletmiş ve kuramsal yaklaşımlarını üretmiştir. Seçmen davranışı araştırmalarına temel olan üç yaklaşım vardır: rasyonel tercih yaklaşımı, sosyolojik yaklaşım ve psikolojik yaklaşım. Rasyonel tercih yaklaşımı, seçmenin kendi çıkarlarını bildiğini, aday veya partileri değerlendirerek çıkarlarına en iyi şekilde hizmet edenin hangisi olduğunu belirlediği ve bu süreç sonunda en uygun olduğunu düşündüğü

aday ve partiye oyunu kullandığını savunmaktadır. Seçmen davranışını sosyolojik bir yaklaşımla ele alan çalışmalar ise, kişinin siyasal eğilimlerinin şekillenmesinde, kişinin içinde bulunduğu grubun dinamikleri, kişinin sahip olduğu sosyo-ekonomik statü, benimsediği dinsel tutum ve bağlılıklar, yaşadığı ailevi deneyimler ile coğrafi yerleşim alanı gibi faktörlerin önemi bir rol oynadığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla sosyolojik yaklaşım, rasyonel tercih yaklaşımı ve psikolojik yaklaşımın iddia ettiği seçmenin tercihlerindeki bireysellik vurgusunu reddederek seçmen davranışını grup temelli ele almaktadır. Seçmen davranışlarını incelemede kullanılan bir diğer yaklaşım ise psikolojik yaklaşımdır. Psikolojik yaklaşıma göre kişilerin taşıdığı nitelikler ile benimsemiş oldukları değerler sistemi seçmen davranışının en belirleyici faktörleri olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışmada, seçmen davranışını açıklayan yaklaşımlardan psikolojik yaklaşım (Michigan okulu) temel alınarak, Pamukkale Üniversitesi'nde kayıtlı öğrencilerin katılımıyla gerçekleştirilen bir anket çalışmasının bulguları ele alınacaktır. Anket çalışmasından elde edilen veriler 24 Haziran 2018'de gerçekleştirilen son genel seçimler referans alınarak değerlendirilecektir. Anket sorularına verilen cevaplarla da katılımcıların hangi psikolojik faktörlerin etkisiyle siyasal tercihlerine yön verdikleri, kendilerini tanımladıkları siyasal kimlikler bağlamında saptanmaya çalışılacaktır.

Seçmen davranışı araştırmalarının en çarpıcı özelliği dinamik bir nitelik taşıması ve genel geçer kabullere ulaşmanın zorluğudur. Bu nedenle seçmen davranışı araştırmaları sürekli yenilenen ve toplumdan topluma dönemden döneme değişen bir niteliğe sahiptir. Seçmen davranışı araştırmalarında, araştırmanın yapıldığı dönemin ve toplumun siyasal, ekonomik, demografik, sosyo kültürel ve sosyo-psikolojik koşulları dikkate alınmakta ve seçmenlerin oy verme davranışlarının nedenleri bu bağlamlarda çözümlenmeye çalışılmaktadır.

1. SEÇMEN DAVRANIŞI ALANINDA SOSYO-PSİKOLOJİK YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Hem bireysel olarak hem de toplumun bütününe ilgilendiren bir davranış şekli olarak siyasal davranış, siyasal kültür ve toplumsallaşmanın bir ifadesi olarak belirmektedir. Bireyin sahip olduğu olanaklar, içinde bulunduğu çevre ve gelecek beklentileri ile siyasal toplumsallaşma sürecinde edindiği bilgi ve yargılar siyasal davranışın belirlenmesinde etkili olan etmenlerdir (Polat, 2009: 125). Seçmen davranışı araştırmalarında yaygın olarak temel alınan yaklaşım türü sosyolojik yaklaşımdır. Ancak, sosyo-ekonomik faktörler kadar siyasal katılma üzerinde etkili olan bir diğer unsur da psikolojik faktörlerdir. Sosyo-ekonomik faktörler bireyi farklı şekillerde yönlendirse de birey öncelikle bunları algılayıp zihninde süzgeçten geçirerek nasıl davranacağına karar verir. Dolayısıyla, aynı sosyo-ekonomik değişkenler farklı bireylere aynı yönde etkide bulunuyor olsalar da bireylerin ortaya koyacağı siyasal davranışlar aynı olmayacaktır. Bu farkı yaratan unsur da tam olarak bireyin psikolojisidir (Turan, 1977: 86).

Psikolojik yaklaşıma göre kişilerin taşıdığı nitelikler ile benimsemiş oldukları değerler sistemi seçmen davranışının en belirleyici faktörleri olarak kabul edilmektedir. Kişiler, dış dünyadan kendilerine gelen uyaranlara karşı, psikolojik yapılarına bağlı olarak tepki gösterecek ve bu uyaranları bu çerçevede algılayacak ve yorumlayacaktır. Korku, bencillik, otoriterlik, saldırganlık gibi psikolojik baskılar kişilerin seçimlerini etkileyen birtakım psikolojik durumlar olarak gösterilebilir. Bu durum, oy vermede rasyonellik ilkesinin varlığına ilişkin görüşlerle karşı karşıya gelmektedir. Seçmen davranışını inceleyen birçok araştırmada

seçmenin tercihinin siyasal partilerin sunduğu programlardan ziyade parti imajının belirleyici faktör olduğunu ortaya koymuştur. Yani burada, seçmenin objektif nedenlerden ziyade belli bir partiye duyduğu önyargı ile hareket ettiği sonucuna ulaşılabilir (Gülmen, 1979: 41).

Bu modele göre, bireyler siyasal alana ilişkin tutum ve davranışlarını, kişisel çıkarlarını ve parçası oldukları grubun çıkarlarına ilişkin sahip olduğu algılamalarını parti kimliği etrafında oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla, siyasal olaylar bireyler tarafından geçmişe dayanan psikolojik bağlılıkları çerçevesinde yorumlanır (Heywood, 2007: 350). Bir başka deyişle, oldukça karmaşık bir yapıya sahip olan siyasal olayların anlamlandırılması ve yorumlanabilir hale getirilmesi, bireylerin sahip olduğu parti kimliğine bağlı olarak, yakınlık duydukları partinin görüşleri ve kendi zihinsel yorumlamaları çerçevesinde gerçekleştirilmektedir (Akgün, 2002: 26).

Kişiliğin seçmen tercihlerine ve oy verme davranışına etkileri, liderler ve takipçileri, toplumsal refleksler, algılar, ayrımcılık, önyargılar, kitlesel katliamlar, çatışma, şiddet, terör, nöropolitik konular, siyasal sınıfın pasifliği, seçmen-seçilmiş arası ilişkiler, sosyalleşme, çocuklarda otoriter eğilimler, TV, aile, okul, arkadaş etkileri v.b. gibi konular politik psikolojinin ilgi alanıdır. Bunlardan başka baskı grupları, toplumsal travmalar, iç savaş, soykırım, göçmen entegrasyon sorunları ve ulusal/etnik kimliklerin psikolojisi gibi konular da politik psikolojinin son dönem üzerinde önemle durduğu konulardır (Kurtbaş, 2015: 94).

1940'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk kez seçmen davranışlarının araştırılması bu alandaki ilk sosyolojik çalışma olarak kabul edilmektedir. Bu çalışma aynı zamanda seçmen davranışlarına ilk psikolojik yaklaşımı da oluşturmuştur. Temelinde seçmene ait sosyal kimliğin seçmen tercihlerini ve seçmen davranışını hangi yönde ve nasıl etkilediğini araştırmak olan bu yaklaşım, kendi içinde bu etkinin kuvvetini birtakım varsayımlara dayandırmaktadır (Beren, 2013: 195).

1950'lerde Michigan Üniversitesi bünyesinde kurulan Ulusal Seçim Araştırmaları Merkezinde çalışan araştırmacılardan oluşan bir grup tarafından hazırlanan "Amerikan Seçmeni" adlı eser sosyo-psikolojik faktörler yaklaşımının ele alındığı ilk eser olmuştur. Bu model, gruplar yerine bireyler üzerinde yoğunlaşarak, seçmen davranışlarının bireylerin küçük yaşlarda ailelerinin ve çevresel etkenlerin etkisi altında şekillendiğini göstermektedir. Ayrıca bu yaşlarda edinilen siyasal sosyalleşme sürecinde kazandıkları siyasal davranışlar ve ideolojik tutumların ileriki yaşlarda onların parti tercihlerine etki edeceğini ifade etmektedir (Akgün, 2000: 79).

Seçmenlerin karar verme süreçleri ve oy verme davranışları ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda genel olarak seçmen davranışlarına etki eden unsurların ağırlıklı olarak sosyo-psikolojik etkenlerden kaynaklandığı ortaya atılmıştır. Bu kapsamda bireylerin; zeka, güdü, duygu, tutum, davranış gibi soyut ya da psikolojik kavramlar ile siyasal davranışlarını şekillendirdiği ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle, psikolojik yaklaşım güdülerini, tutumlarını, gizli kompleksleri ve genel psikolojik süreçleri kapsayan bir süreçtir. Bireylerin oy kullanma yaşına gelene kadar ve sonraki süreçlerde edindiği deneyimlerinin ve kişilik yapısının onun politik karar verme sürecinde sempati, sevgi bağı vb. duyguların ortaya çıkmasını sağladığı ve tercihini bu faktörlerin etkisi ile yaptığı belirtilmektedir (Arı vd., 2015).

Seçim anketlerinin; kampanya ve seçimleri anlamada veri olarak kullanılması fikrinin ortaya çıkması ve daha da önemlisi, seçim çalışmalarındaki büyük ilerleme bazı gelişmelerle ortaya çıkmıştır. Michigan Üniversitesi'ndeki modelin kurucuları olan Michigan takımı, Columbia'daki meslektaşlarından farklı olarak; başlangıçta oy verme davranışını incelemek için yola çıkmış ve Campbell ve Kahn (1953), üniversitenin Anket Araştırma Merkezinde ulusal bir dış politika anketi yürütmüşlerdir. Bu görüşmelerde, katılımcılara siyasi çıkarlarının derecesi ve genel politikaları, tutumları, yaklaşan oylamayı planlayıp planlamadıkları sorulmuştur. Seçmenlerin ve seçmen olmayanların kişisel, tutumsal ve demografik özellikleri, cumhuriyetçiler ve demokratlar için ayrı şeyler ifade etmekle beraber, sonraki seçimlerde bu alana karşı farkındalık oluşmuştur. Campbell ve Kahn (1953); çeşitli psikolojik etkilerin değerlendirilmesi ve oylamanın belirlenmesinde sosyolojik ve politik faktörleri belirledikleri anket sonuçlarının göz önünde bulundurulmasını anketi ilk yaptıklarında hayal bile edemezlerdi. Bu anket aynı zamanda; akademik sosyal bilim tarihindeki en uzun süredir devam eden araştırma projelerinden biri olmuştur.

Sonraki on yıl boyunca Michigan'ın yeni seçim çalışmaları da olmuştur. 1952'de, 1954'de, 1956'da yapılan ulusal anketlerle giderek kurumsallaşan bu iş; ve 1958'de araştırma yapan ve disiplinlerarası bir araştırma ekibi tarafından analiz edilen Anket Araştırma Merkezinde genç Warren Miller, Syracuse Üniversitesi'nde eğitim almış siyaset bilimcisi, giderek daha belirgin bir rol oynadı. Ümit vaat eden iki yüksek lisans öğrencisini işe almak da dahil olmak üzere proje sayesinde Donald Stokes Michigan ekibinin çekirdeği oluşmuştur. Bu, entelektüel ve örgütsel olarak büyük bir adım sayılmaktadır (Bartels, 2008).

Columbia okulunda Akademik oylama araştırmalarının modern tarihi 1940'ta Columbia Üniversitesi'nde Paul Lazarsfeld'in topladığı bir sosyal bilim ekibi anket araştırmasının seçim davranışı çalışmalarına uygulanmasıyla başlamıştır. Lazarsfeld ve arkadaşları (1948) tek bir toplulukta 600 aday seçmeni araştırmışlar (Erie County, Ohio) 1940 başkanlık kampanyasının seyri boyunca yedi kez, art arda yapılan her görüşmede yeni ve tekrarlanan soruların karmaşık karışımı ve etkilerini değerlendirmek üzere bir çalışma yapmışlardır. Ana paneldeki katılımcılarla yapılan görüşme sonuçları ve 1940 Columbia çalışmasının sonuçları, Halkın Seçimi bölümünde yayınlanmıştır. "Seçmen, Cumhurbaşkanlığı Kampanyasında Kararını Nasıl Verdi" ve yine Columbia ekibi tarafından New York'ta yapılan ikinci bir panel çalışmasından elde edilen sonuçlar ile modelin temelleri atılmıştır. Cumhurbaşkanlığı kampanyasında görüş oluşumu ile birlikte, iki cilt halinde basılan araştırma kitapta bir dizi soru ve araştırma yöntemi tanımlanmıştır. Basılan bu kitabın bu alandaki benzer çalışmalar üzerinde çeşitli derin etkileri olmuştur. Lazarsfeld'in panel çalışmaları, başkanlık kampanyası süresince bireysel oy kullanma niyetleri üzerine odaklanmıştır. Bu pazar araştırmasında projenin entelektüel kökenini tüketici davranışlarına yansıtmıştır. Lazarsfeld; propaganda etkisinin savaş zamanı analizlerini "seçim psikolojisinin" asıl konusu olarak görmüştür.

İlgi alanları ve çalışma tasarımları göz önüne alındığında, Columbia araştırmacılarının sonuçları şaşkınlıkla karşılanmış ve medyada içeriğin dikkatli ölçümleri ortaya çıkmıştır. Seçmen seçimlerinin din ve sosyal sınıfta yer alan ve benzer düşüncelere sahip kişilerle yüz yüze etkileşimlerle güçlendirilen güçlü "marka bağlılıkları" üzerine kurulmuş olduğu sonucu ortaya çıkmış, bu sonuca göre de Lazarsfeld ve arkadaşları (1948) partilerin ve kitle iletişim araçlarının rolünü küçümsemişlerdir. Bu yaklaşımın temeli; katılımcıları, kişilerarası etki analizlerini hazırlayarak ailelerinin, arkadaşlarının ve meslektaşlarının politik görüşlerinin ve

bu sosyal ağların homojenliğini ve üretme eğilimlerini vurgulayarak, bireylerin tercihlerine etkide bulunduğu insanların rolünün ölçümüne dayanmaktadır.

Seçmenlerin çoğu için siyasi tercihler tıpkı kültürel zevklere, müzik, edebiyat, eğlence etkinlikler, kıyafet, etik, konuşma, sosyal davranışa benzeyen etnik, dilsel, sınıf ve aile gelenekleri gibi kökenler sahiptir. Her ikisi de durağan ve bireyler için değişime karşı dirençlidir. Ancak esneklik ve uyum sayesinde gelecek nesiller için gerekçeli tercihler yönünde bir eğilim sağlanabilir. Değişen koşullara ve olağandışı uyaranlara duyarlı, nispeten doğrudan tartışmaya açık ve dolaylı sosyal etkilere açık olan bu etkilerin her ikisi de inançla karakterize edilebilir. Lazarfeld ve arkadaşlarına göre; Oylama, halkın seçiminden daha ziyade belirgin olarak politik yönleriyle daha zengin bir sosyoloji çalışmasıdır (Bartels, 2008: 3-5)

Psikolojik yaklaşım, seçmen davranışlarını etkileyen psikolojik faktörleri modelinde temel olarak kullanılmaktadır. Seçmen davranışını etkileyen psikolojik faktörler arasında özellikle tutumlar kendisine atfedilen önem ile ön plana çıkmaktadır. Tutumların yoğunluğu bazı insanların neden oy verdiğini bazılarının ise neden oy vermediğini açıklarken, tutum ahengi bir kişinin neden kendisine uygun bir partiye oy verdiğini ve tutumların partizan yönü ile yoğunluğu da her bir seçmenin alternatifler arasında yapacağı tercihin sebeplerini açıklamaya yardımcı olmaktadır (Campbell vd., 1960: 9).

Siyasal katılma ile psikoloji arasındaki ilişki çok değişik açılardan incelenebilir. Bazı psikologlar otoriter kişilik, dogmatik kişilik gibi psikolojik yapılar üzerinden siyasi davranışları incelerken bazıları da ulusal karakter gibi başarıyla ölçüm yapılabilmesi zor olan özellikler üzerinde durmuşlardır. Seçmen davranışını etkileyen psikolojik faktörler etkinlik duygusu, sosyal girişkenlik ve güven duygusu, empati ve yabancılaşma duygusu olarak sıralanabilir (Turan, 1986: 86-88).

Kışlalı'ya (2000) göre, oy verirken seçmeni çıkarları dışında etkileyen dört etken güvenlik isteği, saygınlık isteği, duygusal bağlılık, dinsel ve siyasi inançlardır. Güvenlik isteği kişileri istikrar arayışına ve tutuculuğa iter. Düzenli ama daha düşük bir gelire sahip olan toplum kesimlerinin sağ kanattaki partilere oy vermesi bu sebepten kaynaklanmaktadır. Toplumda yeterince saygı görmeyen, dışlanan ve ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüğünü düşünen etnik ya da dini azınlıklar genellikle ilerici ve değişimden yana tutum takınırlar. Duygusal bağlılık partiyle veya liderle özdeşim kurmaya yol açabilir. Dolayısıyla, lider veya parti başarılı olduğu takdirde kişiye ruhsal bir tatmin sağlar. Dinsel ve siyasi inançlara bağlılık durumunda ise kişi kendisiyle aynı inancı paylaşan insanlarla bir arada bulunmaktan ve onlarla kurduğu dayanışmadan doyumuna ulaşabilir.

2. SEÇMEN DAVRANIŞINA ETKİ EDEN SOSYO-PSİKOLOJİK FAKTÖRLER

Seçmen davranışına etki eden psikolojik faktörler siyasi etkinlik duygusu, sosyal girişkenlik ve etkinlik duygusu, vatandaşlık görevi duygusu, siyasi ilgi düzeyi, empati, parti liderliği, protesto oyu ve parti bağlılığı gibi başlıklar altında ele alınmıştır.

2.1. Siyasal Etkinlik Duygusu

Siyasal katılmayı olumlu yönde etkileyen psikolojik faktörlerin başında "etkinlik duygusu" gelir. Etkinlik duygusu, bireyin eylem ve davranışları ile çevresine ve çevresindeki olayların gidişatına etkide bulunabileceği güvenini taşıyıp taşımadığını ifade eden bir olgudur. Bazı kişiler çevrelerinde gelişen olaylar karşısında kendilerini zayıf ve güvensiz hissederken, diğer

kişiler ise kendilerine güven duyup, bu olayların gidişatını etkileyebilme kabiliyetine sahip olduklarını düşünürler. Bireylerin sahip oldukları bu farklı psikolojik durumlar, sergileyecekleri siyasal davranışları da önemli ölçüde etkileyecektir (Kapani, 2004: 133). Çevrelerini etkileyebildiklerini ve denetim altına alabildikleri inancına sahip bireyler, genel olarak tüm toplumsal faaliyetlere daha sık katılım göstermektedirler. Buna paralel olarak, kendisini siyasal bakımdan güçlü ve güvenli hisseden bir birey de, kendisinin siyasal sistemin işleyişini, siyasal sistemde alınan kararları ve gerçekleşen eylemleri etkileyebileceğine duyduğu inanç çerçevesinde siyasal faaliyetlere daha fazla katılma eğilimi gösterecektir (Turan, 1977: 87).

Seçmen davranışı üzerinde etkisi olduğu düşünülen siyasal faktörler arasında kabul edilen siyasal etkinlik duygusu Milbrath ve Goel'e (1977) göre, bireyin toplumsal kararları ve bu kararların alınması süreçlerini etkileme yeteneğine sahip olduğu düşüncesi çerçevesinde tanımlanabilir. Benzer şekilde, Ergil ve Alkan'a (1980) göre de siyasal etkinlik vatandaşların kendilerini siyasal sistem üzerinde etki sahibi olabilecek bir siyasal kuvvet olarak görmesi şeklinde ifade edilebilir. Kalaycıoğlu (1984) ise siyasal etkinlik kavramına, içinde bulunduğu siyasal sistemin bir parçası olarak, onu kendi çıkarları doğrultusunda çalışması yönünde etkileyeceğine dair sahip olduğu inanç şeklinde bir tanımlama getirmektedir.

Yapılan bütün tanımlamalarının bireyin siyasal sistemin işleyişini etkileyebileceğine dair duyduğu inanç çerçevesinde yapıldığı göz önüne alındığında, güçlü bir siyasal etkinlik duygusuna sahip bireyin gösterdiği siyasal katılımın diğer bireylere göre farklılık edeceği ve bu bağlamda, farklı siyasal tutum ve davranışlar içinde hareket edeceği çıkarımında bulunulabilir. Buna paralel olarak, siyasal etkinlik duygusu güçlü bir seçmen profilinin katıldığı siyasal faaliyetlerin alanının ve çeşitliliğinin çok daha fazla olacağı da söylenebilir.

Etkinlik duygusu ve siyasal katılma arasındaki ilişki tek yönlü bir karakter taşımamaktadır. Yalnızca etkinli duygusu siyasal katılmayı attırılmaz. Etkinlik duygusuna bağlı olmaksızın gerçekleştirilen tüm siyasal katılma eylemleri de aynı zamanda etkinlik duygusunu arttıracaktır (Dahl, 1962: 277-278). Sonuç olarak, siyasal etkinlik duygusunun zayıf ya da güçlü olmasına göre siyasal katılma eğiliminin de farklılık göstereceği söylenebilir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, bu gözlemlerden siyasal etkinlik duygusu ile siyasal katılım ilişkisini açıklama iddiasında olan genellemelere ulaşmak mümkün değildir (Kapani, 2004: 133).

İnsanların siyasal katılıma karar verip vermemeye ilişkin karşılaştığı psikolojik unsurlar seçimlere katılmak ve tercihte bulunma adına önemlidir. Bu durum yalnızca beklenen kazanımlarına bağlı değildir. Aynı zamanda doğrudan oylamayı da etkilediğinden bağımsız olarak değerlendirilmesi gereken bir unsurdur. Bu gibi tercihlere, örneğin oy verme etiği bireylerin siyasi sisteme bağlılığını teyit etmekten veya sandık başına gitmesini gerektirir (Ambrus vd., 2017: 34).

Artan eğitim düzeyinin, seçmen davranışlarına olumlu yansıdığı, özellikle de siyasal ilgi düzeyinde ve etkinlik bilincinde artışa neden olduğu bilinmektedir. Eğitim bir yandan kitle iletişim araçlarını takip etmeyle diğer yandan ise siyasi olaylara ilgi duymayla motive edici bir araç olmaktadır (Temizel, 2012: 130).

Siyasal katılım düzeyini etkileyen psikolojik faktörler içerisinde yer alan siyasal etkinlik duygusu bireyin kendi eylem ve davranışları ile çevresine ve olaylara bakışını şekillendiren

bir olgudur. Siyasal etkinlik duygusunun belirlemeye yarayan ölçek, bireyin kendisini siyasal kanallarla netice alabilecek potansiyelde görüp görmediklerine göre şekillenmektedir. Etkenlik duygusu sadece siyasal katılmayı arttırmamakta, aynı zamanda siyasal katılma da etkenlik duygusu yaratmaktadır. Bu bakımdan etkenlik duygusu dışındaki sebeplerle daha çok siyasal katılma gösteren guruplar, bunun bir sonucu olarak da etkenlik duygularının arttırmaktadırlar (Gümüş, 2009: 47).

2.2. Sosyal Girişkenlik ve Güven Duygusu

Etkinlik duygusunun yanında sosyal girişkenlik ve güven duygusu da siyasal katılmayı olumlu yönde etkileyen diğer psikolojik faktörlerdendir. Bazı bireyler girişimci ve örgütlenme yetenekleri ile ön plana çıkmaktadırlar. Bu yeteneklere sahip bireylerin daha yoğun bir katılma davranışı sergilemeleri beklenmektedir (Turan, 1977: 87). Sosyal temaslarda bir rahatlık duygusuna ve bunlar için gerekli yeteneğe sahip olmak seklinde tanımlanan sosyal girişkenlik niteliğini taşıyan kimselerin siyasal hayata ilişkin faaliyetlere katılması, özellikle sosyal ilişkilerin tesisini gerektiren faaliyetlerde yer alması daha olasıdır. Dolayısıyla, sosyal girişkenliği de siyasal katılımı arttıran faktörler arasında sayabiliriz. Sosyo-ekonomik değişkenler sabit tutulduğu zaman da bu ilişkinin devam ettiği görülmüştür (Baykal, 1970: 102).

Sosyal girişkenlik duygusuyla birlikte bireyin çevresindeki insanlara karşı duyduğu güven duygusunun da siyasal katılmayı etkilediği söylenebilir. Birey siyasal süreci tek başına etkileyemediğinden, amaçlarına ulaşmak için, topluluklar ve örgütler kanalıyla eylemde bulunur. Başka insanlarla beraber hareket edip, dayanışma içerisinde hareket etmesi ancak iş birliği yaptığı kimselere güvenmesiyle gerçekleşir (Turan, 1977: 87). Siyasal psikolojideki en önemli gelişmelerden biri de bireylerin siyasal katılımlarında güven duygusunun sağlanmasıdır. Bu durum siyasal davranışlar üzerinde kalıcı etkiler bırakmaktadır. Aynı zamanda seçmen katılımına da olumlu katkı sağlamaktadır (Gerber vd., 2016: 7112).

Çevrelerinin kendilerinden etkilendiklerini düşünen bireylerin birçok toplumsal faaliyete açık olmaları sebebiyle diğer bireylere göre daha aktif siyasi yaşamın içinde bulunmaları gerekmektedir. Bu tetikleyici psikolojik tutumlarla birlikte her tür siyasal davranışa yönlendiren siyasetten uzaklaştırıcı psikolojik etkilerde mevcuttur. Mesela, bireyin kendisini siyasi düzenden ve toplumdan yabancılaşmış algılaması ya da ilgisiz ve kayıtsız bir psikoloji içinde bulunması da bireyin siyasal tutumlarını engellemektedir. Dolayısıyla, siyasal etkinlik duygusu, bireyi kendi tutumlarıyla çevresel faktörlere etki edebileceğini, tüm siyasal olaylarda etki oluşturabileceğini, siyasi gelişmeleri denetleyebileceğini ve aynı zamanda kendi geleceğini bireysel davranışlarıyla belirleyebileceğini düşünmektedir. Bu düşüncelere sahip olan bireylerin siyasal yaşama katılabilecekleri, tüm siyasi gelişmelerle yakından ilgilendikleri ve bu siyasi süreçte aktif katılımdan kaçmadıkları düşünülebilir (Temizel, 2012: 134).

2.3. Vatandaşlık Görevi Duygusu

Seçmen davranışını etkileyen psikolojik faktörler arasında sayılan vatandaşlık görevi duygusu, yurttaşların siyasal sistemin işleyişi üzerinde herhangi bir etkide bulunup bulunamayacaklarını düşünmeden ve dikkate atmadan, siyasal karar alma sürecine katılma davranışı göstermesi çerçevesinde açıklanabilir (Çukurçayır ve Gökçe, 2002: 134). Dolayısıyla, vatandaşlık görevi duygusu gelişmiş kişilerin de siyasal katılım gösterme yönünde olan

eğilimlerinin daha yüksek oldukları kabul edilmektedir. Bu kişiler siyasal etkinlik duygusuna önem vermeden siyasal sürece katılmayı bir vatandaşlık görevi olarak görmektedirler. Bu nedenle de siyasal hayatta daha aktif bir rol alma tercihinde bulmaktadırlar (Baykal, 1970: 12).

Baykal (1970) demografik değişkenlerin sabit tutulduğu varsayımı altında bütün yaş, eğitim, gelir ve meslek gruplarında vatandaşlık görevi duygusu ile siyasal katılım arasındaki ilişkinin görüldüğünü ve yüksek eğitim düzeyi ile yüksek sosyo-ekonomik statüsü yüksek kesimlerde vatandaşlık görevi duygusunun daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Sencer (1974) ise, vatandaşlık görevi duygusu ile gelir düzeyi arasında bir ilişki kurarak, daha yüksek gelir seviyesine sahip kesimlerin vatandaşlık görevi duygusunun daha güçlü olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşe karşıt olarak, düşük gelir düzeyine sahip olan çiftçi kesimin, düşük gelirlerine rağmen güçlü bir vatandaşlık duygusuna sahip olmasına ilişkin konuya ise din faktörüne bağlı olarak ortaya çıkmış olan bir istinas açıklaması getirmektedir.

Bunu destekleyen diğer çalışmalarda da, sosyal sorumluluk bilincinin bireyin siyasal katılımının temelini oluşturduğu görülmektedir. Vatandaşlık görevi, bireyin sosyal sorumluluk bilinci yüksek kişilerin toplumsal değerlere önem vererek, bu konuda muhafazakâr fikirleri benimseyerek, toplumsal olaylara yabancılaşmadan çözüp üretme bilincidir. Bu davranışsal özelliği savunulara göre, bu tip siyasi olaylara karşı gösterilen muhafazakâr tutumlar sosyal ve psikolojik olarak bireyin tatmin duygusuyla da ilişkilidir.

Bir çok çalışmada siyasal olarak muhafazakar tutumlara sahip olan kişilerin toplumsal anlamda hızlı değişimin bireysel statülerinde meydana getirdiği güvensizlik nedeniyle daha muhafazakar tutum ve siyasal yönelimi benimsediklerini göstermektedir (Güldü ve Dönmez, 2002: 134).

Etkenlik duygusundan pek farklı sayılamayacak olan bir kişisel niteliğin daha siyasal katılmayı tayin etmekle önemli olduğu, öne sürülmüştür. Bu "vatan dağlık görevi duygusu" adıyla ifade edilmektedir. Kavramın adından da anlaşılacağı üzere, insanın, etkili olup olmayacağı düşünülmezsizin siyasal sürece katılmasının bir vatandaşlık görevi olduğu hakkındaki kanaati ile siyasal katılması arasında olumlu bir ilişki olduğu varsayılmaktadır. Genellikle vatandaşlık sorumluluğuna sahip kimselerin, siyasal hayatta daha aktif oldukları gözlemlenmiştir (Gümüş, 2009: 48).

2.4. Siyasal İlgi Düzeyi

Bireyin siyasete ilişkin tutum ve davranışını belirleyen bir diğer psikolojik etken ise siyasal ilgi düzeyidir. Siyasal ilgi, bir kişinin kendi ülkesinde gerçekleşmekte olan siyasal olaylara ve gelişmelere karşı ilgi duyması ve bunları takip etmeye yönelik istek ve eylemleri bağlamında açıklanabilir. Bireyin siyasal alana olan ilgisine paralel olarak sahip olduğu siyasal bilgi düzeyi de doğrudan artış gösterecektir. Dolayısıyla, daha fazla siyasal ilgiye sahip bir bireyin siyasal bilgi düzeyi de daha gelişmiş olup, daha yüksek bir siyasal katılım göstereceği söylenebilir (Kalaycıoğlu, 1997: 540).

Siyasal ilgi ile ilgili davranış türüne ilişkin, öncelikle bireyin otonom tercihlerde bulunarak siyasi karar mercilerine gelecek kişileri ya da bu mercilerde olanları etkileyecek eylem ve davranışlar olarak bir tanımlama yapılabilir. Bu tanımlama çerçevesinde, amacı siyasal karar mercilerine gelecek ya da bu mercileri ellerinde bulunduran kişileri etkilemek olan her türlü davranış siyasal ilgi olarak düşünülebilir. Yine bu davranışın legal ya da illegal olması da

önemli değildir. Birey illegal de olsa da, amaca dönük tüm faaliyetler aracılığıyla siyasal katılımlarını gerçekleştirmiş olmaktadır. Dolayısıyla bir siyasal partiye oy verilmesi için çevresini ikna etmek isteyen bir kişinin, herhangi bir siyasal partiye oy veren kişinin, yine bir siyasi partiye para yardımında bulunan, o siyasi partinin kampanyalarında ve mitinglerinde yer alan, siyasi göreve adaylığını koyan, tüm bireylerin siyasal sürece katılım faaliyetinde ya da eyleminde bulunmakta olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla bu görüşe göre, bir faaliyetin siyasal katılım olarak değerlendirilmesinin; amacın siyasal karar mercilerini etkilemek olması ve bireyin başkalarının tesiri söz konusu olsa bile kendi iradesiyle de hareket ederek girişmiş olduğu bir faaliyet veya davranışta bulunması gibi iki temel özelliği vardır (Temizel, 2012: 62).

Diğer bir açıdan, siyasal süreçte kitle iletişim araçlarının yüklendiği siyasal malzeme yükü arttığından, siyasal bilgi edinme ve siyasal ilgi düzeylerinde bir artış söz konusu olmaktadır (Tokgöz, 1979: 2). Dolayısıyla siyasi kampanya içerikleri, zengin görsel unsurlardan ve medyanın dikkatini çekerek gündemi oluşturacak olay ve konulardan oluşmaktadır. Bu faaliyet ve etkinlikler, bir yandan görsel unsurlar taşımakta iken, diğer yandan bilinçli olarak, medyanın sunduğu haber değerleri ile uygunluk göstermektedir (Damlapınar ve Balcı, 2005: 66).

Bireyin siyasal tutumunu etkileyen siyasal ilgi düzeyi, bireyin ülkesindeki siyasal yaşam, olay ve gelişmelere karşı gösterdiği yakın ilgi olarak da görülmektedir. Siyasal ilgi, bireyin sahip olduğu siyasal bilgi düzeyini de kapsamakla birlikte, sahip olduğu ilgi düzeyinin üzerinde etkili olan bir unsurdur. Siyasal ilgi ne kadar içselleşirse siyasal bilgi artmakta ve siyasal katılım düzeyi de yoğunlaşmaktadır (Gümüş, 2009: 48).

Sosyo-psikolojik faktörlerden siyasal ilgi düzeyi açısından bireylerin davranışsal ve bilişsel düzeylerine partilerin ya da adayların etkileri olmaktadır. Tanıtım stratejileri ya da siyasal propaganda tekniklerinin kullanılmasıyla bu ilgi düzeyine küçük müdahaleler mümkün olabilmektedir (Gerber vd., 2015: 7113). Siyasi süreçte demokratik değerlere ulaşmada karşılaşılan engellerden birisi de seçmenlerin bu sürece olan ilgisizlikleridir. Bireyin özellikle siyasete katılımının olabilmesi için oy kullanma davranışının oluşması gerekir. Bu durum her seçmen davranışı için aynı seviyede değildir. Dolayısıyla seçmenler siyasete ilgi duyma derecelerine göre farklı tutumlar sergileyebilirler (Temizel, 2012: 61).

2.5. Empati

Bireyin siyasi davranışını etkileyen psikolojik unsurlardan diğeri de empati'dir. Empati, bireyin soyut düşünebilmesini, kendisini başkalarının yerine koyabilmesini, yenilikleri benimsemeye olan yatkınlığını kapsamaktadır (Temizel, 2012: 135).

Orta Doğu ülkelerini kapsayan bir çalışmada Larner (1958), siyasal katılım aracılığıyla seçmen davranışını etkileyebilecek değişkenler arasında empati kavramını ortaya atmıştır. Empati, kişinin soyut düşünebilmesini, kendini başkalarının yerine koyabilmesini ve yeniliklere karşı hoşgörülü bir yaklaşım benimseyeceğini ifade etmektedir. Larner, bu kavramın modernleşmenin bir ölçüsü olarak kabul edildiğini ve modern toplumun katılımcı nitelikleri ile empati arasında olumlu bir korelasyon olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, empati yeteneğine sahip bir kişi siyasal yaşantıya daha fazla katılım sağlayacaktır. Bununla birlikte, katılma-modernleşme ilişkisi Larner'in iddia ettiği kadar açıklığa kavuşturulamamıştır (Turan, 1977: 88).

Siyaset empatisi genel olarak aday politikacının, seçmenin yaşadığı zorlukları kendi deneyimiymiş gibi deneyimleme yeteneği olarak tanımlanmıştır (Denny ve Doyle, 2005). Seçmenler, onlar gibi düşünen ve kendilerini önemseyen bir politikacı arzuladığı varsayımı altında; bazı adayların neden şefkatli olarak algılandığı, bazı kampanyaların neden başarılı olduğunu, diğerlerinin ise başarısız olduğu açıklanırken duygusal faktörleri görmezden gelmek mümkün değildir. Seçmenlerin merhametli siyasetçi arayışları insanların siyasetçilerin eylemleri için bir motivasyon atfetmeyi hedeflemesine ve her liderin nasıl biri olduğunu anlamaya çalışmasına neden olur. Çoğu seçmenin politika yapmanın karmaşıklıklarını anlamak için gereken enerji ve vaktinin olmaması oy verme kararlarını etkileyen duygusal faktörlerin devreye girmesine neden olur. Bir adayın, onlar gibi insanlarla gerçekten ilgilenen iyi bir insan olup olmadığına ilişkin algılarını, empati olarak tanımlanan duygularını bu süreç için yararlı bir çıkış noktası haline getirir. Bir adaya inanmak aslında "insanları umursadığını" oylamak haline gelir. İster seçmen olsun ister aday; şefkat, endişe, anlama, sempati ve genel olarak ne hissedebilme yeteneğini içeren herkes "başkalarının ayakkabılarına girmeyi" düşünür. Bu tanım, bilim adamları tarafından onlarca yıl, geçerli olsa da siyaset biliminin yabancı olduğu bir kavramdır.

2.6. Parti Kimliği ve Parti Liderleri

Demokratik sistemlerin vazgeçilmez unsuru olan siyasal parti yapılanmaları, seçmenlerin seçim dönemlerindeki tercihlerini belirleyen başlıca öğelerden bir tanesi olup, parti kimliği ve parti liderleri siyasal partiye ilişkin en önemli faktörler arasında sayılmaktadır. Bir siyasal partinin kimliği belirli bir partiye verilen uzun dönemli desteğin temel belirleyicisi olma özelliğini taşımaktadır.

Bununla birlikte, Türkiye’de siyasal parti kimliğinin seçmen tercihleri üzerindeki etkisine yönelik çalışmalarda sınırlılıklar olduğunu gözlemekte olup, bunun temel sebebi askeri müdahaleler ve mevzuata aykırı faaliyetlerde bulunma gibi nedenlerden dolayı Anayasa Mahkemesi kararı sonucu zaman zaman tasfiyeye uğramış ya da kapatılmış siyasal partilerin siyasal kimliklerini sürdürmekte ve yansıtmakta yaşadığı sıkıntılardır. Bununla birlikte, Türkiye’deki siyasal partilerin yüksek kurumsallaşma düzeyine sahip olmaması da nedenlerden bir tanesidir (Hazama, 2006: 11). Nitekim, Özbudun (2000) Türkiye gibi ülkelerin sahip olduğu demokratik ortamlarda siyasal parti kimliğinin zayıf kaldığını ve bu nedenle seçmenlerin oy tercihlerinde sıklıkla kaymalar gözlemlendiğine dikkat çekmiştir.

Sosyo-psikolojik faktörlerin önemli etkenlerinden biri olan parti kimliği yaklaşımı ilk kez Michigan Üniversitesi bünyesinde modellenen "Amerikan Seçmeni" yaklaşımında ele alınmıştır. Bu modele göre bireyler küçük yaşlardan itibaren yakın çevrelerinin etkisiyle belirli bir partiye ilgi duymaktadırlar. Bu psikolojik bağlılık zamanla güçlenerek hayat boyu devam etmektedir. Bununla birlikte parti kimliği sayesinde siyasetin karmaşık dünyasına yakınlık duydukları partinin bakış açısıyla kendi zihni dünyasında anlamlı hale getirirler. Dolayısıyla yeterince bilgi sahibi olmasalar da siyasi olayları yorumlamaları kolaylaşmaktadır (Akgün, 2000: 78).

Seçmenlerin oy verme tercihini etkileyen en önemli faktörlerden biri olan lider faktörünün, siyasal parti kimliğinin ve benimsedikleri siyaset anlayışının en önemli temsilcisi olarak siyasal partiler için seçim sonuçlarını doğrudan etkilediği ifade edilmektedir (Gökçe vd., 2002: 21-22). İktidarın kişiselleşmesi kavramı çerçevesinde açıklanabilecek bu durum, özellikle az

gelişmiş ülkelerdeki demokratik ortamlarda daha yaygın görülmekte olup, seçmenlerin liderlerde görmek istedikleri birtakım özellikler ile kurdukları bağdaştırma üzerine oy verme tercihinde bulduklarını göstermektedir (Özsoy, 2007: 45).

Lider, tüm toplumlarda seçmenlerin siyasal kararlarında önemli bir etkiye sahiptir. Bu etkinin bir ülkede demokrasi düzeyindeki gelişmeler, toplumun özellikleri ve içinde bulunulan şartlara bağlı olarak seçmenlerin parti tercihleri üzerinde farklılık göstermektedir. Genellikle Türkiye’de, seçmenlerin çoğunluğunun lidere bağlı olarak oy kullandığına ilişkin birçok çıkarımda bulunulmuştur. Seçmenlerin oy tercihleri parti isminden çok liderin imajına göre şekillenmektedir. Aynı şekilde Fransa için de başkanlık seçimlerinin lider imajı üzerinden şekillendiği görülmektedir. Seçmen davranışlarını belirleyen siyasal lider tercihinde bireylerin değerlendirdikleri ve başarı unsuru olarak gördükleri en önemli faktör liderin sosyal sorunlara çözüm üretmede gösterdiği başarıdır. Bu başarıyı etkileyen unsurlar ise; liderin politik konulardaki ve diplomatik ilişkilerdeki göstermiş olduğu etkinlik ile sosyal sorunlara ilişkin çözüm üretmedeki yeteneğinin birleşmesinin gerekliliğidir (Polat ve Külter, 2008: 9-11).

Bir başka açıdan ise lider, siyasal parti benliğinin göstergesi ve partinin en önemli temsilcisi olarak görülmesinden dolayı, parti başarısında doğrudan bir etken olarak görülmektedir. Bu etken, toplumsal yapı açısından, bir ülkede demokrasinin gelişmişliğine bağlı olarak seçmenler üzerinde farklılık gösterse de uygulamada genellikle bu etkenin etkili olduğu bilinmektedir (Çavuşoğlu ve Pekkaya, 2016: 23). Siyasal parti kimliği ve lider faktörü çerçevesinde, önemli görülen özelliklerin en başında “Partinin logosu” ilk sırayı alırken; onu sırasıyla “Partinin ismi” ve “Partinin kullandığı renkleri” takip etmektedir. Bu faktör içerisinde en az önemli görülen iki özellik ise; “Genel Başkanın yaşı” ve “Genel Başkanın görüntüsü” şeklinde sıralanmaktadır (Canöz ve Bakan, 2015: 500).

Miller ve diğerlerine (1986) göre; politikaya uygun adaylar, adayların yetkinliği, bütünlüğü, güvenilirliği, kişiliği ve karizması oylama kararlarında, adayların yeterlilik ve dürüstlük algılarına karşı oldukça duyarlıdır. Partilere yönelik duygular, çoğu oylama teorisinde önemli bir rol oynamıştır. Campbell ve diğerleri (1960), seçmenlerin çoğunun bir partiye genel bir bağlılık hissettiğini ve bu bağlılığın aileden miras alındığını belirlemiş, Parti kimliği olarak adlandırılan bir partiye olan bu bağlılığın psikolojik temelli olduğunu ve oylama kararlarını belirlediğini bulmuştur. Son zamanlarda, Bartels (2008) oy kararında siyasal partinin etkisinin olduğunu göstermiştir. Son altı cumhurbaşkanlığı seçiminde oy kullanma davranışında bağlılığın arttığını tespit etmiştir. Kimlik belirleme, politika mesafelerinin ve adayların değerlendirilmesinin yanı sıra diğer değişkenlerin de bir sonucudur. Markus ve Converse (1979), oylama kararlarının analizinin seçmenlerin değerlendirmelerine bağlı olduğunu göstermiştir. Bu değişkenler sırayla - önem sırasına göre - parti kimliğine, adaylara – adayın kişilik ve politika konularındaki durumu ve adaylar ve seçmenler arasındaki mesafe olarak sıralanmıştır. Yapılan araştırmalar sonucuna göre; çoğu demokraside, her üç kişiden ikisinin aynı partiye ardışık olarak oy verdiğini seçimlerin, parti sadakati olarak adlandırılacak ampirik bir düzenlilik gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmanın hipotezi, oylama kararlarındaki aşırı ısrarın alışkanlıktan kaynaklandığı yönündedir.

1972 ve 1976’da ABD’de yapılan Başkanlık seçimlerinde, bireysel düzeydeki panel verileri alışkanlık hipotezini ve sonuçlarını desteklemektedir. Önceki çalışmalar oylama kararının üç faktöre bağlı olduğunu göstermiştir: (1) adaylar (2) seçmen ile adayların arasındaki politika

mesafesi ve (3) parti kimliği. Ayrıca, ardışık seçimlerde farklı partilere oy verme eğiliminin azaldığı tespit edilmiştir. 1972'deki ABD Başkanlık seçimlerinde oy kullanma hakkında bireysel seviyeli panel verileri ve 1976, çeşitli alternatif hipotezlere karşı alışkanlık hipotezini desteklemektedir. Ayrıca, önceki oyların etkisinin mevcut kararlar üzerindeki etkisinin büyük olduğu gösterilmiştir. Birlikte ele alındığında, bu bulgular alışkanlık oluşumunun siyasette önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Burada sunulan ampirik sonuçlar oy verme kararında bir değişen olduğunu göstermektedir. Parti sadakatinin kaynakları üzerine etkileri yani partiye sadakat kaynağı ilk defa Fiorina (1981) tarafından sunulmuştur. O mevcut oylama kararlarının, adayların özellikleri gibi önceki siyasi deneyimlere dayandığını önermiştir. Bu deneyimler önceki oyları doğrudan etkilediği için bu yaklaşım parti sadakati olarak tanımlanmıştır (Shachar, 2003).

Türkiye'de yapılan araştırmalar seçmen davranışını etkileyen en önemli faktörlerden birinin parti lideri olduğunu ortaya çıkmıştır. 2014 Ankara yerel seçimlerine ilişkin parti lideri faktörünün seçmen davranışı için önemi üzerine yapılan saha araştırmasına göre, Ak Parti'ye oy verme tercihinde bulunan seçmenlerinin %59,5'inin parti lideri faktörü sebebiyle oy verme kararını verdiği tespit edilmiştir. Bu oranın CHP için %13,3 ve MHP için %13 düzeyinde kalması, siyasal parti lideri faktörünün MHP ve CHP için olumsuz yönde etkili olduğunu gösterirken, AKP için ise seçmen tercihini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Avcı, 2015: 175). Kırıkkale'de seçmenlerin parti tercihindeki en önemli rolün belirlenmesi üzerine yapılan araştırmaya göre de seçmenlerin parti tercihlerine ilişkin en belirleyici faktörün siyasal parti lideri olduğu ortaya çıkmıştır (Çaha vd., 2008: 93). Ayrıca, sol akımı benimseyen seçmen kitlesinin siyasal partiye olan bağlılığının daha yüksek, siyasal parti liderine karşı duydukları bağlılığın zayıf olduğu, tam tersine sağ akımı savunan seçmen kitlesinin siyasal parti liderine karşı bağlılığının yüksek olduğu fakat siyasal partiye olan bağlılığının zayıf olduğu anlaşılmıştır (Avcı, 2015: 176).

2.7. Protesto Oyu

Seçmenin oy vermektan kaçınma davranışına ilişkin birtakım önem ve anlamlar yükleyebilmek mümkündür. Seçmenler oy vermeme ya da siyasal katılım göstermeme davranışlarını birer protesto ya da boykot mesajı verme aracı olarak düşünebilirler. Bu tutum ve davranışın birey için amacı mevcut siyasal yapı ve siyasal yapıyı yönetenlere karşı duyduğu itirazı oy vermektan kaçınma suretiyle ifade etmektedir. Bu durumda seçmen, hukuki olarak güven duymadığı bir siyasal yapıya ve onaylamadığı bir iktidara karşı duruşunu göstermek adına direnme yönünde bir tavır sergilemiş olacaktır (Hook, 1959: 31).

Seçmenin oy vermektan kaçınması, bazen değişik nitelikte siyasal bir önem ve anlam taşıyabilir. Oy vermeme veya siyasal eylemlere katılmamak seçmen için bir protesto veya boykot aracı olabilir. Seçmen, siyasal sistemin veya yöneticilerin meşruiyetine karşı duyduğu itirazı oy vermeme suretiyle açığa vurmak isteyebilir. Bu durumda seçmen, meşruiyetine, hukukî temeline güven duymadığı bir iktidara karşı, oy vermektan kaçınmak yoluyla muvafakatini (rızasını) esirgemiş olur. İşte, böyle durumlarda oy vermeme, seçmen için kızgınlık ve kırgınlığını belirtmek amacıyla başvurulmuş barışçı bir direnme yoludur. Ayrıca, seçmen iktidar veya hükümetten beklediği, umduğu hizmetlerin gerçekleşmemesi halinde de, yöneticilerin dikkatlerini çekmek için oy vermeme yoluna başvurabilir. Seçmenin bu tip davranışları, bazen oy verme eyleminden daha anlamlı ve etkili olabilir Bazı seçmenler

politikadan hoşlanmadıkları için oy vermeye yanaşmazlar. Bu inançta olan seçmenlere göre politika, bayağı ve kirli bir iştir; bütün politikacılar yalancı ve insanları kendi çıkarlarına alet eden kimseler olarak görülmektedir. Ayrıca, siyaset çarkı, böyle kötü unsurlarla işlediğine göre bir grup politikacıyı iktidardan uzaklaştırıp, onların yerine başkalarını getirmenin de bir faydası yoktur. Bu çarkın başına kim geçerse geçsin, sonunda o da bozular. İşte bu kategoriye giren seçmenler, çekimsizlik nedenlerini böyle ortaya koyma yolunu tercih ederler (Gümüş, 2009: 49).

Geleneksel bilgeliğin ve rasyonel seçim literatürünün aksine, Downsian geleneği geçersiz oyların mantıksız olduğu iddiasını ya da eğitimsiz seçmenlerin yetersiz eylemleri olduklarını reddetmektedir. Bunun yerine, boş oy olduğunu belirtirler. Boş oy öncelikle, hoşnutsuz, eğitilmiş seçmenler tarafından kullanılan, oylamanın sembolik değeri olarak görülerek, boş oyla siyasi gelişmişlik arasındaki güçlü pozitif ilişki için ampirik kanıtlar sunmuştur. Boş oy, siyasi açıdan daha hassas, hoşnutsuz vatandaşların öncüsünün aracı olduğu gösterilmiştir ve boş oy kullanmama örgütlü bir siyasi protesto olarak kabul edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, oy verme yapısının anlamlı bir davranış olarak yeniden değerlendirilmesi sonucuna varılmıştır (Superti, 2014).

Siyaset teorisinde boş ya da anlamsız oy veya beyaz oy şeklinde karşılaşılan protesto oyu; seçmenlerin aday, parti veya siyasal düzenin geneline karşı tepki gösterme amacıyla gösterilen seçmen davranış faktörlerinden birisidir. Protesto oyu yaklaşımı aynı zamanda konjonktürel oy olarak da değerlendirilmektedir (Temizel, 2012: 114). Seçmen davranışlarına etki eden faktörler incelendiğinde seçmenlerin siyasal katılımlarında psikolojik davranışların etkili olduğunu bireylerin oy verme veya vermeme kararlarını sosyal boyutlarıyla değerlendirildiğinde ön yargılardan kaynaklanan sorunların etken olduğu ve bunun protesto şeklinde yansıdığı görülmektedir (Adida vd., 2019: 2).

2.8. Parti Bağlılığı

Psikolojik oy verme davranışına göre, seçmenlerin çoğunda parti yada düşünceye dönük kazanılmış ve geçmişe dayalı bir psikolojik bağ söz konusudur. Bu tutum bireyin çocukluğundan bu yana ulaşan bir özelliktir. Parti kimliği olarak da ifade edilen bu bağlılık, başka bir açıdan dinsel bir bağlılığı da yansıtan bir davranış şekli almıştır. Psikolojik yaklaşımı bir baskı unsuru olarak da vurgulayan anlayış mevcuttur. Buna göre herhangi bir durum karşısında kişinin sergileyeceği tutum ve göstermiş olduğu hareket, bireyin dış dünyaya bakış açısının ve onu algılama düzeyini açıklaması adına psikolojik bir unsurdur (Teyyare ve Avci, 2016: 57).

Seçmenlerin davranışlarını kontrol etmek için kullanılan psikolojik bulgulara göre parti bağlılığı imajı bilişsel ve duygusal süreçlerde kendini göstermektedir. Bu durumu siyasal etkileşim sırasında seçmen ve parti arasında siyasi gerçeklik imajına katkı sunmaktadır. Seçmenlerin kafasında oluşturulan aday veya siyasi parti imajı, seçmen davranışını belirleyen önemli bir faktör olarak kendini göstermektedir. Aynı zamanda medyanın seçimlerdeki rolü, bilişsel alanlardaki faaliyetlerde bu duyguyu besleyen unsurlardandır (Cwalina vd., 2008: 352).

Politik tercihlerin siyasal katılıma yansımalarında önemli psikolojik faktörlerden birisi bireylerin vatandaşlık görevi olarak bu sorumluluğu yerine getirmesidir. Bu durum bireyde

bir tatmin düzeyi oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu unsuru destekleyen unsurlardan bir diğeri de bireyin parti bağımlılığını bu davranışıyla onaylama sürecinin bir parçası olmasıdır. Partiye bağlılık faktörü aynı zamanda adayların profillerinin tercihlerinde önemli bir etken olmadığı ve aday kişiliğinden ziyade parti politikalarına odaklanıldığını göstermektedir (Fiorino, 1976: 391-393). Diğer yandan, partiye bağlılık seçmen davranışlarını etkileyen psikolojik unsurlardan olmasının rağmen son dönemlerde yaşanan teknolojik gelişmelerden sonra önemi azalmaktadır. Son yıllarda parti bağımlılığından ziyade, aday profilleri ön plana çıkmaktadır (Canöz, 2010: 100).

Psikolojik yaklaşım siyasal partiye yakınlığın oyları etkilediği ilkesine dayandığı için, kolay anlaşılabilir bir model olarak kabul edilmektedir. Model, Campbell ve arkadaşları tarafından 1960 yılında yayınladıkları Amerikan Seçmeni (The American Voter) adlı kitaplarında ele alınmıştır. Bu araştırmacılar çalışmalarında, Amerikalıların siyasal kimliklerinin temelinde partizanlığın bulunduğunu ileri sürmüştür. Bu partizanlık doğal olarak partiye özdeşleşme pozisyonunu da ortaya çıkarmaktadır (Teyyare ve Avcı, 2016: 57).

Seçmenlerin küçük yaşlarda ailelerinin ve çevrelerinin etkisi altında gerçekleşen siyasal sosyalleşme sürecinde kazandıkları siyasal tutumlar ve ideolojik yönelimlerin ileriki yaşlarda onların parti tercihi üzerinde son derece etkili olduğu (Akgün, 2007: 29) ve kişilerin herhangi bir partiye karşı psikolojik bağlılık duyduğu (Kalender, 2005: 46) iddia edilmektedir. Bu bağı 'psikolojik sevgi bağı' olarak belirten Çinko'ya (2006) göre, bu bağın oluşumu çocukluk yıllarına kadar uzanır. Parti kimliği şeklinde somut olarak ifade edilen bu bağımlığın, adeta dinsel bir bağımlılığı andırdığı ileri sürülmüştür.

Partiye özdeşleşme modeli ahlaki öğüt ve tavsiyelerden çok davranışla ilgili kuralları ortaya koymakta ve sosyolojik yaklaşımı reddetmektedir. Bu modelin özünde, seçmenin herhangi bir partiye duyduğu sevgi, bağlılık ve taraftarlık bulunmaktadır. Burada bahsedilen taraftarlık bir futbol takımı tutma gibi değerlendirilebilir. Modelde seçmenin partiye özdeşleşebilmesi için, özdeşleşeceği partiye herhangi bir hukuki bağının bulunması zorunluluğu yoktur. Bu modelde esas olan, seçmenin herhangi bir partiye karşı psikolojik bağlılık duymasıdır. Seçmen davranışlarını açıklamada kullanılan psikolojik yaklaşımın, alan araştırmalarının yaygınlık kazanması ve buna bağlı olarak bireysel düzeyde elde edilen verilerin artışıyla literatürde ağırlık kazandığı söylenebilir (Teyyare ve Avcı, 2016: 56). Diğer yandan, bu model; adaylar, konular, grup etkileri gibi hususlar üzerinde yoğunlaşmış; psikolojik güçleri modeline temel olarak almıştır. Psikolojik güçler içerisinde tutumlar merkezi bir rol oynamaktadır. Özellikle tutumların yoğunluğu bazı insanların niçin oy verdiğini, diğerinin vermediğini açıklamaya da yardımcı olmaktadır. Oy verenin tutum uyumu, niçin bir kişinin kendisine uygun bir partiye oy verdiğini belirlemektedir. Tutumların partizan yönü ve şiddeti, her bir seçmenin rakip adaylar arasında yapacağı tercihin sebebini açıklamaya çalışmaktadır (Temizel, 2012: 49).

Seçimde adaylara ilişkin gelişen tutum ve duygular ise, adayların kendilerini dış dünyaya sunma biçimlerinden oluşmaktadır ve kişisel özellikleri tarafından belirlenmektedir. Bu özellikler kişisel imajı oluşturan özelliklerdir ve beş ana kategoriden oluşmaktadır. Bunlar: görünüş, beden dili, ün, iletişim tarzı ve duruştur (Canöz, 2010: 97).

3.ARAŞTIRMA: SOSYO-PSİKOLOJİK FAKTÖRLERİN SEÇMEN DAVRANIŞINA ETKİLERİ: PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

İnsanın siyasal davranışlarının kendilerini nasıl gösterdiği ile ilgili olarak seçimler içinde özellikle demokrasi ile yönetilen toplumlarda önemli ipuçları sağlamaktadır. Ampirik olarak elle tutulur ve analiz edilebilir veriler sunduğu için seçimler, siyasi davranışların doğası ve gidişatını anlamak adına sosyal bilimlerin birçok disiplinde araştırma konusu olmaktadır. Seçmen kararları toplumun ve toplumun üst yapısı olan devletin ve devlet kurumlarının politikalarını belirleme gücüne sahip olacağından seçim çalışmaları siyaset bilimi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Seçimlerde oy kullanma yoluyla siyasal hayata katılan seçmenin bu şekilde ortaya çıkan iradesi ve kararı siyasi otorite üzerinde etkili olduğundan seçmen kimliği ve katılım biçimi ile ortaya çıkan ve şekillenen seçmen davranışının incelenmesi önemli hale gelmektedir. Seçmen davranışını toplumun genel eğilimleri ve kültüründen soyutlamak ve dolayısıyla bu davranışı izole bir şekilde tek başına incelemek mümkün değildir. Ancak, bu davranışı belirleyen sosyo-ekonomik nedenler kadar sosyo-psikolojik faktörler de önem taşımaktadır.

3.1.Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada temel amaç, sosyo-psikolojik faktörlerin oy verme davranışı üzerindeki etkisini tespit etmek ve bu etkinin kendini nasıl gösterdiğini tanılamaktır. Çalışmanın ampirik kısmı Denizli ilinde bulunan Pamukkale Üniversitesi öğrencilerini kapsayan bir örneklem üzerinde yapılmıştır. Örnekleme dahil edilen katılımcılara yönelik 37 soruluk bir anket çalışması yapılmış ve bu ankette üniversiteli gençler seçmen davranışlarını ve tercihlerini belirleyen faktörler ile ilgili soruları yanıtlamışlardır. Çalışma 24 Haziran 2018 son genel seçimler çerçevesinde, üniversitede eğitimini sürdüren genç seçmenlerin seçimlerde oy kullanırken psikolojik faktörlerin oy tercihinde ne kadar etkili olduğunu anlamayı ve göstermeyi hedeflemektedir.

Bu araştırmanın hedef evreni Pamukkale Üniversitesi Kınıklı Kampüsü'nde bulunan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mühendislik Fakültesi ve Eğitim Fakültesi öğrencilerinden oluşan toplam 29772 öğrenciden oluşmaktadır. Evreni temsil edebilecek cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi gibi farklı sosyo-kültürel ve demografik özelliklere sahip olan öğrenciler arasından kolay örnekleme yöntemiyle seçilen 410 kişi araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü konusunda kesin bir uzlaşma varılamamakla birlikte, örneklemin büyüklüğünde önemli olan unsurun temsil yeteneğini zedelemeyecek en küçük sayıya ulaşılması kabul edilmektedir (Karasar, 2012: 117-118). Gegez (2007), alan araştırmalarında örneklem sayısının 300-500 arasında olmasının yeterli olduğunu ifade ederken; Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004) bir araştırmada 100 milyon örneklem büyüklüğü için 0,05 örneklem hatası ile 385 rakamının yeterli olduğunu iddia etmişlerdir. Bu nedenle, araştırmaya katılan 410 katılımcının bu aralıkta olması nedeniyle araştırmaya katılan örneklem sayısının yeterli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada uygulanan anket neticesinde elde edilen veriler, ampirik yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Öncelikle, verilerin analizinin yapılabilmesi için anket formları Excel'e aktarılmıştır. Veriler araştırma konusu ve yöntemine uygun olarak kodlanmış ve sonrasında da IBM SPSS 25.0 programı ile analiz edilmiştir. Analiz çerçevesinde öncelikle kişisel bilgiler verilmiş, daha sonra ise psikolojik faktörleri içeren sorular siyasi kimlik ifadeleri ile çaprazlanmıştır.

3.1.1. Örneklemin Genel Özellikleri

Ankete katılan örneklem grubunun cinsiyetleri incelendiğinde 190'ı Erkek, 220'si kadın, yaş ortalamaları ise 22,75'tir. Araştırmaya katılan öğrenci grubu içinde en yüksek ağırlık %42 ile İktisadi İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri iken; bu grubu takip eden öğrenci grubu %17,6 ile Fen Edebiyat Fakültesi öğrencileri, %6,8 ile Mühendislik Fakültesi öğrencileri, %6,3 ile Eğitim Fakültesi öğrencileri ve %27,3 oranında diğer fakültelerin öğrencileri yer almaktadır.

3.1.2. Siyasi Kimlik İle Etkinlik Duygusu Arasındaki İlişki

Tablo 1: Birincil Olarak, Kendinizi Daha Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz? *Seçimde Kullandığım Oy Seçim Sonuçları Üzerinde Doğrudan:

		Seçimde kullandığım oy seçim sonuçları üzerinde Doğrudan:				Toplam	
		Kesinlikle etkisizdir	Etkisizdir	Kararsızım	Etkilidir	Kesinlikle etkilidir	
Birincil olarak, kendinizi daha çok hangi kimlikle tanımlıyorsunuz?	Türk	0	10	14	55	20	99
	Müslüman	2	12	12	44	14	84
	T.C. Vatandaşı	4	12	43	103	24	186
	Kürt	2	2	2	13	2	21
	Alevi	0	0	6	2	2	10
	Diğer	4	0	3	3	0	10
Toplam		12	36	80	220	62	410

Ankete katılanların çok büyük bir kısmı, seçimlerde kullandıkları oyun seçim sonuçları üzerinde etkili olduğunu düşünmektedir. Kendi kullandıkları oyların etkili olmadığını düşünenlerin oranı yüzde 15-20 arasındadır. Bu oran kendini öncelikle Türk ve Müslüman olarak tanımlayanlar arasında genel ortalama ile paralel bir seyir seyrederken Kürt olarak tanımlayanlarda yüzde 10 civarında gerçekleşmiştir. Kendini vatandaş olarak tanımlayanlar arasında, verdikleri oyun seçim sonuçları üzerinde etkili olmayacağını düşünenlerin oranı ise yine genel ortalamaya yakındır. Buradan hareketle, siyasi kimlikler üzerinden, verdikleri oyun etkisi konusunda ankete katılanlar arasında belirgin bir farklılık olmadığını söylemek mümkündür. Yani, siyasi kimliği ne olursa olsun, seçmenlerin kullandıkları oya attıkları değer ve onun etkisi konusunda benzer bir düşüncenin olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Birincil olarak, kendinizi daha çok hangi kimlikle tanımlıyorsunuz? *Seçimde kullandığım oy seçim sonrası kazanan partinin politika ve uygulamalarında:

		Seçimde kullandığım oy seçim sonrası kazanan partinin politika ve uygulamalarında:	Toplam
--	--	--	--------

		Kesinlikle etkisizdir	Etkisizdir	Kararsızım	Etkilidir	Kesinlikle etkilidir	
<i>Birincil olarak, kendinizi daha çok hangi kimlikle tanımlıyor sunuz?</i>	<i>Türk</i>	6	29	22	28	14	99
	<i>Müslüman</i>	0	12	20	40	12	84
	<i>T.C. Vatandaşı</i>	7	25	30	108	16	186
	<i>Kürt</i>	0	6	2	13	0	21
	<i>Alevi</i>	0	4	0	4	2	10
	<i>Diğer</i>	1	4	2	3	0	10
<i>Toplam</i>		14	80	76	196	44	410

Soruya verilen cevaplar, bir önceki soruya verilen cevaplar ile uyum içindedir. Buna göre seçim sonuçlarına verilen oyların etki ettiği düşüncesi, aynı zamanda kullanılan oyun seçim sonrası süreçte de politikalar ve uygulamalar üzerinde etkilidir düşüncesi ile paralellik göstermektedir. Bununla birlikte oyların parti politikalarına etkili olmadığını düşünenlerin oranı yüzde 20'nin üzerinde seyretmekte, bu da kullandığı oyun seçim sonuçları üzerinde etkili olsa da parti politikaları üzerinde etkili olmadığını düşünenlerin varlığına işaret etmektedir. yani, kullandığı oyun seçim sonucu üzerinde etkili olduğunu düşünenlerin küçük bir kısmı bu etkinin parti politikalarını kapsayacak kadar güçlü olmadığını düşüncesindedir. Bu oran kendini Türk olarak tanımlayanlarda yüzde 30'un üzerindeyken Müslüman ve vatandaş olarak tanımlayanlarda yüzde 15, Kürt olarak tanımlayanlarda yüzde 30, Alevi olarak tanımlayanlarda ise yüzde 40 civarındadır. Bu da Alevi ve Kürtlerin siyasi iktidardan beklentilerinin daha düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Birincil Olarak, Kendinizi Daha Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz? *Seçimde Kullandığım Oy Seçim Sonrası Kazanan Adayın Politika Ve Uygulamalarında:

		Seçimde kullandığım oy seçim sonrası kazanan adayın politika ve uygulamalarında:					Toplam
		Kesinlikle etkisizdir	Etkisizdir	Kararsızım	Etkilidir	Kesinlikle etkilidir	
<i>Birincil olarak, kendinizi daha çok hangi kimlikle tanımlıyor sunuz?</i>	<i>Türk</i>	6	16	42	25	10	99
	<i>Müslüman</i>	0	8	30	30	16	84
	<i>T.C. Vatandaşı</i>	4	27	33	110	12	186
	<i>Kürt</i>	0	4	4	13	0	21
	<i>Alevi</i>	0	4	0	4	2	10
	<i>Diğer</i>	0	5	1	4	0	10

Toplam 10 64 110 186 40 410

Bu soruya verilen cevaplar da bir önceki soruya verilen cevaplar ile uyum içindedir. Buna göre katılımcıların yaklaşık yüzde 20'si, kullandıkları oyun, seçim sonrası kazanan adayın tercih ve politikalarında etkili olmadığını düşünmektedir. Burada dikkat çeken nokta, cevap verenlerin neredeyse yüzde 30'unun bu konuda kararsız olduğunu ifade etmiş olmasıdır. Özellikle kendini Türk olarak tanımlayanlar arasında kararsız olanların oranının yüzde 40'ın biraz üzerinde olması dikkat çekicidir.

3.1.3.Siyasi Kimlik Ile Sosyal Girişkenlik Ve Güven Duygusu Arasındaki İlişki

Tablo 4: Birincil Olarak, Kendinizi Daha Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz? *Seçimde Oy Kullanmak Birey Olarak Özgüvenimi:

		Seçimde oy kullanmak birey olarak özgüvenimi:					Top
		Kesinlikle arttırmaz	Arttırmaz	Kararsızım	Arttırır	Kesinlikle arttırır	lam
Birincil olarak, kendinizi daha çok hangi kimlikle tanımlıyorsunuz?	Türk	10	16	16	35	22	99
	Müslüman	2	10	20	46	6	84
	T.C. Vatandaşı	15	30	24	84	33	186
	Kürt	4	0	2	12	3	21
	Alevi	2	0	2	4	2	10
	Diğer	3	4	0	3	0	10
Toplam		36	60	64	184	66	410

Soruya verilen cevaplardan hareketle, katılımcıların seçimlerde kullandıkları oya belirgin bir şekilde önem atfettikleri söylenebilir. Buna göre her üç katılımcıdan ikisi, seçimlerde kullandıkları oyun kendi özgüvenlerini arttırdığını ifade etmektedir. Bu oran kendini Kürt olarak tanımlayanlarda, diğer kimlik gruplarına göre biraz daha yüksektir. Kendisini öncelikli olarak vatandaş ve Türk olarak tanımlayanlar içinde verdiği oyun bireysel özgüvenine etkisi olmadığını ifade edenleri oranı diğer gruplara göre biraz daha yüksek seyretmektedir. Bu da bu gruplar içinde oy verme ile bireysel özgüven arasında kurulan ilişkinin daha düşük oranda olduğunu göstermektedir.

3.1.4.Siyasi Kimlik Ile Vatandaşlık Görevi Duygusu Arasındaki İlişki

Tablo 5: Birincil Olarak, Kendinizi Daha Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz? *Seçimde Oy Kullanmamın Temel Nedeni Oy Kullanmanın Vatandaşlık Görevi Olmasıdır.

		Seçimde oy kullanmanın temel nedeni oy kullanmanın vatandaşlık görevi olmasıdır.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyor	Katılmıyor	Kararsız	Katılıyor	Kesinlikle Katılıyor	
<i>Birincil olarak, kendinizi daha çok hangi kimlikle tanımlıyorsunuz?</i>	<i>Türk</i>	3	18	4	32	42	99
	<i>Müslüman</i>	6	2	6	44	26	84
	<i>T.C. Vatandaşı</i>	13	27	8	86	52	186
	<i>Kürt</i>	0	0	2	13	6	21
	<i>Alevi</i>	2	0	0	2	6	10
	<i>Diğer</i>	2	1	4	3	0	10
<i>Toplam</i>		26	48	24	180	132	410

Katılımcıların çok büyük bir kısmı, seçimlerde oy kullanmayı bir vatandaşlık görevi olarak görmektedir. Her dört katılımcıdan üçü, seçimlerde oy kullanmalarının temel nedeni olarak oy kullanmayı bir vatandaşlık görevi olarak görmeyi göstermektedir. İlginç olan, bu oranın, kendisini öncelikli olarak Kürt siyasi kimliği ile tanımlayanlar arasında çok daha yüksek olmasıdır. Kararsızlar ile birlikte değerlendirildiğinde, kendisini öncelikli olarak Kürt tanımlayanların hiçbiri, oy kullanma motifi olarak vatandaşlık görevi seçeneğini dışlamamıştır. Buna karşılık kendisini vatandaş olarak tanımlayanlar arasında oy verme davranışının temel nedeni olarak vatandaşlık görevi seçeneğini görmeyenlerin oranı diğer gruplara göre daha fazladır.

Tablo 6: Birincil Olarak, Kendinizi Daha Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz? *Oy Kullanmak Benim İçin En Önemli Siyasal Katılma Biçimidir.

		Oy kullanmak benim için en önemli siyasal katılma biçimidir.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyor	Katılmıyor	Kararsız	Katılıyor	Kesinlikle katılıyor	
<i>Birincil olarak, kendinizi daha çok hangi kimlikle tanımlıyorsunuz?</i>	<i>Türk</i>	2	21	6	44	26	99
	<i>Müslüman</i>	2	24	18	28	12	84
	<i>T.C. Vatandaşı</i>	11	20	28	80	47	186

<i>tanımlıyor sunuz?</i>	<i>Kürt</i>	2	2	4	8	5	21
	<i>Alevi</i>	2	2	2	4	0	10
	<i>Diğer</i>	1	3	0	6	0	10
<i>Toplam</i>		20	72	58	170	90	410

Katılımcıların yaklaşık yüzde 65'i, seçimlerde oy kullanmayı kendileri açısından en önemli siyasal katılma biçimi olarak görmektedir. Bu oran kendini Müslüman olarak tanımlayanlarda belirgin olarak daha düşüktür. Buna karşılık kendisini Türk olarak tanımlayanların yüzde 70'i ise oy vermeyi kendileri için en önemli siyasal katılım formu olarak teyit etmektedir.

3.1.5.Siyasi Kimlik İle Siyasal İlgi Düzeyi Arasındaki İlişki

Tablo 7: Birincil Olarak, Kendinizi Daha Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz? *Kendimi Siyasete Çok Yakın Ve İlgili Bir Birey Olarak Tanımlayabilirim.

		Kendimi siyasete çok yakın ve ilgili bir birey olarak tanımlayabilirim.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Karasızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
<i>Birincil olarak, kendinizi daha çok hangi kimlikle tanımlıyor sunuz?</i>	<i>Türk</i>	8	32	12	36	11	99
	<i>Müslüman</i>	0	34	12	30	8	84
	<i>T.C. Vatandaşı</i>	10	35	35	89	17	186
	<i>Kürt</i>	0	2	9	8	2	21
	<i>Alevi</i>	0	2	2	6	0	10
	<i>Diğer</i>	2	5	0	3	0	10
<i>Toplam</i>		20	110	70	172	38	410

Seçimlere katılım üzerinden değerlendirilecek bir siyasi katılım değerlendirmesi, yukarıdaki soruya verilen cevaplar ile daha belirgin hale gelecektir. Buna göre, katılımcıların ancak yarısı kendisini siyasete yakın bir birey olarak tanımlamaktadır. Buna karşılık seçimlere katılım oldukça yüksek bir düzeyde seyretmektedir. Bu da seçimlerde oy kullananların önemli bir kısmının, bizatihi kendi ifadeleriyle siyaset ile ilgilenmediklerini ve siyasetten uzak olduklarını ifade etmektedir. Bu oran kendisini Müslüman olarak tanımlayanlarda diğer gruplara göre biraz daha düşük iken vatandaş kimliğini öne çıkaranlarda yüzde 55-60 düzeyinde seyretmektedir. Bu sonuçlar ise eğitim düzeyi görece daha yüksek olsa bile katılımcıların kendilerini siyasetten uzak tuttuklarını ve bunda ciddi bir sorun görmediklerini teyit eder niteliktedir.

3.1.6.Siyasi Kimlik İle Empati Duygusu Arasındaki İlişki

Tablo 8: Birincil Olarak, Kendinizi Daha Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz? *Seçimde Oy Kullanırken Sadece Kendi Çıkarlarınızı Değil, Toplumun ve Ülkenin Faydasını Ve Geleceğini De Düşünürüm

		Seçimde oy kullanırken sadece kendi çıkarlarınızı değil, toplumun ve ülkenin faydasını ve geleceğini de düşünürüm.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Birincil olarak, kendinizi daha çok hangi kimlikle tanımlıyorsunuz?	Türk	4	2	4	46	43	99
	Müslüman	0	6	2	48	28	84
	T.C. Vatandaşı	5	3	5	87	86	186
	Kürt	0	0	1	14	6	21
	Alevi	0	0	0	6	4	10
	Diğer	1	5	0	3	1	10
Toplam		10	16	12	204	168	410

Katılımcıların ezici bir çoğunluğu, oy kullanırken toplumun faydasını ve çıkarlarını kendi çıkarlarının önünde tuttuklarını ifade etmektedir. Ankete katılan farklı toplumsal gruplara mensup katılımcılar arasında bu noktada herhangi bir belirgin farklılık bulunmamaktadır.

3.1.7.Siyasi Kimlik İle Parti Lideri Arasındaki İlişki

Tablo 9: Birincil Olarak, Kendinizi Daha Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz? * Desteklediğim Siyasal Partiyi Tercih Etmemde, Parti Liderinin Sahip Olduğu Ya Da Benimsediği Kişisel Değerler ile Kendi Benimsediğim Kişisel Değerlerin Özdeşleşmesi:

		Desteklediğim siyasal partiyi tercih etmemde, parti liderinin sahip olduğu ya da benimsediği kişisel değerler ile kendi benimsediğim kişisel değerlerin özdeşleşmesi:					Toplam
		Kesinlikle etkisizdir	Etkisizdir	Kararsızım	Etkilidir	Kesinlikle etkilidir	
Birincil olarak, kendinizi daha çok hangi kimlikle tanımlıyorsunuz?	Türk	0	12	6	52	29	99
	Müslüman	0	2	12	46	24	84
	T.C. Vatandaşı	2	11	17	114	42	186

<i>kimlikle tanımlıyor sunuz?</i>	<i>Kürt</i>	0	2	0	10	9	21
	<i>Alevi</i>	2	0	0	2	6	10
	<i>Diğer</i>	2	5	1	2	0	10
<i>Toplam</i>		6	32	36	226	110	410

Katılımcılar, aynı destekledikleri partinin hangi değerleri öne çıkardığına bakarak siyasi tercihlerde bulunmalarında olduğu gibi, siyasi liderin değerlerine de aynı şekilde önem vermektedirler. Buna göre katılımcıların yüzde 90'ına yakını, parti liderinin değerleri ile kendi değerleri arasındaki uyumun önemine işaret ederek böylesi bir uyumun kendi siyasi tercihlerini etkilediğini ifade etmektedirler.

Tablo 10: Birincil Olarak, Kendinizi Daha Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz? *Sempatizanı Olduğum Parti Basarisiz Olsa Bile Parti Liderinden Dolayı Tercihimi Yine de Değiştirmem.

		Sempatizanı olduğum parti basarisiz olsa bile parti liderinden dolayı tercihim yine de değiştirmem.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
<i>Birincil olarak, kendinizi daha çok hangi kimlikle tanımlıyor sunuz?</i>	<i>Türk</i>	24	32	17	24	2	99
	<i>Müslüman</i>	4	24	20	18	18	84
	<i>T.C. Vatandaşı</i>	23	64	43	42	14	186
	<i>Kürt</i>	0	7	6	6	2	21
	<i>Alevi</i>	2	4	2	2	0	10
	<i>Diğer</i>	1	5	4	0	0	10
<i>Toplam</i>		54	136	92	92	36	410

Katılımcıların yaklaşık yarısı, destekledikleri partinin lider kadrosunun siyasi performansının kendi tercihleri açısından belirleyici olduğunu düşünmektedir. Buna göre, kararsızlar bir kenara bırakılacak olursa, soruya cevap verenlerin yarısından fazlası, kendi partilerinin seçim başarısızlığı söz konusu olduğunda bu başarısızlığı parti liderine atfetme eğilimi göstermektedir. Kararsızlar dışında soruyu cevaplayanların ise ancak yüzde 40'ı, partileri belirgin bir seçim yenilgisi yaşamışsa bile sadece parti liderine duydukları saygı, sempati ya da bağlılık nedeniyle parti tercihlerini yine değiştirmeyeceklerini ifade etmektedir. Kendisini öncelikli olarak Türk ya da vatandaş olarak tanımlayanlarda bu oranlar genel ortalamaya paralel bir seyir izlerken kendisini Müslüman olarak niteleyenlerde, partileri başarısız bile olsa

parti liderinden dolayı parti tercihlerini değiştirmeyeceklerini ifade edenlerin oranı genel ortalamanın belirgin bir şekilde üstünde seyretmektedir.

3.1.8.Siyasi Kimlik İle Protesto Oyu Arasındaki İlişki

Tablo 11: Birincil Olarak Kendinizi Daha Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz *Sempatizani Olduğum Partiyeye Şu Nedenle Oy Vermeyebilirim

		Sempatizani olduğum partiye şu nedenle oy Toplam vermeyebilirim						
		Genel parti politikalarına tepki gösterme ve protesto oyu	Yanlış aday göstermeler	Stratejik nedenler	Diğer partilerin ikna edici tutum ve politikaları	Tercih ettiği adayın başka bir parti tarafından aday gösterilmiş olması	Diğer	
Birincil olarak, kendinizi daha çok hangi kimlikle tanımlıyorsunuz?	Türk	67	57	57	33	18	1	95
	Müslüman	50	47	40	19	19	1	74
	T.C. Vatandaşı	120	121	108	67	34	0	174
	Kürt	6	14	9	0	8	0	15
	Alevi	6	8	4	2	4	0	10
	Diğer	4	4	7	9	0	0	10
Toplam		253	251	225	130	83	2	378

Anket sorusuna verilen cevaplar çoklu yanıt olduğundan toplamları %100'ü geçmektedir. Yani N sayısı örneklem hacmini geçmektedir. Katılımcılar açısından, genel parti politikalarına tepki ve protesto, partinin yanlış aday göstermesi ve stratejik nedenler, normalde destekledikleri partiye oy vermemeleri için önde gelen nedenlerdir. Bu konuda, farklı katılımcı gruplar arasında belirgin bir farklılık göze çarpmamaktadır. Sadece kendini Kürt olarak tanımlayan katılımcılar açısından yanlış aday gösterme, diğer nedenlerin belirgin bir şekilde önünde yer almaktadır.

3.1.9.Siyasi kimlik ile Parti Bağlılığı arasındaki ilişki

Tablo 12: Birincil Olarak, Kendinizi Daha Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz? *Desteklediğim Siyasal Partiyeyi Tercih Etmemde, Parti Programı ve Politikalarında Öne Çıkan Temel Değerler İle Kendi Benimsediğim Kişisel Değerlerin Özdeşleşmesi:

		Desteklediğim siyasal partiyi tercih etmemde, parti programı ve politikalarında öne çıkan temel değerler ile kendi benimsediğim kişisel değerlerin özdeşleşmesi:					Toplam
		Kesinlikle etkisizdir	Etkisizdir	Kararsızım	Etkilidir	Kesinlikle etkilidir	
<i>Birincil olarak, kendinizi daha çok hangi kimlikle tanımlıyor sunuz?</i>	<i>Türk</i>	0	8	12	49	30	99
	<i>Müslüman</i>	0	6	10	46	22	84
	<i>T.C. Vatandaşı</i>	3	8	13	117	45	186
	<i>Kürt</i>	0	0	0	8	13	21
	<i>Alevi</i>	2	0	0	4	4	10
	<i>Diğer</i>	1	4	1	4	0	10
<i>Toplam</i>		6	26	36	228	114	410

Katılımcılar, verdikleri cevaplar ile kendilerini partileri ile özdeşleştirme eğilimi göstermektedirler. Katılımcıların ezici bir çoğunluğu, kendi değerleri ile destekledikleri partinin önem verdiği değerler arasındaki uyumu, söz konusu partiyi desteklemelerinde önemli bir faktör olarak görmektedirler. Böylesi bir özdeşleşmenin şart olmadığını düşünenlerin oranı kendini birincil olarak Türk ve Müslüman olarak görenlerde yüzde 10 civarındayken diğer gruplarda bu oran çok daha düşük düzeydedir.

Tablo 13: Birincil Olarak, Kendinizi Daha Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz?
*Sempatizanı Olduğum Partiye Yönelik Oy Tercihimi Asla Değiştirmem.

		Sempatizanı olduğum partiye yönelik oy tercihim asla değiştirmem.					Toplam
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
<i>Birincil olarak, kendinizi daha çok hangi kimlikle tanımlıyor sunuz?</i>	<i>Türk</i>	23	32	18	24	2	99
	<i>Müslüman</i>	6	18	22	20	18	84
	<i>T.C. Vatandaşı</i>	22	77	26	42	19	186
	<i>Kürt</i>	2	6	4	4	5	21

<i>tanımlıyo</i>	<i>Alevi</i>	0	2	6	2	0	10
<i>rsunuz?</i>	<i>Diğer</i>	1	5	0	4	0	10
<i>Toplam</i>		54	140	76	96	44	410

Katılımcılar, ne olursa olsun, destekledikleri siyasi partiden vazgeçip geçmeyecekleri ile ilgili soruya verdikleri cevaplarla farklı bir tutum ortaya koymaktadırlar. Katılımcıların yüzde 20'si bu konuda kararsız iken yüzde 50'si soruya olumsuz yanıt vermektedir. Katılımcıların yüzde 30'u ise ne olursa olsun partilerinden vazgeçmeyeceklerini belirtmektedir. Partilerinden asla vazgeçmeyeceklerini ifade edenlerin oranı, kendini öncelikle Müslüman olarak tanımlayanlarda yüzde 35'ler düzeyindeyken kendisini Kürt olarak tanımlayanlarda yüzde 40'ın üzerindedir.

SONUÇ

Demokratik yönetim biçiminin benimsendiği tüm toplumlarda bireylerin siyasal katılımı farklı yoğunluklarda gerçekleşmektedir. Seçmen davranışı, siyasal katılma biçimlerinden biri olarak, bireylerin siyasal sisteme ilişkin fikirlerini, tutum ve davranışlarını göstermektedir. Seçmen davranışı, yalnızca bireylerin kendilerini yönetecek olan siyasal aktörleri seçmelerini sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda seçmenlere yönetimin işleyişini düzenleyen kamu politikalarının doğrudan ya da dolaylı olarak şekillenmesi sürecine etki etme olanağı sağlayan bir faaliyet niteliği taşımaktadır. Seçmen davranışını etkileyen faktörler her dönem ve her toplumda farklılaşmakta seçmenlerin oy verme sürecinde yaptıkları tercihler de birçok faktörün etkisi altında gerçekleşmektedir. Bu çalışma özellikle seçmenin tercihlerini etkileyen ilgi, etkinlik, güven, görev bilinci, empati ve bağlılık gibi sosyo-psikolojik faktörler üzerinde odaklanmıştır.

Çalışmaya katılan Pamukkale Üniversitesi öğrencilerine yönelik hazırlanan 37 soruluk bir anket 410 katılımcıya uygulanmıştır. Araştırmaya konu olan ankette katılımcıların hangi nedenlerle ve hangi faktörlerin etkisinde ne türden bir siyasi tercih ortaya koyduklarını anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Anket sorularında katılımcılara, seçmen davranışını etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik önermeler sunulmuş ve bu önermelere ne derecede katıldıkları ya da katılmadıkları sorulmuştur. Uygulanan anket neticesinde elde edilen veriler ise ampirik yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz çerçevesinde öncelikle kişisel bilgiler ve anket soruları ile ilgili tanımsal inceleme yapılmış, sonrasında ise anket soruları genç seçmenin siyasi kimlik tanımlaması ile çaprazlanmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulardan hareketle genç ve eğitimli seçmenin, belli bazı koşulların gerçekleşmesi halinde parti tercihlerini ve siyasi yönelimlerini değiştirebileceklerini göstermektedir. Buna göre, her ne kadar belli bir düzeyde parti ve lider bağlılık ve sadakatinden söz edilebilirse de seçmenler, genel olarak parti politikalarına ve uygulamalarına bir tepki olarak tercihlerini değiştirme iradesi ortaya koymaktadırlar. Yine, kendi partilerinin yanlış aday göstermiş olması da seçmen davranışının değişmesi için öne çıkan nedenlerden bir tanesi olarak görünmektedir. Özellikle kendini Kürt siyasi kimliği ile tanımlayan seçmenlerde yanlış aday gösterilmesi durumunda daha önce tercih ettiği partiye oy vermeme eğilimi belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır.

Buna karşılık, desteklenen partinin dışındaki partilerin tercih ve uygulamalarının etkisi ise seçmen tavrının değişmesinde daha az etkilidir. Yani seçmenler, bir kez siyasi tercihlerini yaptıktan sonra bu tercihlerine sadık kalmaya eğilim göstermekte ve ancak kendi partilerinin belirgin bir hata yapması durumunda bu tercihlerini değiştirmekte ve diğer partilerin performansını daha az dikkate almaktadırlar. Katılımcıların yüzde 30'u ise ne olursa olsun partilerinden vazgeçmeyeceklerini belirtmektedir. Partilerinden asla vazgeçmeyeceklerini ifade edenlerin oranı, kendini öncelikle Müslüman siyasi kimliği ile tanımlayanlarda yüzde 35'ler düzeyindeyken kendisini Kürt siyasi kimliği ile tanımlayanlarda yüzde 40'ın üzerindedir.

Katılımcılara, mevcut siyasal düzen ve mekanizmalara karşı şüpheli bir tutum içinde olup olmadığını anlamaya yönelik soruya verilen cevaplardan elde edilen bulgular da yine genç ve eğitilmiş seçmenlerin belli bir düzeyde siyaset kurumuna güvendiğini ortaya koymaktadır. Bulgular, seçimlerde oy kullanmasalar bile seçmenler açısından bunun nedeninin siyasi kurum ve mekanizmalara karşı duyulan şüphelilik ve güvensizlik olmadığını göstermektedir. Araştırmaya katılan öğrenci grubunun seçime katılım ve ilgisi yüksek düzeyde seyretmektedir. Sorulara verdikleri yanıtlardan seçimlerde kullandıkları oyun işe yaradığını ve sonuçlar üzerinde etkili olduğunu düşündükleri tespit edilmektedir. Seçimlerde kullandıkları oyun seçim sonuçları üzerinde etkili olmadığını düşünenlerin oranı, toplam örneklem kitlesi içinde yüzde 20'ye bile ulaşmamaktadır. Bu da seçmenlerin hem sisteme güvendiğini ve hem de sistemi siyasi değişimin en önemli aracı olarak gördüklerini teyit etmektedir. Buradan hareketle, siyasi kimlikler üzerinden, verdikleri oyun etkisi konusunda ankete katılanlar arasında belirgin bir farklılık olmadığını söylemek mümkündür. Yani, siyasi kimliği ne olursa olsun, seçmenlerin kullandıkları oya attıkları değer ve onun etkisi konusunda benzer bir düşüncenin olduğu görülmektedir.

Ancak şunu belirtmek gerekir ki, seçim sonuçları ile ilgili sisteme ve seçimlere duyulan bu güven, tam anlamıyla siyasi partilerin tutum ve politikalarına yönelik güvene yansımamaktadır. Her ne kadar yine seçmenlerin önemli bir kısmı, kullandıkları oyların parti siyaset ve tutumlarında etkili olduğunu düşünüyorsa da bu oran, seçim sonuçlarının üzerinde etkili olduğunu düşünenlerin oranına göre daha düşüktür. Bu durumda, siyasi partilerin seçmen talep ve beklentilerine cevap verecek şekilde kendilerini yeniden gözden geçirmeleri gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, genç ve dinamik seçmen seçim sonuçları üzerinde oylarının etkili olduğunu bilerek oy kullanmakta, ancak bu oyun aynı düzeyde parti siyasetini etkilemeyeceğine inanmaktadır. Aradaki fark bir yönüyle siyasi partilere güvensizlik şeklinde de yorumlanabileceğinden, siyasi partilerin seçmenlerin güvenini kazanıcı bir tutum geliştirmeleri gerektiği söylenebilir. Özellikle kendini Kürt veya Alevi olarak tanımlayan seçmenler için bu oran daha da düşük seyrettiğinden, bu kesimin güven ve desteğinin temin edilmesi gerektiği açıktır.

Genç ve eğitilmiş bireylerden oluşan araştırma örneklemini katılımcıları, seçimlerde kullandıkları oyun birey olarak güvenlerini arttırdığını ifade etmektedir. Elde edilen bulgulara göre her üç katılımcıdan ikisi seçimlerde oy kullanmanın özgüvenlerini arttırdığını söylemişlerdir. Seçmenlerin kendilerini tanımladıkları siyasi kimlikleri açısından durumu ele aldığımızda ise, diğer siyasi kimlik üyelerinde belirgin bir farklılaşma gözlemlenmezken Kürt siyasi kimliği ile kendini tanımlayan seçmenlerin seçimlerde oy kullanmanın özgüvenlerini arttırdığına yönelik ifadeleri daha yoğunluklu olarak göze çarpmaktadır. Araştırmaya katılan

her dört seçmenden üçü seçimde oy kullanmayı birincil derecede öneme sahip bir vatandaşlık görevi olarak nitelendirmektedir. Siyasi kimlikler açısından değerlendirildiğinde oy kullanmayı vatandaşlık görevi olarak değerlendiren en yüksek grup Kürt siyasi kimliği ile kendini tanımlayan seçmenler olmuştur.

Araştırmaya katılan genç seçmenler seçime güven duymakta, seçimler yoluyla sistemin işleyişine katkıda bulunmaya istek ve niyet göstermekte ve bunu yaptıklarında da birey olarak önemli oldukları hissine kapılmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, seçimlerin, seçmenlerin kendilerini etkin bireyler olarak hissetmelerinde önemli bir katkıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Dahası, bireysel özgüven hissi, seçimlerde oy kullanmak suretiyle vatandaşlık görevinin yerine getirildiği düşüncesiyle de pekiştirilmektedir. Yani seçimde oy kullanmak hem doğrudan bireysel özgüveni arttırmakta ve hem de dolaylı olarak bir görevin yerine getirildiği düşüncesi ile önemli bir tatmin duygusu yaşatmaktadır. Ancak bir taraftan da seçimde oy kullanmak gibi son derece basit ve doğru dürüst bir çaba gerektirmeyen bir eyleme böylesi bir anlam yüklenmesi de, başkaca katılım yollarının olmadığı ya da varsa bile bunların seçmen tarafından bilinmediği ya da kullanılmadığı ihtimalinin olabileceğini hatırlatmaktadır. Gerek siyaset kurumunun ve gerekse de siyasi partilerin, daha katılımcı ve şeffaf bir demokrasi için seçimde yoğun ilgi gören ve seçmen meşruiyetine sahip seçim sistemine ilave olarak başkaca katılım yollarını geliştirmeye odaklanması gerekmektedir.

Nitekim seçmenlerin önemli bir kısmı, seçimde oy kullanmanın kendileri için en önemli siyasi katılım biçimi olduğunu ifade ederek böylesi bir problemin varlığına da dolaylı olarak işaret etmektedirler. Etkin ve katılımcı bir demokrasi, mümkün olduğunca seçmenlerin ve vatandaşların siyasete katılmalarını temin etmeyi öncelik olarak belirlemektedir. Seçimler demokraside son derece önemli işlevler üstlense de tek başına vatandaşlar için yegane katılım mekanizması olmaktan çok uzaktır. Seçmen ve vatandaşların seçimlerdeki rolü son derece sınırlı ve pasif olup sadece oy kullanmakla sınırlıdır. Halbuki demokrasi, halk yönetimini önceleyen bir rejim olarak vatandaşların etkin ve sürekli katılımına açık olduğu sürece ideale yakındır. Oy vermenin en önemli siyasal katılım biçimi olarak görülmesi ise böyle bir idealden uzak kalındığının işareti olarak görülebilir.

Araştırmaya katılanların sadece yarısı, kendilerini siyasete yakın bireyler olarak nitelendirmektedir. Bu, genç ve eğitimli bir kitle için bu son derece düşük bir orandır. Bu oran kendisini Müslüman olarak tanımlayanlarda diğer gruplara göre biraz daha düşük iken vatandaş kimliğini öne çıkaranlarda yüzde 55-60 düzeyinde seyretmektedir. Bu sonuçlar ise eğitim düzeyi görece daha yüksek olsa bile katılımcıların kendilerini siyasetten uzak tuttuklarını ve bunda ciddi bir sorun görmediklerini teyit eder niteliktedir. Kaldı ki seçimlere katılım oranının çok yüksek olduğu ve seçimlerde kullanılan oyun etkisinin seçmenlerce de kabul edildiği düşünüldüğünde seçmen kitlesinin bu düşüncede olması demokrasinin niteliğini anlamak bakımından bazı ipuçları sunmaktadır. Seçime katılımın yüksek ve oy vermenin birincil siyasal katılma biçimi olarak görüldüğü ancak seçmenin kendisini siyasete uzak olarak tanımladığı bir yerde sahici anlamda bir katılımcı demokrasiden söz etmek mümkün değildir. Üstelik araştırmanın genel seçimler temelli bulgular içerdiği düşünüldüğünde seçmen kitlesi ile siyaset ve yönetim arasında belirgin bir uçurumun varlığını tespit etmek mümkündür.

Siyasi partilerin ve bir bütün olarak siyaset kurumlarının seçmen katılımını daha yüksek seviyelere taşıyarak katılımcı bir demokrasi tesis etmelerinin gerekliliği, seçmenlerin oy kullanma saikleri ile ilgili verdikleri cevaplarla da teyit edilmektedir. Buna göre seçmenlerin neredeyse tamamı oy kullanırken sadece kendi çıkarlarını değil aynı zamanda toplumun öncelik ve çıkarlarını da göz önünde bulundurmaktadır. Üstelik empati kapasitesini ölçmeye yönelik bu sorulara verilen cevaplar arasında herhangi bir şekilde siyasi kimlik temelli bir ayrışma da bulunmamaktadır. Dolayısıyla, seçmenlerin siyasetin işleyişi ile ilgili normatif bir kaygısı bulunmaktadır. İzin verildiği takdirde de seçmenler siyaset sahnesinde farklılık yaratacak girişimlerde bulunabilecektir. Böylesi bir katkının etkinliği ise ancak katılımcı bir demokrasinin tesisi ile mümkün olacaktır. Seçmenlerin oy kullanırken kendi değerleri ile parti değerleri ve partinin aday gösterdiği kişilerin kişisel değerleri arasında uyum araması da bu noktayı ayrıca teyit etmektedir. Diğer bir ifadeyle, seçmenler kendi değerlerinin siyaset sahnesine taşınmasını istemektedir. Bir yönüyle bu durum, aynı zamanda seçmenin kendi değerleri yoluyla siyasete katılma irade ve isteğini göstermektedir.

Özellikle genç ve eğitilmiş seçmen söz konusu olduğunda, seçmenlerin partilerinden daha kolay vazgeçebilecekleri görülmektedir. Araştırma bulguları, katılımcıların yarısının belli durumlarda partilerinden vazgeçebileceklerini göstermektedir. Bu da siyasi partilerin seçmenlerin önceliklerini tespit etmesi gerektiği ve buna uygun adımlar atmasının zorunlu olduğu anlamına gelmektedir. Aynı şey parti liderinin performansı için de geçerlidir. Araştırmaya katılanlar parti liderinin performansından hoşnut olmadıkları takdirde seçim ve tercihlerini gözden geçirebileceklerini göstermektedir.

Sonuç olarak, seçmen davranışlarını belirleyen faktörlerin tahmin edilenden çok daha karmaşık olduğunu söylemek mümkündür. Bu faktörler sabit ve değişmez olmadığı gibi tek başına seçmen tercihinin belirleme yeteneğine de sahip değildirler. Bu faktörlerin neler olduğunu tespit etmek ve buna uygun adımlar atmak siyaset kurumlarının ve siyasi aktörlerin sorumluluk alanına düşmektedir. Araştırmanın katılımcı profili genç ve eğitilmiş seçmen kitlesini betimlemekte ve dolayısıyla da araştırma sonuçları bu kitlenin tercihlerini yansıtmaktadır. Söz konusu tercihlerin bazı noktalarda genel seçmen tercihleri ile uyum gösterdiği, bazı noktalarda ise bu tercihlerden önemli ölçüde ayrıştığı görülmektedir. Özellikle siyasetten beklenti ve siyasete etki niyet ve amacı açısından genç ve eğitilmiş kitlenin son derece istekli olduğu görülmektedir. Bu istek ve niyetin siyaset kurumları ve aktörleri tarafından dikkate alınması ve seçmenler ile siyaset kurumları arasında var olan engellerin ve sınırlamaların kaldırılması gerekmektedir.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı / Researchers' Contribution Rate Statement

Yazarlar bu çalışmaya eşit şekilde katkı sağladıklarını beyan etmişlerdir.

The authors declare that they have contributed equally to this article.

Araştırmacıların Çatışma Beyanı / Researchers' Conflict of Interest Statement

Yazarlar, bu çalışmada potansiyel bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

The authors declare that there is no potential conflict of interest in this study.

Araştırmacıların Etik Beyanı / Ethical Statement of Researchers

Yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Adida, C., Gottlieb, J., Kramon, E., & McClendon, G. (2019). Response Bias in Survey Measures of Voter Behavior: Implications for Measurement and Inference. *Journal of Experimental Political Science*, 1-7.
- Akgün, B. (1999). Türkiye’de Seçmen Davranışının Ekonomi Politikği Üzerine Bir Model Denemesi. *Liberal Düşünce Dergisi*(14), 63. Retrieved 03 18, 2019, from <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/14/06-birol-akgun-turkiye'-de-secmen-davranisinin-ekonomi-politik'i-uzerine-bir-model-denemesi.pdf>.
- Akgün, B. (2000). Türkiye’de Seçmen Davranışı: Partizan Tutumlar, İdeoloji ve Ekonomik Faktörlerin Oy Vermeye Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler M.Y.O Dergisi*, 4, 75-92.
- Akgün, B. (2002). Türkiye’de Seçmen Davranışı Partiler Sistemi ve Siyasal Güven. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ambrus, A., Greiner, B., & Sastro, A. (2017). The Case for Nil Votes: Voter Behavior under Asymmetric Information in Compulsory and Voluntary Voting Systems. *Journal of Public Economics*, 34-48.
- Arı, E., Yılmaz, V., & Başkan, E. (2015). Seçmen Oy Verme Davranışlarının Betimlenmesi İçin Bir Yapısal Eşitlik Model Önerisi: Yalova İli Mahalli İdareler Seçimi Örneği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(3), 1-17.
- Avcı, K. (2015). 2014 Ankara Yerel Seçimlerinde Parti Lideri Faktörünün Seçmenin Oy Verme Kararına Etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(2), 140-155.
- Bartels, L. M. (2008). *Unequal Democracy The Political Economy of the New Gilded Age*. Princeton: Princeton University Press.
- Baykal, D. (1970). *Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.
- Beren, F. (2013). Seçmen Tercihine Etki Eden Faktörler ve Seçim Güvenliği: Şanlıurfa İli Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 191-214.
- Campbell, A., & Kahn, R. L. (1953). The People Elect a President. *American Journal of Sociology*, 59(3), 284-285.
- Campbell, A., Converse, P. E., Miller, W. E., & Stokes, D. E. (1960). *The American Voter*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Canöz, K. (2010). Seçmen Tercihinde Aday İmajının Rolü: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri Öncesinde Konya Seçmeni Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk İletişim Dergisi*, 6(2), 95-114.
- Canöz, K., & Bakan, Ö. (2015). Türkiye’de Eğitimli Seçmenin Yerel Seçimlerde Oy Verme Kriterleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 37, 483-509.

- Cwalina, W., Falkowski, A., & Newman, B. I. (2008). Towards the Development of A Cross-Cultural Model of Voter Behavior. *European Journal of Marketing*, 44(3/4), 351-368.
- Çavuşoğlu, H., & Pekkaya, M. (2016). Yerel Seçimlerde Genç Seçmenlerin Siyasal Davranışlarına İlişkin Bir İnceleme: Bülent Ecevit Üniversitesi Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(29), 17-40.
- Çinko, L. (2006). Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki ilişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(1), 103-116.
- Çukurçayır, M. A. (2002). *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Çukurçayır, M. A., & Gökçe, G. (2002). Yerel Siyaset ve Katılma Davranışı : Konya' da Katılım Eğrileri. 2(3), 134.
- Dahl, R. A. (1962). *Who Governs*. New Haven: Yale University.
- Damlapınar, Z., & Balcı, Ş. (2005). Seçmenin Zihnindeki Aday İmajını Belirleyen Etkenler: 28 Mart 2004 Yerel Seçimleri Alan Araştırması. *Selçuk İletişim Dergisi*(4), 60.
- Durdu, Z. (2013). *Türkiye'de Siyasal Kültürü Anlamak*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Fiorina, M. P. (1981). *Retrospective Voting in American National Elections*. New Haven and London: Yale University Press.
- Fiorino, M. P. (1976). The Voting Decision: Instrumental and Expressive Aspects. *The Journal of Politics*, 38, 391-412.
- Gegez A. E. (2007). *Pazarlama Araştırmaları*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Gerber, A. S., Huber, G. A., Biggers, D. B., & Henry, D. J. (2016). A Field Experiment Shows That Subtle Linguistic Cues Might Not Affect Voter Behavior. *PNAS*, 113(26), 7112-7117.
- Gerber, A. S., Huber, G. A., Biggers, D. B., & Henry, D. J. (2016). A Field Experiment Shows That Subtle Linguistic Cues Might Not Affect Voter Behavior. *PNAS*, 113(26), 7112-7117.
- Gökçe, O., Akgün, B., & Karaçor, S. (2002). 3 Kasım Seçimlerinin Anatomisi:Türk Siyasetinde Süreklilik ve Değişim. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 1-44.
- Güldü, Ö., & Dönmez, A. (2002). Aşırı Uçlarda Siyasal Tutumlara Sahp Üniversite Öğrencilerinin Bazı Psikolojik Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Journal of Faculty of Educational Sciences*, 35(1), 129-142.
- Gülmen, Y. (1979). *Türk Seçmen Davranışı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Gümüş, H. (2009). *Türk Seçmen Davranışı ve AKP, CHP ve MHP'nin Seçmen Tabanları Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

- Hazama, Y. (2006). Electoral Volatility in Turkey: Cleavage-based vs. Retrospective. The International Political Science Association's 20th World congress, (pp. 9-13). Fukuoka. Retrieved Mart 30, 2019, from https://www.researchgate.net/publication/315723842_Electoral_volatility_in_Turkey_cleavages_vs_the_economy.
- Heywood, A. (2007). Siyaset. Ankara: Adres Yayınları.
- Hook, S. (1959). Political Power and Personal Freedom. New York.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). Karşılaştırmalı Siyasal Katılma. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (1997). Siyasal Katılmanın Koşullarına Genel Bir Bakış: Türkiye Örneği Türkiye'de Siyaset Süreklilik ve Değişim. (A. Sarıbay, Ed.) İstanbul: Der Yayınları.
- Kapani, M. (2004). Politika Bilimine Giriş. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karasar, N. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar-İlkeler- Teknikler. Ankara: Nobel Yayınları, 23. Basım.
- Kışlalı, A. T. (2000). Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kurtbaş, İ. (2015). Seçmen Psikolojisine Dair Psiko-Politik Bir Tahlil Politik Psikoloji Ekseninde Deneysel Bir Çalışma. Journal of Administrative Sciences and Policy Studies, 3(2), 91-111.
- Lazarsfeld, P., Berelson, B., & Gaudet, H. (1948). The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign (Vol. 2nd Edition). New York: Columbia University Press.
- Markus, G. B., & Converse, P. E. (1979). A Dynamic Simultaneous Equation Model of Electoral Choice. American Political Science Association, 73(4).
- Mibrath, L. W., & Goel, M. (1977). Political Participation: How and why do people get involved in politics? Chicago: Rand McNally College Publishing Company.
- Miller, K.I. and Monge, P.R. (1986) Participation, Satisfaction, and Productivity: A Meta-Analytic Review. The Academy of Management Journal, 29, 727-753.
- Özbudun, E. (1975). Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Özbudun, E. (2000). Contemporary Turkish Politics: Challenges to Democratic Consolidation. London: Lynne Rienner Publications.
- Özsoy, O. (2002). Türkiye'de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda. İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Özsoy, O. (2007). Seçim Kazanma Sanatı. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Polat, C., & Külter, B. (2008). Genç Seçmenler Gözüyle Siyasal Ürün (Siyasi Lider) Özellikleri: Ankara'daki Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5(1), 1-31.

- Polat, F. (2009). Dinin Türk seçmen davranışı üzerindeki etkisi: Denizli İli Örneği (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sencer, M. (1974). Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar. İstanbul: May Yayınları.
- Shachar, R. (2003). arty Loyalty As Habit Formation. Journal of Applied Econometrics, 18(3), 251-269.
- Superti, C. (2014, March). Vanguard of the Discontents: Blank and Null Voting as Sophisticated Protest Voting and Voting Abstention. Retrieved from http://scholar.harvard.edu/files/csuperti/files/dissertationpaper1_spainitaly_0.pdf.
- Temizel, M. (2012). Türkiye'de Seçmen Davranışlarında Sosyopsikolojik, Kültürel Ve Dinsel Faktörlerin Rolü: Kuramsal Ve Ampirik Bir Çalışma (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Teyyare, E., & Avcı, M. (2016). Yerel Seçimlerde Seçmen Davranışları: 2014 Yerel Seçimleri ve Zonguldak İli Örneği. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi.
- Tokgöz, O. (1979). Siyasal Haberleşme ve Kadın. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler.
- Turan, İ. (1977). Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış. İstanbul: Güryay Matbaacılık.
- Turan, İ. (1986). Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış. İstanbul: Der Yayınları.
- Yazıcıoğlu, Y., ve Erdoğan, S. (2004). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Detay Yayıncılık.